

Aila Kervinen

KODIN TALOUSTIETEEN AKATEMISOITUMISPROSESSISTA

*Akatemisoituminen 1946

ja

*Professori Elli Saurion toiminnasta kulutusta koskevan
opetuksen ja tutkimuksen vakiinnuttamiseksi

Elli Saurio 1899–1966
Kodin taloustieteen professori 1950–66

TIIVISTELMÄ

Kodin taloustiede perustettiin 1946 Helsingin yliopistoon ensimmäisenä ns. kotitaloustieteistä. Virka oli ensimmäinen kotitalousprofessori Euroopassa. Nimi muutettiin 1995 kuluttajaekonomiaksi. Nykyään kotitalousalan koulutusohjelma on loppunut maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa ja kodin taloustiede kuuluu kuluttajaekonomia-nimisenä taloustieteen laitokseen.

Tieteenalan akatemisoitumisprosessi on osa yliopiston ja oppiaineiden kehitystä ja käsittää akatemisoitumisen ynnä vakiintumisen. Akatemisoituminen tarkoittaa professuurin perustamista ja yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen alkamista. Viran perustamista edeltää viran suunnitteluvaihe. Uusi tieteenala vakiintuu ja tulee hyväksytyksi osaksi yliopistotoimintaa mm. tutkimustulosten, tutkintojen suorittamisen, yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja vakinaisten toimitilojen kautta. Kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorinviran ensimmäinen viranhaltija oli FT Elli Saurio (1950–66). Toinen oli MMT Maire Honkanen (1972–91). Professori Honkasen kaudella kodin taloustieteen laitos sai omat toimitilat ja virka muutettiin varsinaisen professorin viraksi. Kuluttajaekonomian ensimmäinen virkaan nimitetty professori on VTT Visa Heinonen (2000–).

Professori Elli Saurion aikana opetus painottui kotitaloustuotantoon mutta hän pyrki lisäämään etenkin kulutusasioiden käsittelyä ja hänen ohjauksessaan valmistuneissa laudaturtöissä otettiin huomioon, että kotitalouden keskeiset toiminnot tuotanto, kulutus ja rahoitus sisältävät useita omaileimaisia tutkimusalueita, esim. hyödyketuotanto, ihmisten tuotanto, kotitalouspolitiikka, perhepsykologia, kulutus, kuluttajapolitiikka, kuluttajapsykologia, kotitalouden laskentatoimi, kotitalouden rahoitus. Professori Saurio oli ennakkoluuloton ja mm. kokeili esperanton vakiinnuttamista nopeasti opittavaksi vieraaksi kieleksi, sillä myös lukuisat ei-ylioppilaat suorittivat kesäyliopistoissa kodin taloustieteen arvosanakokonaisuuksia laudaturopintoja myöten. Professori Honkasen virkakaudella painopiste oli yhä kotitaloustuotannossa ja ensimmäiset jatkotutkimukset valmistuivat. Kuluttajaekonomiassa opetus ja tutkimus painottuvat kulutukseen ja jatkotutkimuksia valmistuu.

Tutkimustuloksilla mitaten sisällöltään heterogeenisen kodin taloustieteen voi sanoa vakiintuneen vasta osittain. Oppiaineen ainoa professori joutuu erikoistumaan. Kulutus ja kotitaloustuotannosta hyödyketuotanto ovat vakiintuneet tieteellisen käsittelyn kohteiksi kodin taloustieteessä mutta esim. kotitalouksien vastuulla oleva ihmisen tuotanto, on jäänyt vaille ansaitsemaansa huomiota. Professori Saurion hahmottelemaan näkemykselliseen, kokonaisvaltaiseen kodin taloustieteeseen ihmisen tuotannon tutkiminen kuului.

Kodin taloustiede kokonaisuudessaan voi vakiintua hitaasti satojen vuosien aikana virkojen sarjana tai nopeammin uusien rinnakkaisten opetusvirkojen perustamisen avulla. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa tutkimukseen syntyisi synergiaetuja. Edellinen vaihtoehto olisi tehoton ja ristiriitoja, näköalattomuutta sekä umpikujia tutkijoille tuottava vaihtoehto. [¹– Käsillä olevan tutkimuksen tekijä sai lähdeaineistoksi professori Saurion henkilöarkiston ja tutkimusaiheeksi kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessin tutkimisen professori Saurion aikana. Koska tutkimus oli tarkoitus jättää kuluttajaekonomiaan, tutkijan piti kuitenkin keskittyä kulutuskysymyksiin ja esim. ihmisen tuotantoon kuuluvien elementtien esiin tuominen kiellettiin. Tutkija vältti umpikujan uudella tutkimuksen rakennerratkaisulla: tutkimuksen viimeisenä liitteenä on tutkijan oma nettisivusto, jonne ohjaajan ja tarkastajien tutkimuksesta karsimat, kielletyt asiat on viety.]

ABSTRACT

¹ Kolme viimeistä lausetta on poistettava kokonaan – siis niihin ei tarvita muutoksia. [11.8.2012: Edellä on tarkastajien kommentti]

Household economics was established in 1946 at the University of Helsinki as the first of the household sciences. The professorship in household economics was the first post of its kind in Europe. In 1995 the title of the post was changed to consumer economics. The Faculty of Agriculture and Forestry has since abolished the degree programme in household sciences, but the Department of Economics and Management offers studies in household economics under the title of consumer economics.

The process of academicisation which the discipline has undergone is part of the general development of the University of Helsinki and its disciplines, and encompasses both academic consolidation and stabilisation. Academicisation refers here not only to the establishment of the professorship, but also to the beginning of university-level teaching and research. Much careful planning goes into establishing a post. A new discipline secures its position at the University through its research, social impact and permanent facilities as well as through the degrees completed in that discipline. The first permanent extraordinary professorship in household economics was held by Elli Saurio, DPhil, from 1950 to 1966. The second appointee was Maire Honkanen, DSc (Agriculture and Forestry), who held the position from 1972 to 1991. During Professor Honkanen's term of office, the Department of Household Economics was provided its own facilities, and the extraordinary professorship was changed to a regular professorship. The first appointee to the professorship in consumer economics was Visa Heinonen, DSocSci (2000–).

During Professor Elli Saurio's term of office, teaching focused on household production, but the professor also strove to highlight consumer issues, and the Master's theses completed under her supervision took into account the fact that production, consumption and financing, all of which are central to household economics, include various distinct research areas such as the production of goods, the production of human beings, household economics policy, family psychology, consumption, consumer policy, consumer psychology, household accountancy and household financing. Professor Saurio was open-minded and tried, for instance, to establish Esperanto as a foreign language that could be learned in a short amount of time for the many students lacking an upper secondary education who completed study modules (including advanced studies) in household economics at summer universities. During Professor Honkanen's term, the focus remained on household production, and the first postgraduate theses and dissertations were produced. In consumer economics, teaching and research have emphasised consumption, and postgraduate projects have been completed.

In terms of research results, household economics is a heterogeneous discipline which has become only partly stabilised. The only professor in the discipline has had to specialise. Consumption and, in the area of household production, the production of goods have become established academic topics in household economics, but, for example, the production of human beings for which households are responsible has yet to receive the attention it deserves. Research on the production of human beings was, however, included in Professor Saurio's vision of a comprehensive household economics discipline.

In general, household economics may become established either slowly over centuries through a series of posts or more rapidly through the establishment of various parallel teaching positions. Whereas the latter scenario would deliver synergy benefits for research, the former option would be inefficient and lead to conflicts, a lack of prospects and dead ends for researchers. The author of the present study was provided with access to the personal archives of Professor Saurio as well as with the topic of this study, i.e., the academicisation of household economics during Professor Saurio's term of office. However, as this study was intended to be submitted to the discipline of consumer economics, the author had to focus on consumer issues and was forbidden to discuss, for example, the production of human beings. To avoid a deadlock, the author adopted an innovative structural approach: the last appendix of the study is the author's own website, where the material forbidden and eliminated by the supervisor and the examiners has been posted.

La scienco pri hejma mastrumada ekonomio estis fondita en 1946 en la universitato de Helsinki kiel la unua el t.n. mastrumadaj sciencoj. Ĝia profesoreco estis la unua katedro pri hejma mastrumado en Eŭropo. La katedro estis alinomita en 1995 je konsumada ekonomio. Nuntempe la instruado de mastrumado estas finita en la agro- kaj forstkultura fakultato kaj la hejma mastrumada ekonomio apartenas sub la nomo konsumada ekonomio al la instituto de ekonomio.

Akademiigita procezo de scienca branĉo estas parto de la evoluo de universitato kaj ĝiaj studfaktoj inkludante akademiigadon kaj stabiligadon. La akademiigado signifas fondon de profesora ofico kaj komencon de universitataj instruado kaj esplorado. Fondon de ofico antaŭas planfazo de la ofico. Nova scienca branĉo stabiligas kaj akceptigas kiel parto de la universitata agado laŭ i.a. esplorrezultoj, ekzameniĝoj, sociaj efikoj kaj konstantaj agadlokoj. La unua okupanto de la konstanta aldona profesoreco de la hejma mastrumada ekonomio estis doktorino pri filozofio Elli Saurio (1950 -66). La dua estis doktorino pri agro- kaj forstkulturo Maire Honkanen (1972 -91). En la periodo de prof. Honkanen la instituto pri la hejma mastrumada ekonomio ricevis proprajn ejojn kaj la ofico estis refondita kiel konstanta profesoreco. La unua enoficigita profesoro de la konsumada ekonomio estas doktoro pri ŝtatesploraj sciencoj Visa Heinonen (2000-).

En la periodo de profesorino Elli Saurio la instruado koncentriĝis al la mastrumada produktado, sed ŝi aspiris multigi traktadon de precipe konsumadaj temoj. En la magistriĝaj laboraĵoj preparitaj sub ŝia gvido estis konsiderite, ke la centraj agadoj de la mastrumado – produktado, konsumado, kaj financado – inkluzivas multajn originalajn esplorbranĉojn, ekz-e produktadon de utilaĵoj, homan produktadon, mastrumadan politikon, familian psikologion, konsumadon, konsumantopolitikon, financan administradon kaj mastrumadan financadon. Profesorino Saurio ne havis antaŭjuĝojn kaj ŝi i.a. eksperimentis enkonduki esperanton kiel rapide lerneblan fremdlingvon, ĉar multaj studentoj sen abiturekzameno ekzameniĝis en someruniversitatoj pri partoj de la mastrumadekonomiaj studoj ĝis la plej alta grado. En la oficperiodo de profesorino Honkanen la ĉefa atento estis ankoraŭ en la mastrumada produktado, kaj la unuaj doktoriĝaj disertacioj pretiĝis. En la konsumada ekonomio instruado kaj studado koncentriĝas en konsumado kaj disertacioj aperas.

Oni povas diri, ke la enhave heterogena mastrumada ekonomio estas, se mezuri per esplorrezultoj, nur parte stabila. La ununura profesoro de la fakultato estas devigita specialiĝi. Konsumado kaj mastrumada varoproduktado estas stabiligitaj kiel sciencaj objektoj, sed ekz-e la homa produktado sub la respondeco de hejma mastrumado restis sen meritita atento. Al la vicia, tutenhava hejmmastrumada scienco skizita de prof. Saurio la studado de la homa produktado apartenis.

La hejma mastrumada scienco kiel tuto povas stabiligi malrapide dum jarcentoj kiel serio de oficoj aŭ pli rapide per fondo de paralelaj instruistaj oficoj. En la lastenomita alternativo estiĝus novaj sinergiaj avantaĝoj. La unuenomita alternativo estus senefika kaj kaŭzus konfliktojn, senperspektivecon kaj senelirejon al esploristoj. – La verkinto de ĉi tiu esploraĵo ricevis kiel fontojn la personan arkivon de profesorino Saurio kaj kiel la studotemon la akademiigan proceson de la mastrumada ekonomio dum la periodo de profesorino Saurio.

Ĉar la esploro estis limigita al la konsumada ekonomio, la esploristo devis tamen fokusi al la konsumaj demandoj kaj trakti elementojn ekz-e pri la homa produktado estis malpermesita. La esploristo trovis elirejon per novtipa esplorstruktura solvo: kiel la lasta aldono de la raporto troviĝas la propraj retpaĝoj de la esploristo kun la malpermesitaj temoj eliminitaj de la gvidanto kaj la kontrolistoj.

Käytetyt lyhenteet:

FK	= filosofian kandidaatti
FT	= filosofian tohtori
HY	= Helsingin yliopisto
KA	= Kansallisarkisto
HYKA	= Helsingin yliopiston keskusarkisto
LPRA	= Lappeenrannan kesäyliopiston arkisto
KkO	= kansakoulunopettaja
KtO	= kotitalousopettaja
KtyO	= käsityönopettaja
M-m td	= maatalous-metsätieteellinen tiedekunta
MMK	= maatalous- ja metsätieteiden kandidaatti
MML	= maatalous- ja metsätieteiden lisensiaatti
MMT	= maatalous- ja metsätieteiden tohtori
SA	= Elli Saurion yksityisarkisto
VTK	= valtiotieteiden kandidaatti
VTM	= valtiotieteiden maisteri
VTT	= valtiotieteiden tohtori

Kaaviot, kuvat ja taulukot:

<u>Sivu²</u>	<u>Selite</u>
10	Kaavio 1: Kodin taloustieteen tutkimusalueet
18	Kuva 1: FM Elli Saurion väitöstutkimus 1947
28	Kuva 2: FM Ella Kitunen 1934
31	Kuva 3: Maisteri Alma Martin o.s. Lassman, Eesti
50	Kuva 4: Professori Mary Brown Allgood 1957
72	Taulukko 1: Laudaturipiskelijat tutkijoina 50-luvun alussa
73	Kuva 5: Kirkkokatu 4, yliopiston laitosrakennus 1967
73	Kuva 6: Laitosrakennuksen ”sisartalo” 2002
73	Kuva 7: Albertinkatu 44
74	Taulukko 2: Kodin taloustieteen luentoaiheet 1950–66
78	Kuva 8: Professori Elli Saurion juhakuva
78	Kuva 9: Maisteri Leo Salovaara
83	Kuva 10: Tiedekunnan juhkakokous 1955
86	Kuva 11: Kotitalousylioppilaiden opiskelijajärjestön 10-vuotisjuhla
86	Kuva 12: ibid.
89	Kuva 13: Professori Carin Boalt 1965
89	Kuva 14: Lappeenrannan kesäyliopisto 1965
89	Taulukko 3: Kodin taloustieteen luennot kesäyliopistossa
90	Kuva 15: Esperantistit Vilho Setälä ja Andreo Cheh 1964
90	Kuva 16: Professori Elli Saurio Lappeenrannassa 1964
94	Kuva 17: Kotitalouskeskus täytti 20 vuotta 1961

² [11.8.2012: Alkusivujen liittäminen leipätekstin eteen muutti sivunumerointia.]

Sisällysluettelo

RESUMO	Käännös: Reino Eriksson	4
ESIPUHE		7
1. JOHDANTO		8
2. KODIN TALOUSTIETEEN AKATEMISOITUMINEN		30
2.1. Viran perustamisen kriteerit täyttyivät		30
2.2. Kodin taloustieteen professuuri		32
2.2.1. Viran suunnittelu		32
2.2.2. Helsingin yliopiston virkaehdotukset		42
2.2.3. Virka perustetaan		48
3. KODIN TALOUSTIETEEN VAKIINTUMISESTA 1950–66		50
3.1. Professuuri täytetään		50
3.2. Kotitalouksista kehkeytyi kuluttajatalouksia		55
3.3. Kulutusnäkökulma kodin taloustieteessä		65
3.3.1. Kulutus virallisissa opetussuunnitelmissa		65
3.3.2. Kuluttajataloudet opinnäytetutkimusten kohteena		75
3.4. Kulutustutkimusta pyrittiin lisäämään		81
3.4.1. Kulutus tutkimussuunnitelmissa		81
3.4.2. Leo Salovaara kulutustutkijana		83
3.4.3. Kuluttajapsykologia tieteenalan kasvuvisioissa		90
3.5.3. Tavoitteena kotitalouden tutkimuslaitos		96
4. YHTEENVETO		99
LÄHTEET		101
LIITTEET		104

ESIPUHE

Tutkimus ”KODIN TALOUSTIETEEN AKATEMISOITUMISPROSESSISTA” koskee Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan vuonna 1946 perustetun kodin taloustieteen historiaa ja on tarkoitettu jatkotutkimukseksi kuluttajaekonomia-nimiseen edellä mainitun tiedekunnan taloustieteen laitoksen oppiaineeseen. Tutkimus keskittyy kotitaloustieteistä nimenomaan kodin taloustieteeseen. Läpi käydään kodin taloustieteen akatemisoituminen eli sen perustaminen vuonna 1946 ja siihen johtanut kehitys. Akatemisoitumista seurasi vakiintuminen kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessissa. Vakiintuminen virantäyttökaudella 1946–49 ja professori Elli Saurion virkakaudella 1950–66 ovat seuraavaksi tutkimuksen kohteena. Koska tutkimus valmistuu kuluttajaekonomiaan, tarkastelun kohteina ovat kauden 1950–66 osalta lähinnä professori Elli Saurion toimet kulutusta koskevan opetuksen ja tutkimuksen edistämiseksi.

Yleisesti ottaen kodin taloustieteen vakiintuminen virantäytöillä mitaten on edistynyt suotuisasti. Virka täytettiin uudelleen vuonna 1972, ja professori Maire Honkanen aloitti virkakautensa. Kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka täytettiin yhteensä kaksi kertaa. Professori Honkasen eläkkeelle jäämistä seurasi pitkä välivaihe. Vuonna 1995 tieteenalan nimi muutettiin kuluttajaekonomiaksi. Ensimmäinen kuluttajaekonomian professori, VTT Visa Heinonen, aloitti virkakautensa vuonna 2000. Kausi jatkuu.

Tutkimusaihe on osittain yhä lähihistoriaa. Kodin taloustieteen vakiintumista professori Elli Saurion virkakaudella on mahdollista tutkia kirjallisen lähdemateriaalin ohella myös professori Saurion työtovereita ja oppilaita haastatteleamalla. Sekä empiiristä että teoreettisempaa lähestymistapaa on käytetty tutkimusprosessin 1999–2010 kuluessa. Loppuraportti on työstetty kirjoituspöytätyömuotoon. Loppuraportiksi tarjottu työ tarkastettiin lisensiaatinseminaarissa 11. maaliskuuta 2011. Tarkastajat esittivät työhön niin lukuisia korjausvaatimuksia, että käytännöllistä on pitää käsillä olevaa raporttia täysin uutena kirjoituskokonaisuutena.³

Kiitokset Suomalaiselle Konkordialiitolle, Helsingin yliopistolle ja Wihuri Säätiölle rahoitusavun myöntämisestä tutkimustyöni edistämiseksi tutkimusprosessin eri vaiheissa. Ja kiitokset niille lukuisille henkilöille, jotka ovat ystävällisesti kertoneet tutkijalle kodin taloustiedettä koskevia muistitietojaan ja luovuttaneet tutkimuskäyttöön valokuvia ja muita dokumentteja. Kiitokset kirjastojen ja arkistojen virkailijoille, sillä he ovat suhtautuneet tietojen hakevaan tutkijaan poikkeuksetta ystävällisesti ja auttavaisesti. Erityinen kiitos professori Elli Saurion lähiomaisille heidän välittämistään professori Saurion elämää koskevista tiedoista.

Kuluttajaekonomian vt. professori Anu Raijas tarjosi vuoden 1999 lopulla tutkittaviksi professori Elli Sauriolle kuuluneet ja laitoksella talletetut asiapaperit. Otin työn vastaan. Tutkimusta ohjasi vuodesta 2000 alkaen kuluttajaekonomian professori Visa Heinonen. Kiitokset molemmille. Olen pahoillani siitä, että aiheutin sekä työn ohjaajalle että tarkastajille pettymyksiä tarkastusprosessin kuukausina 2010–11. Toivon, että käsillä oleva tutkimusteksti saa osakseen tarkastajien hyväksymisen.

Helsingissä 10.6.2011

Aila Kervinen

³ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Tietoja lisensiaatinseminaarista ja tarkastajien esittämistä korjausvaatimuksista.

1. JOHDANTO

Kodin taloustieteen professori Elli Saurion virkakausi Helsingin yliopiston maatalousmetsätieteellisessä tiedekunnassa ja kodin taloustieteen laitoksen johtajana toimiminen kestivät kuusitoista vuotta. Voidaan sanoa, että koko virkakautensa ajan professori Saurio piti yllä uutteraa ponnistusta kulutustutkimuksen lisäämiseksi kodin taloustieteessä.

”Kulutus” on yksi taloustieteiden keskeisistä käsitteistä.⁴ Kodin taloustiede edusti paitsi kotitaloustieteitä myös taloustieteitä.⁵ Taloustieteissä niukkoja taloudellisia resursseja käyttämällä pyritään mahdollisimman hyvään lopputulokseen. Kansantaloustieteen piirissä hyvänä taloudellisena lopputuloksena pidetään bruttokansantuotteen kasvua. Kun bruttokansantuotteen yhteydessä puhutaan hyvinvoinnista, otetaan huomioon bruttokansantuotteen käyttö – ja käyttäjät, joita olemme:

Bruttokansantuotteella tarkoitetaan kansan työstään saamia tuloja, jolloin puhutaan BKT:n tarjonnasta. Nämä tulot ovat käytettävissä kulutukseen, investointeihin jne. eli tällöin kyseessä on BKT:n käyttö. Hyvinvoinnin kannalta meitä kiinnostaa ennen kaikkea BKT:n käyttö. Kuinka paljon saamme työmme tuloksena leipää syödäksemme, julkisia palveluja ja mahdollisuuksia ulkomaanmatkailuun. Investoinnit ovat osa BKT:n käyttöä. Niillä varmistamme kulutusmahdollisuutemme tulevaisuudessa.⁶

Kansantaloustieteessä bruttokansantuotteen rahamääräiset tuotanto ja käyttö voidaan esittää yhtälönä. Puhutaan kansantalouden tasapainosta. Ajan juoksulla hyödykkeiden käyttö vastaa käytössä olevien hyödykkeiden määrää mutta hetkellisesti tuloja voidaan säästää kuluttamisen sijaan. Säästöt voidaan investoida kulutusmahdollisuuksien lisäämiseksi tulevaisuudessa. Kuluttaa ja investoida voidaan toisaalta myös velaksi mutta velat on maksettava ja velan takaisinmaksu pienentää kulutusmahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Talous hakee tasapainoa myös kansantaloutta pienemmissä talousyksiköissä.⁷ Kodin taloustieteessä tutkittiin kotien eli – taloustieteen terminä – kotitalouksien taloutta. Kotitaloudet tavoittelevat

⁴ Kuluttajaekonomiassa keskeisellä sijalla ovat yhtäältä kestävä kehityksen tavoitteet ja toisaalta kuluttajien hyvinvointi, joka on myös kulutusaktiviteettien tavoitteena (Lähde: Heinonen & Raijas. 2005, s. 7).

⁵ Professori Elli Saurion mukaan kodin taloustiede oli taloustieteen haara (Lähde: Saurio 1962, s. 1170). Professori Visa Heinosen mukaan kuluttajaekonomian juuret ovat 1) kotitaloustieteissä, 2) kansantaloustieteessä, 3) markkinoinnin tutkimuksessa ja 4) sosiaali- ja käyttäytymistieteissä mutta sillä on kytköksiä muihinkin tieteesiin. Kuluttajaekonomiassa tarkastellaan yksittäisiä kuluttajia ja kotitalouksia taloustieteen näkökulmasta unohtamatta kontekstia eli yhteiskuntaa. (Lähde: Heinonen & Raijas 2005, s. 7–8).

⁶ Varjonen 1990, s. 22.

⁷ Heinonen & Raijas 2005, s. 179. – Tekijät viittaavat teokseen Braudel, F. 1989. Vardagslivets strukturer. Det möjligas gränser. Civilisationer och kapitalism 1400–1800, band 1, Södertälje: Gidlunds. Braudel oli ottanut tässä kirjassaan kulutuksen tarkastelunsa lähtökohdaksi. Heinonen & Raijas huomauttavat, että perinteisesti taloushistoriassa oli lähdetty liikkeelle tuotannosta. Braudel puolestaan lähti siitä, ettei tuotannon leviäminen ja kasvu ollut mahdollista ilman kulutusta. Kysymys on rinnakkaisista prosesseista, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja vaikuttavat siten voimakkaasti toisiinsa rakenteistaen ihmisten arkielämää.

hyvinvointia hyödykkeiden kulutuksen kautta. Kulutusmahdollisuuksia voidaan kasvattaa velkarakalla. Säästämisen avulla kulutusta voidaan viivästyttää. Tällöin koetetaan varmistaa kulutusmahdollisuudet tulevaisuudessa. Tähän tähtää myös säästöjen käyttö investointeihin eli tuotannollisen pääoman lisäämiseen. Kodin taloustieteen erityispiirteitä oli se, että otettiin huomioon kulutuksen kohdistuminen paitsi markkinahintaisiin myös kotitaloudessa tuotettuihin hyödykkeisiin. Kotitaloustuotantoa koskeva tutkimus teki kodin taloustieteestä omaleimaisen tieteenhaaran. Kotitalouden näkökulman käyttö teki kaikki ns. kotitaloustieteet omaleimaiseksi tiederyhmäksi. Kodin taloustiede perustettiin Helsingin yliopistoon kotitaloustieteistä ensimmäisenä.

Kodin taloustieteessä tutkittiin hyödykkeiden kotitaloustuotantoa ja kulutusta. Kotitalouden kulutus kohdistuu kuitenkin laajempaan hyödykeryhmään kuin mitä hyödykkeiden kotitaloustuotanto edustaa. Kuluttaja kuluttaa sekä markkinahintaisia että markkinoilla hinnoitteleemattomia tuotteita. Satunnaiselle kotitaloudelle olisi hankala rakentaa rahamääräistä, kansantaloustieteessä käytetyn tasapainoyhtälön kaltaista tasapainoyhtälöä. Tasapainoyhtälön luominen yhden henkilön käsittävälle kotitaloudelle olisi ehkä mahdollista hyvinvointikäsitteen avulla.⁸ Yhden henkilön käsittävä kotitalous tarkoittaa käytännössä samalla yksilön taloustieteen syntymistä. Yksilön taloustiede ei ole vielä eriytynyt Suomen tieteessä. Yksilön taloudessa tasapaino toteutuisi, kun rahamääräinen, mitattavissa oleva hyvinvointi tuottaisi yksilössä kestävän hyvinvoinnin tunteen. Tasapaino toteutuisi sillä yksilöön nähden ulkopuolisen hyvinvoinnin tasolla, jolla toteutuisi myös yksilön sisäinen hyvinvointi – jolla yksilö kokisi olevansa kestävästi hyvinvoiva ja kestävästi onnellinen.⁹

Yksilön talouden tasapaino sopisi kriteeriksi, jonka avulla voitaisiin selvittää, onko hyödyketuotanto eli bruttokansantuote todella tuottanut hyvinvoinnin satunnaisen yksilön kohdalla ja tällä kriteerillä voisi olla merkitystä niin kotitaloustieteiden, taloustieteiden kuin koko yhteiskunnankin kannalta. Kaikki ihmiset tuotetaan yhä kotitalouksissa. Ihmisen tuottaminen on kotitaloustuotannon

⁸ Kuluttajaekonomiassa keskeisellä sijalla ovat yhtäältä kestävän kehityksen tavoitteet ja toisaalta kuluttajien hyvinvointi, joka on myös kulutusaktiviteettien tavoitteena. Taloudellisen toiminnan yleisenä päämääränä pitäisi olla viime kädessä kotitalouksien hyvinvointi. (Lähde: Heinonen & Rajas 2005, s. 7 ja 15).

⁹ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Onnellisuuden tutkimukselle näyttäisi olevan koko suomalaisen politiikan kentän laajuinen kysyntä ja tieteenhän pitäisi toki yrittää ottaa huomioon yhteiskunnan ilmaisema tutkimustiedon tarve. Pohjanpalo kirjoittaa hyvinvointimittari GPI:stä, jonka avulla voitaisiin ottaa huomioon talouden – bkt:lla mitatun talouskasvun ohella – kestävyys- ja ympäristöön liittyvät tekijät osana hyvinvointia. Vihreät oli esittänyt 31.1.2011, että aidon kehityksen indikaattorin eli GPI:n (Genuine Progress Indicatori) käyttö ihmisten onnellisuuden mittarina mainitaisiin seuraavan hallituksen ohjelmassa. GPI:n lähtökohtana ovat yksityiset kulutusmenot, joita painotetaan tulonjaolla. GPI:n arvoa vähentävät esim. rikollisuuden ja vajaatyöllisyyden kustannukset ja luonnonvarojen käyttö. GPI:n arvoa lisäävät mm. kotitaloustuotannon arvo ja korkeakoulutuksen arvo. (Lähde: Pohjanpalo, Olli. Puolueet yhtä mieltä hyvinvoinnin mittaamisen uudistamisesta. Hyvinvointimittareita on useita. Helsingin Sanomat 1.2.2011, A11). – Pohjanpalo ei kuitenkaan näytä tietävän sitä, että kansainvälisessä tieteessä hyvinvoinnin tunne osataan mitata – ja tämä yksilön kokemus merkitsee samalla yksilön aivojen tehostunutta käyttöä, poikkeuksellisen älyn tavoittamista ja luovuuden tilassa viipymistä (Lisätietoja, LIITE 6).

linja. Korkeatasoinen aivojenkäyttö on ihmistuotannon laatuominaisuuksia. BKT:n kasvun ja kuluksen kasvun kautta tavoitellun hyvinvoinnin kriteeriksi sisäinen hyvinvointi soveltuisi hyvin. Poikkeuksellisen etevä ihmisaivojen käyttö auttaisi ongelmanratkaisussa ja olisi siten etu koko yhteiskunnan kannalta. – Vaikka kotitaloustuotannon pohtiminen jää tämän käsillä olevan tutkimuksen teeman ulkopuolelle, kotitaloustuotantoon kuuluvien arvaamattoman suurten mahdollisuuksien esille tuominen kirjoituksen johdantoluvussa ja liitteissä puolustanee paikkaansa syystä, että professori Saurion aikana laudaturtutkielmia laadittiin erittäin laaja-alaiseksi ymmärretyn kodin taloustieteen pohjalta. Nykyään, kun kodin taloustiede kantaa kuluttajaekonomian nimeä, vastaava laaja-alaisuus lienee mahdollista tavoittaa esim. kuluttaja-käsitteen sopivan määrittelyn avulla.¹⁰ Heinonen & Raijas, summatessaan kuluttajaekonomian tulevaisuudennäkymiä, toteavat tarpeelliseksi tutkia myös kotitaloustuotantoa kulutustutkimusten ohella:

Kuluttajaekonomian perinteiden mukaisesti ajankäytön tutkimisen kehittäminen on syytä pitää mukana oppiaineen tutkimuksessa ja opetuksessa. Tänä päivänä suuren haasteen ajankäytön tutkimiselle aiheuttaa pirstaloituminen ja monien toimintojen mahdollinen yhtäaikainen suorittaminen.¹¹

Professori Elli Saurion aikana laajapohjainen tutkimustuotanto jäi kehittymättä. Tilanteeseen vaikutti muitakin syitä tutkimuskentän ylivoimaisen laajuuden lisäksi.¹² Professori Saurion aikana opetuksen ja tutkimuksen pääpaino oli kotitaloustuotannossa (tästä myöhemmin) ja suomalaisessa yhteiskunnassa markkinahinnoiteltujen hyödykkeiden teollinen tuotanto kasvoi voimakkaasti eli lisäsi yhteiskunnallista vaikutusvaltaansa. Teollisuus kilpaili kotitalouksien kanssa samoista tuotantorresursseista.

¹⁰ Yhden professuurin käsittävässä kodin taloustieteen laitoksessa ei valmistunut jatkotutkimuksia professori Saurion aikana. Näkemys tehtäväkentän laajuudesta kyllä oli mutta syvällinen tutkimus tutkimuskentän eri alueilta jäi puuttumaan. Resurssipula haittasi toimintaa kodin taloustieteen laitoksella ja haittaa kuluttajaekonomiaa, sillä henkilöresurssit ovat yhä niukat. Käsillä olevassa tutkimuksessa nimenmuutos on tulkittu opetuksen ja tutkimuksen ensisijaisena kohteena olevan osa-alueen vaihtumisena kodin taloustieteessä. Kotitaloustuotannon sijaan tuli kulutus. Vuonna 1995 olisi ollut mahdollista lähteä kodin taloustieteen laajentamisen tielle kulutusprofessuurin tai kuluttajaprofessuurin perustamisella. Kasvun tulisi tuosta vielä jatkua päätellen siitä, että kodin taloustieteessä hahmottui valppaan professori Saurion ohjauksessa esim. seuraavat erityistiedonalat: kotitaloustuotanto: hyödyketuotanto, kotitaloustuotanto: ihmisen tuotanto, rahoitus, hyvinvointi, elintaso, kotitalouspolitiikka, perhepsykologia, kulutus: kuluttajapolitiikka, kulutus: kuluttajapsykologia. – Lisää omaleimaisia tiedonaloja, esim. erityinen yksilön taloustiede, voidaan löytää.

¹¹ Heinonen & Raijas. 2005, s. 188. – Viittaus teokseen Ruuskanen, P. 2004. An econometric analysis of time use in Finnish households. ETLA Elinkeinoelämän tutkimuslaitos A 41. Helsinki: HeSe Print.

¹² LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Opetuksen laajuuden ohella jatkotutkimintojen puutteelle kodin taloustieteessä on muitakin syitä mutta ne aiheutuivat kodin taloustieteen sisältämästä tuotannon tutkimuksesta ja eivät siten kuulu käsillä olevan tutkimuksen piiriin. Ensimmäiset jatkotutkimusyrietykset kodin taloustieteessä kaatuivat maatalousprofessorien vaikutuksesta. Suomesta oli kehittymässä markkinatalousmaa. Maatalousprofessoreita kiinnosti maataloustuotteita jalostava teollisuus. Teollisuus jatkojalosti maataloustuotteita markkinoita varten – ja kuluttajia varten. Teollisuus ja kotitaloudet kilpailevat samoista resursseista. Markkinahintainen tuotanto lasketaan bruttokansantuotteeseen mukaan mutta hinnoittelematonta kotitaloustuotantoa ei lasketa. Toiminta-ajatuksensa mukaan maantalous-metsätieteellinen tiedekunta tahtoo nykyisin edistää Suomen bruttokansantuotteen kasvua, Suomen globaalia kilpailukykyä ja kestävää kehitystä. Kulutuksen kasvu on tärkeä osatekijä bruttokansantuotteen kasvulle. Kulutustutkimusta tekevä kuluttajaekonomia soveltuu erittäin hyvin maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan tutkimusohjelmaan.

Professori Elli Saurio laati vuonna 1962 kodin taloustieteestä määritelmän, jossa painotti oppiaineensa eri osatekijöitä siten, että kulutus asettui viimeiseksi:

Kodin taloustiede, [on] kodin taloustieteen haara, jonka tutkimuskohteita ovat perheiden ja yksilöiden tulot, menot, luotto, säästöt, vakuutukset, sosiaaliturva ja verot, ajan ja energian käyttö eri toimintoihin, asunnon toiminnallinen suunnittelu ja varustaminen välineillä, perheen ja sen jäsenten muuttuvat roolit suomalaisessa yhteiskunnassa, elintasojen määräytyminen ja ylläpitäminen, kuluttaja ostajana.¹³

Määritelmän kaksi viimeistä sanaa viittaavat nykyisen kuluttajaekonomian opetuksen ja tutkimuksen alueeseen. Nähdään miten laajana professori Elli Saurio piti kodin taloustieteen teoriaa. Opetus toteutui professori Saurion aikana myös käytännössä laajana ja laajuus vaikutti osaltaan siihen, ettei opetus syventynyt tutkimuksen suuntaan eikä hyväksytyjä jatkotutkintoja valmistunut.

Professori Elli Saurion virkakaudella tavoiteltiin kodin taloustieteen koko tutkimuskentän halluutta opetuksessa ja tutkimuksessa. Kulutustutkimus oli sivuasemassa mutta professori Saurio ponnisteli kulutusaiheisen opetuksen ja tutkimuksen lisäämisen puolesta, sillä hän tiesi, että kotitalouksien kuluttajarooli vahvistui ja yhteiskunnassa yleensä kulutustutkimusten tarve kasvoi. Professori Saurio oli valmentautunut tutkimaan pikemmin kotitaloustuotantoa kuin kulutusta, sillä hänen oma väitöskirjansa (1947), joka oli käsitellyt perheenemännän ajankäyttöä, oli liittynyt kotitaloustuotannon arvon laskemisen ongelmaan. Käytännön työuransa ansiosta professori Saurio oli kuitenkin hyvin perillä suomalaisen yhteiskunnan rakenteen muutoksesta. Maaltpako jatkui. Kuluttajatalouksien lukumäärä kasvoi. Saurio oli toiminut yhteensä noin kaksikymmentä vuotta Suomalaisen Marttaliiton (v:sta 1939 Marttaliiton) palveluksessa ensin konsulenttina sitten toiminnanjohtajana.

Kodin taloustieteen professori Maire Honkasen virkakaudella (1972–91) opetuksen ja tutkimuksen pääpaino oli yhä kotitaloustuotannon puolella mutta myös kulutustutkimusta alkoi valmistua. MMT Honkanen oli suorittanut 60-luvulla kodin taloustieteen approbaturtason opinnot kesäyliopisto-opetuksena ja heti professorikautensa aluksi hän sai hoitoonsa professori Saurion kaudella alkaneen tutkimuslinjan, jota edustivat opiskelijat Kuokka ja Juhola.

Vuonna 1961 Hilikka Kuokka (myöh. Janhonen) oli tehnyt laudaturtutkielman ”Suomen kotitalouspolitiikka 1891–1961”.¹⁴ Kodin taloustieteeseen ensimmäinen jatkotutkimus valmistui, kun kodin taloustieteen vt. professori Nils Westermarckin virkakauden aikana, 9. syyskuuta 1971, hyväksyttiin

¹³ Saurio 1962, s. 1170. – Viittaukset kirjallisuuteen: C. Fitzsimmons, *Management of Family Resources* (1950); W. F. Ogborn - M. F. Nimkoff, *Rechnology and Changing Family* (1955); H. A. Dubberke, *Betriebwirtschaftliche Theorie des privaten Haushaltes* (1958); J. Bock - K. G. Specht, *Verbraucherpolitik* (1958)

¹⁴ LIITE 4, Laudaturtutkielmat Sauriolle. – Hilikka Kuokan pro gradun järjestysnumero on 51.

MMK Vuokko Juholan lisensiaatintutkimus. Juholan tutkimuksen nimenä oli "Kotitalouden käsite ja kotitalousopetuksen toteuttaminen Suomessa 1901–1971, kotitalouspoliittinen tutkielma". Juholan maatalous- ja metsätieteiden lisensiaatintutkinnosta annettiin julkinen päätös 7.10.1971.¹⁵

Marraskuun alussa 1971 professori Westermarck ehdotti esitarkastajia MML Juholan väitöskirjaksi tarkoitettulle tutkimukselle ”Kotitalousopetus kotitalouspolitiikan kentässä 1850–1970”.¹⁶ Esitarkastajiin kuulunut VTT, talous- ja sosiaalhistorian dosentti Erkki Pihkala totesi lausunnossaan MML Juholan väitöskirjakäsikirjoituksesta, että tutkimuksen toisessa osassa alan alkuvaiheiden selvitys perustui yhteen lähteeseen mutta ei yksilöinyt tuota lähdettä.¹⁷ – Lisensiaatti Juholan tutkimuksen lähdeluettelo toisti MMK Hilikka Kuokan tutkielman lähdeluetteloä mutta oli sitä hieman laajempi. MML Juholan väitöstutkimusprojekti katkesi professori Honkasen virkakaudella. Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta määräsi 9. joulukuuta 1971 toiselta ehdokassijalta MMT Maire Honkasen hoitamaan kodin taloustieteen kiinteää ylimääräistä professorin virkaa sekä toimimaan kodin taloustieteen laitoksen esimiehenä 1.1.1972 alkaen toistaiseksi ja enintään siihen asti kunnes virka vakinaisesti täytettäisiin.¹⁸ Syyslukukaudesta 1972 alkaen MMT Honkanen toimi kodin taloustieteen virkaan valittuna professorina. Syyskuussa 1973 määrättiin esitarkastajat MML Vuokko Juholan väitöskirjaksi tarkoitettulle tutkimukselle ”Kotitalousopetus kotitalouspolitiikassa”. Kun MML Juholan väitöskirjatyön esitarkastajien valinta otettiin uudelleen käsittelyyn huhtikuussa 1975, työn nimenä oli ”Kotitalouspolitiikka ja elintaso”.¹⁹ Työ ei johtanut tohtorintutkintoon. Elintaso-käsite Juholan väitöstutkimuksen käsikirjoituksen nimessä tuo mieleen jatko-opiskelija Leo Salovaaran kulutus- ja elintasoaiheiset jatkotutkimuskäsikirjoitukset professori Saurion kaudella (näistä myöhemmin tässä tutkimuksessa).

Kodin taloustieteen yp. assistentin toimi täytettiin vuoden 1976 alussa seuraavaksi kolmivuotiskaudeksi. MML Vuokko Juhola haki tointa mutta häntä ei valittu. Kodin taloustieteen ylimääräinen professori Maire Honkanen vastasi toukokuussa 1976 MML Juholan valitukseen ja kanteluun il-

¹⁵ M-m td 30.9.1971-13 §; 7.10.1971-3 §; 30.9.1971-Liitteet A ja B §:ään 13.

¹⁶ M-m td 4.11.1971-11 §.

¹⁷ M-m td 6.4.1972-Liite B §:ään 9 (Pihkalan lausunto).

¹⁸ M-m td 18.11.1971-39 § (hakija Saarsalmi ensimmäiselle ja hakija Honkanen toiselle ehdokassijalle kodin taloustieteen kiinteään ylimääräisen professorin virkaan); 2.12.1971-13 § (kodin taloustieteen kiinteän ylim. professorin viran hoito 1.1.1972 alkaen, ens. käs.); 9.12.1971-11 § (Kodin taloustieteen kiinteän ylim. professorin viran hoito 1.1.1972 alkaen. Tiedekunta määräsi MMT Honkasen hoitamaan kodin taloustieteen kiinteää ylimääräistä professorin virkaa sekä toimimaan laitoksen esimiehenä 1.1.1972 alkaen toistaiseksi ja enintään siihen asti kunnes virka vakinaisesti täytetään.); 20.1.1972-34 §; 18.11.1971-Liite §:ään 39 (prof. Keltikankaan kirjallinen puheenvuoro); 20.1.1972-Liite §:ään 34 (Hakija Salovaaran 15.12.1971 allekirjoittama valituskirjelmä, jossa hän mainitsee mm. hakija Saarsalmen tutkimuskäsikirjoituksen ”Consumer Purchases of Major Durables”. Tarkastaja Mickwitz oli pitänyt tutkimusta lupaavana.).

¹⁹ M-m td 27.9.1973-14 §; 10.4.1975-14 §.

moittaen, että kodin taloustieteen laitoksen assistentin toimeen oli valittu tieteellisiltä ansioiltaan pätevin. MML Juhola löysi kantelussaan puutteita myös väitöskirjatyönsä ohjauksesta.²⁰

Kodin taloustieteen professori Honkanen sai vuonna 1973 ohjaukseensa MMK Marja Sissosen lisensiaatintutkimuksen. MMK Sissosen tutkimus oli nimeltään ”Koti- ja ansioaitiruokakuntien tulo-, kulutus- ja säästötaso sekä niiden korkeuteen perustuva metodikokeilu koti- ja ansioaitiruokakunnissa suoritettujen kotitaloustyön arvon erotuksen määrittämiseksi vuoden 1966 kotitaloustiedustelun aineiston pohjalta.”²¹ – Sissosen tutkimuksessa on liittymiä sekä kulutustutkimuksiin (tulo-, kulutus- ja säästötaso) että hyödykkeiden kotitaloustuotantoa koskeviin tutkimuksiin (kotitaloustyön arvon laskemisen ongelma). Jopa ihmisen tuotantoa koskevan tutkimuksen elementtejä on havaittavissa. Jatko-opiskelija Leo Salovaara kirjoitti ihmisen subjektiivisesta elintasosta vs. objektiivinen elintaso.²² Salovaara kannatti sitä, että sisäinen elintaso ohjaisi ulkoista elintasoa.

MMK Sissonen kirjoitti Kotitalous-lehteen artikkelin perheenemännän työn arvosta ja käytti seitsemää lähdejulkaisua. Lähteiden joukossa olivat niin Laura Harmajan ”Kotitalous kansantalouden osana” (1946) kuin Leo Salovaaran väitöskirjakin ”Elintaso ja kotiustulot kansantaloudessa” (1968). Kandidaatti Sissonen piti kotitaloustyön mittaamisen tutkimusta arvokkaana tutkimusongelmana:

Perheenemännän työn arvon määrittäminen kaipaa pikaisia toimenpiteitä. Perheenemännän kotona tekemä työ on kansantaloudellisesti arvokasta: palkattoman kotitaloustyön ansiostahan muodostuvat elinkeinoelämän tarvitseman työvoiman ylläpitokustannukset pienemmiksi. On jopa esitetty mielipide, että perheenemäntä pitää työllään koko kansantalouden tasapainossa.”²³

Kodin taloustieteeseen valmistui vuosien 1946–95 kuluessa jatkotutkimuksia.²⁴ Eila Kilpiön lisensiaatintutkimus aiheesta ”Päivittäistavarakaupassa asioinnin kustannukset” valmistui vuonna 1975. Väitöstutkimuksia on useita:

Hallman, H. 1988. Kotitaloustyö ja sen yksilöllinen merkitys. ”Marttyyrit”, ”syylliset” ja ”ne jotka tietävät mitä tahtovat”. Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitoksen julkaisuja 1/1988. Helsinki: Kyriiri.

²⁰ KA/SA/6 b. Kansio, Vuokko Juhola/ 1. Asiapapereita/ Kohta n:o 5 (Professori Maire Honkasen vastine MML Vuokko Juholan valitukseen ja kanteluun 7.5.1976).

²¹ M-m td 24.5.1973-11 §. – Marja Sissonen (s. 1948), MMK 1970 kodin taloustieteestä, VTK 1972. Suomen akatemia, maatalous- ja metsätieteellinen toimik., tutkimusassistentti. (Lähde: Kotitalouden Kandidaatit 20 vuotta. 1973, s. 37).

²² LIITE 4b, Salovaara 19.3.01. – Käsillä olevan tutkimuksen laatijan seminaariesitelmä 11.3.2011 sisälsi idean tutkija Salovaaran elintasojen ja tutkija Uusitalon mainitseman, hyvinvointia hakevan ihmisen ulkoa tai sisältä ohjautuvuuden vastaavuudesta (ks. LIITE 6, Jatkotutkimusideoita – Seminaariesitelmä).

²³ Marja Sissonen. 1971. Perheenemännän työn arvo. Kotitalous 3/1971, s. 76–77. – Samassa numerossa (s. 69–71) Vuokko Juhola kirjoitti aiheesta ”Mitä on kotitalouspolitiikka?”.

²⁴ Heinonen & al. 2005, s. 191. – Kodin taloustiede ja kuluttajaekonomia: Lis.- ja väitöstutkimusten luettelo.

Kirjavainen, L. 1989. Time-use and its value in household production in Finland and the United States. Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitoksen julkaisuja 1/1989. Helsinki: Kyriiri.
 Leskinen, J. 1990. Use of Consumer Credit in the Context of Consumers' Way of Life and Personal Situations. Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitoksen julkaisuja 3/1990. Helsinki: Kyriiri.
 Varjonen, J. 1991. ”Vie mennessäs, tuo tullessas”. Samanaikaisuus kotitalouden toiminnoissa. Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitoksen julkaisuja 2/1991. Helsinki: Kyriiri.

Havaitaan, että neljästä yllä mainitusta väitöstutkimuksesta kaksi ensimmäistä koskee suoranaisesti kotitaloustyötä ja kotitaloustuotantoa. Eila Kilpiön lisensiaatintutkimus (1975) ja Johanna Leskisen väitöskirja (1990) koskevat markkinahintaisen hyödyketuotannon kulutusta. Johanna Varjosen väitöstutkimuksen (1991) kohteena ovat kotitalouden toiminnot yleensä.

Ilmeisesti yhden professorin oppiaineessa, kuten kodin taloustiede (myös kuluttajaekonomia) on erikoistuttava opetuksessa ja tutkimuksessa, jotta opetuksen tarpeellinen syvyys saavutettaisiin jatkotutkintoja silmällä pitäen. Professori Saurio teki tieteenalallaan laajan pohjatyon mutta vasta hänen jälkeensä kodin taloustiede lähti vakiintumaan tieteellisten tutkimusten tuotannolla mitaten. Professori Honkasen kaudella vakiintui hyödyketuotannon tutkimus ja vakiintuminen eteni sittemmin kulutustutkimukseen. Tiedeympäristö vaikutti sen, että hyödyketuotannon jälkeen kulutustutkimus nousi seuraavana opetuksen ja tutkimuksen pääteemaksi. Psykologiaa oli 40-luvulla pidetty kodin taloustieteelle tarpeellisena oppiaineena ja vuonna 1956 filosofian tohtori, ruotsalaisen kaupakorkeakoulun dosentti Karsten²⁵ haki kuluttajapsykologian dosentiksi kodin taloustieteeseen.²⁶

Ajatus psykologian kuulumisesta kodin taloustieteelle läheisiin oppiaineisiin oli tuttu maatalousmetsätieteelliselle tiedekunnalle, sillä tiedekunnan ensimmäisessä kotitaloustieteitä koskeneessa virkaehdotuksessa, helmikuussa 1941, psykologiaa oli ehdotettu kotitaloustieteiden apuaineeksi ja psykologia mainittiin vuonna 1943 menoarvioon haettavien määrärahojen yhteydessä:

Tutkintonsa suorittuun joutuvat useimmat kotitalousalan opiskelijat toimimaan opettajina tai erilaisissa neuvontatehtävissä. Niiden menestyksellinen hoitaminen yleensä edellyttää syvällisempää psykologian tuntemusta, kuin oppikouluissa voidaan saada. Lisäksi kotitalousalaan sinänsä, lähinnä sen organisatorisiin kysymyksiin ja perheen sosiologiaan voi syventyä vain riittävin pohjatiedoin sielutieteessä. Näin ollen tiedekunta pitää sopivasti kokoonpanun psykologian kurssin järjestämistä kotitalouden opiskelijoille perusteltuina. Tätä varten olisi vuoden 1943 talousarvioon varattava 18 000 markan suuruinen vuotuinen määräraha.²⁷

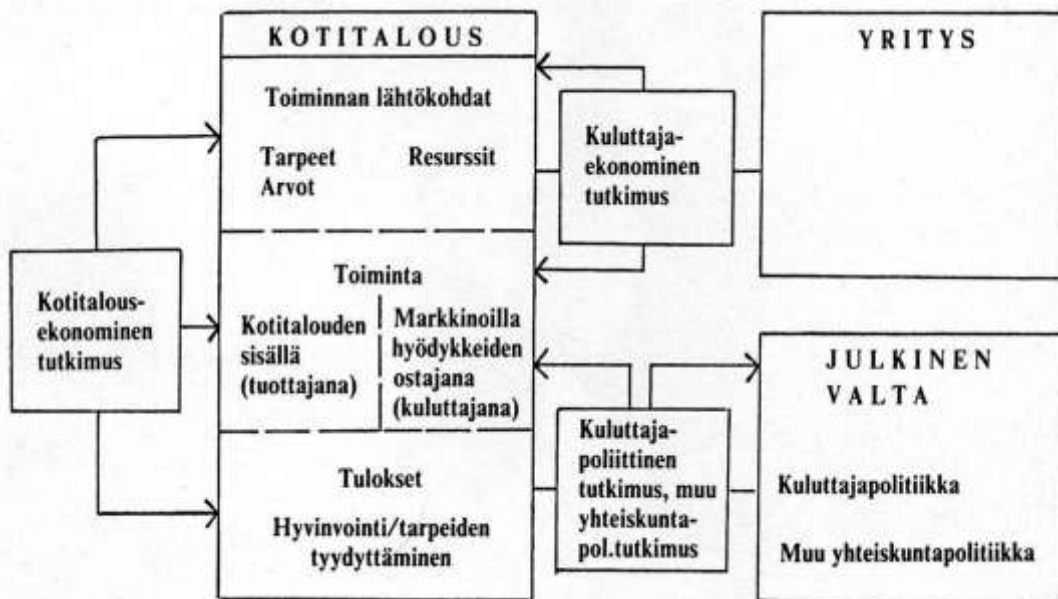
²⁵ Karsten, Anitra Linnéa Christina. (s. 11.12.1902 Turussa – k. 29.10.1988 Frankfurt am Mainissa). – Professori Anitra Karstenin väitöskirja oli aikanaan pitkään ulkomailta siteeratuin suomalainen alansa tutkimus. Tieteenalallaan suomalaisessa miesvaltaisessa maailmassa A. Karsten ei saanut virkoja. Tämä oli osaltaan rydyttämässä hänen suuntautumistaan ulkomaille; muualla hän sai arvostusta, vaikka joutuikin aineellisen perustansa turvaamiseksi tekemään aika ajoin muutakin kuin tutkimustyötä. (Lähde: Muistokirjoitus, HS 25.11.1988, A 4).

²⁶ M-m td 23.2.1956-23 §; Kervinen 2008a, s. 64–72 (luvusta ”Kodin taloustieteen ensimmäinen dosentti”).

²⁷ M-m td 27.2.1941-4 §.

Jos psykologia olisi kuulunut kodin taloustieteen aputieteisiin oppiaineen koko historian ajan ja jos kotitaloustieteet ja kodin taloustiede olisivat lähteneet 50- ja 60-luvuilla kasvamaan professori Saurion toivomalla tavalla, kodin taloustieteen hyödyketuotannon tutkimuslinja olisi hyvinkin saattanut laajeta käsittämään koko kotitaloustuotannon ihmisen tuottaminen mukaan luettuna. Onnen tunteen objektiivista, tieteellistä mittaamista on tutkittu psykologian piirissä.²⁸

Kodin taloustieteen professori Honkanen esittää alla olevassa kaaviossa näkemyksensä kuluttaja-ekonomisen tutkimuksen sijainnista tieteen kentällä kotitalouksien ja yritysten välissä. Professori Honkasan kanta vastaa hänen edeltäjänsä, professori Saurion kannanottoa siinä, että ”kuluttaja” tarkoittaa markkinahinnoitellun hyödykkeen ostajaa. Professori Heinonen ilmaisee asian lievemmin sanoessaan, että usein kotitalous nähdään tuottavana yksikkönä ja kuluttaja valintoja markkinoilla tekävänä yksilönä.²⁹ – Professori Honkanen erotteli kotitalouden taloustieteellisen tutkimuksen kotitalousekonomiseksi, kuluttajaekonomiseksi ja kuluttajapoliittiseksi sektoriksi seuraavasti:

Kaavio 1: Kaaviossa esitetään kodin taloustieteen tutkimusalueet ja niiden tärkeimmät keskinäiset yhteydet.³⁰ Kaavioon on piirretty kodin taloustieteen kolme keskeistä tutkimuskohdetta: ”kotitalous”, ”yritys” ja ”julkinen valta”. Jako vastaa kansantaloustieteessä käytössä olevaa yhteiskunnan sektorijakoa. – Kaavio on somistanut kodin taloustieteen juhlavuoden artikkelia.

Kaaviossa esitetään, että kotitalouksien ja yritysten välistä suhdetta koskee kuluttajaekonomisen tutkimus. Kuluttajaekonomisen tutkimuksen kohteena kotitalouden näkökulmasta on siis markki-

²⁸ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Psykologian piirissä on mitattu ihmisen hyvinvointi onnellisuuden tunteena ja Suomessa on insinööritieteissä tehty käytännön mittaamismenetelmien kehitystyötä.

²⁹ Heinonen & Raijas 2005, s. 19.

³⁰ Helsingin yliopiston kodin taloustieteen laitos. Eripainos Yliopistolehdestä n:o 27/1986, s. 3.

noilla hyödykkeitä ostava kotitalous tai sen jäsen. Kotitalouksien ja julkisen vallan välistä suhdetta kuluttajapoliittisen tutkimuksen avulla ja kolmas suuri kodin taloustieteellinen tutkimuksen osa-alue on kotitalousekonominen tutkimus. Viimeksi mainitun tutkimusalan kohteena oli kotitalouden toiminnallinen kokonaisuus. Kotitaloustoiminnan lähtökohtana olivat kotitalouden jäsenten tarpeet, arvot ja käytettävissä olevat resurssit. Kotitalous tavoitteli hyvinvointia eli tarpeiden tyydyttämistä kotitaloustuotantoa ja kulutusta keinoina käyttämällä.³¹

Niin kotitaloustuotantoa kuin kulutustakin koskeva tutkimus on tietenkin mahdollista esittää kuluttajaekonomiana. Tulee vain määritellä käsite ”kuluttaja” sopivasti. Kuluttajan tulee olla jotakin enemmän kuin vain ostaja markkinoilla, jos halutaan kuluttajaekonomian tutkimuskohteeksi koko perinteisen kodin taloustieteen alue. Käytännössä resurssipulasta kärsivän tieteenalan on vaikea hallita kovin laajaa tutkimuskenttää. Kodin taloustieteen vt. professori ja kuluttajaekonomian vt. professori Johanna Leskinen ja kuluttajaekonomian professori Visa Heinonen ilmaisevat selvästi tavoitteenaan olevan pitää tutkimusohjelmassa tieteensä koko laaja ala. Johanna Leskinen ilmoittaa kuluttajaekonomia täyttävän vuonna 1996 pyöreät 50 vuotta.³² Kodin taloustieteen viran opetusalan olivat ”kodin piiriä koskevat ensisijaisesti yksityistaloudelliset sekä kansantaloudelliset ja sosiaaliset kysymykset”. Kuluttajaekonomian opetusalaksi täsmentyi ”kotitalouden taloudellinen toiminta ja kulutus” siten, että ”opetuksen ja tutkimuksen painopisteinä ovat kuluttajan käyttäytymisen sekä kotitalouden tuotannon ja kulutuksen taloudelliset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset lähtökohdat ja hyvinvointivaikutukset”. Visa Heinonen kertoo vastaavaan tapaan, että Helsingin yliopistoon 1940-luvulla perustettu kodin taloustieteen professuuri johti nykyiseen kuluttajaekonomiaoppiaineeseen.³³ Heinosen mukaan kodin taloustieteen opetuksessa ja tutkimuksessa näkyivät jo alkuvaiheessa kotitaloustieteen ja kulutustutkimuksen vaikutukset.

Professori Saurion virkakaudella kodin taloustieteen opetuksessa näkyi kotitaloustieteen ohella myös kulutustutkimuksen vaikutus. Kodin taloustiede -nimisen tieteenalan olemassaolon aikana 1946–95 tieteenalan molemmat professorit FT Elli Saurio (virassa 1950–66) ja MTT Maire Honkanen (virassa 1972–91) pohtivat lehtiartikkeleissa alansa käsitteiden määrittelyjä.³⁴ Englanniksi termit ”kotitaloustiede”, ”kodin taloustiede” ja ”kuluttajaekonomia” ovat – vastaavassa järjestyksessä

³¹ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Hyvinvoinnista ja sen mittaamisesta.

³² Leskinen 1996, s. 6.

³³ Heinonen 2005, s. 25.

³⁴ Elli Saurio. 1959. Talous-käsitteestä kodin piirissä. *Kotitalous* 8/1959, s. 232–235; Elli Saurio. 1965. Johdatelmia kodin pitoon I. *Koti alamme* nimessä. *Kotitalous* 2/1965, s. 37–41; Maire Honkanen. 1967. Kotitalouden peruskäsitteistä ja terminologiasta. *Maataloustieteellinen aikakauskirja*, vol. 39, s. 229–239 (Erip. 1968).

– ”home economics”, ”household economics” ja ”consumer economics”. Kodin taloustieteen 1.9.1968 annetuissa tutkintovaatimuksissa³⁵ ”kuluttajaekonomia” mainitaan cum laude -tasolla.

(Kohta) 21. Sopimuksen mukaan kaksi erityisteosta joltakin seuraavista aloista: kodin hoito ja välineet, asunto, vaatetus, ravinto, laitostalous, perhesosiologia, opetus, kuluttajaekonomia

Edellisenä vuonna 18.5.1967 annetuissa tutkintovaatimuksissa oli ollut mahdollista suorittaa erityisteos kuluttajavalistusaiheesta:

(Kohta) 21. Sopimuksen mukaan kaksi erityisteosta joltakin seuraavista aloista³⁶: kodinhoito ja välineet, asunto, vaatetus, ravinto, laitostalous, perhesosiologia, opetus, kuluttajavalistus.

Suomalaisen kodin taloustieteen tutkintovaatimuksissa ”kuluttajaekonomia” -termi korvattiin 60-luvulla ”kuluttajavalistus” -termillä. Valistus on läheinen myös ”kasvatus” -sanalle. – Amerikan Yhdysvalloissa kuluttajaekonomialle annettiin laaja sisältö jo 1940-luvulla.

Idea yliopistollisesta kotitalousopetuksesta omaksuttiin Suomeen ennen kaikkea Yhdysvalloista ja myös kuluttajaekonomia-niminen tieteenala tunnettiin Yhdysvalloissa ennen kuin Suomessa. Kirjoittajat Kennedy & Vaughn laativat ”Consumer Economics” -kurssille oppikirjan 1930-luvun lopulla ja kirjasta ilmestyi sotien jälkeen toinen painos. Sota oli monella tapaa vaikuttanut kuluttajan tilanteeseen. Kuluttajat tarvitsivat kuluttajakasvatusta. Heidät piti opastaa järkeviksi kansalaisiksi – kuluttajakasvatus oli toisin sanoen yleisten kansalaistaitojen jakamista. Näihin taitoihin kuuluivat mm. resurssien viisas hallinta ja tehokas hyödyntäminen. Kirjoittajien mukaan kuluttajaekonomiasa tutkittiin kuluttajan rahataloutta, luottoja, investointeja ja pankkiasioiden hoitoa, elintasokysymyksiä ja ostamista eli hyödykkeiden hankkimista niin kuluttajan omaan käyttöön kuin kuluttajan kotiinkin. Aiheet ”kodin valinta” ja ”kotitalouden kalustaminen” lähensivät kuluttajaekonomiaa ja kotitaloudellista kodin teknologiaa toisiinsa. Ruokaostoksia tehtäessä taas oli hyödyllistä ottaa huomioon yleisen ravitsemusopin ja kotitaloudellisen ruoanvalmistusopin tiedot. – Teos ”Consumer Economics” oli tarkoitettu yhden lukukauden kestävän samannimisen kurssin oppikirjaksi yhteiskuntatieteiden ja kotitaloustieteen perusopintoihin.³⁷

Tämän käsillä olevan loppuraportin keskeisenä tutkimusongelmana on kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessi. Termi ”akatemisoitumisprosessi” ymmärretään tässä tutkimuksessa siten kuin

³⁵ LIITE 2, Tutkintovaatimukset.

³⁶ Kodin taloustieteen 18.5.1967 tutkintovaatimusten kohta 21 toistaa professori Elli Saurion 1950-luvulla tekemää kodin taloustieteen opetussuunnitelmaehdotusta (Ks. LIITE n:o 5, Saurion tutkintovaatimusehdotus), jossa ko. oppiaine olisi jaettu useaan linjaan.

³⁷ Kennedy & Vaughn, 1947, p. 3–4.

Tero Halonen on sen määritellyt: akatemisoitumisprosessi kattaa paitsi tieteen- tai oppialan korkeimman opetuksen ja tutkimuksen aloittamisen yliopistotasoisessa oppilaitoksessa tai siirtymisen yliopistoon eli tulemisen yliopistolliseksi tai akateemiseksi³⁸ myös oppialan vakiintumisen³⁹. Esimerkiksi maataloustieteiden opetus- ja tutkimustoiminnan akatemisoituminen 1800-luvun lopulla ja vakiintuminen Helsingin yliopistoon vuoteen 1945 mennessä muodostavat akatemisoitumisprosessin ja akatemisoitumisprosessissa on kyse oppialojen kehityksen lisäksi myös ammattialojen kehityksestä: jonkin oppialan tutkimuksen lisäksi akatemisoituu myös ammattialan koulutus eli koulutuksesta tulee yliopistotasoinen.

Akateemisuus rakentuu Halosen mukaan kolmelle eri tekijälle: tieteelliselle tutkimustoiminnalle, sivistystehtävälle eli koulutustoiminnalle ja yliopistoyhteisölle.⁴⁰ Halonen toteaa, että ratkaistaessa tutkimusongelmana jonkin tieteenalan akatemisoitumisprosessia, yliopistohistoriallinen näkökulma johdattaa tarkastelemaan ensisijaisesti tiedeyhteisöjä eli yliopistoyhteisöjä, joihin kuuluvat ihmiset eli opettajat, tutkijat ja opiskelijat, säännöt, hierarkiat, rakennukset ja ympäristö sekä yliopistohalinto. Tieteenalan vakainaistumista voi hidastaa yliopiston konservatiivisuus. Asenne näkyy esimerkiksi jännitteenä institutionalisoitujen ja uusien oppien välillä. Akateemista yhteisöä suojaavat omat tavat, uskomukset ja käytänteet. Yhteiskunnalliset ja taloudelliset paineet voivat aiheuttaa akateemisen yhteisön vakautta uhkaavia kriisejä.⁴¹

Tero Halosen mukaan yliopistojen palvelutehtävä on laajentunut ajan myötä. Keskiajalla yliopistot olivat käytännössä katolisen kirkon instituutio ja nojautuivat kirkon skolastiseen oppijärjestelmään. 1400-luvun lopulta alkaen monet yliopistot maallistuivat, kun niistä tuli ruhtinain ja ruhtinaskuntien vallan symboleita erityisesti Saksassa. Maallistuva yliopistokasvatus alkoi palvella

³⁸ Akatemisoitumisessa jokin – oppilaitos, oppiaine, ammattiryhmä sekä sen koulutus ja edustajat – tulee akateemiseksi eli yliopistomaailmaan kuuluvaksi. Akatemisoitumiseen eli oppialan yliopistolliseksi tulemiseen kuuluvat uusien professuurien ja muiden opetus- ja tutkimusvirkojen, laitosten, kirjastojen ja opiskelijayhteisöjen perustaminen ja virkanimitykset, yliopistollisen tutkimus- ja opetustoiminnan sekä opintojen alkaminen ja opiskelijoiden sisäänpääsyvaatimuksista, opetusohjelmista, tutkinnoista ja tutkintovaatimuksista päättäminen. Yliopistohistorian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan Tero Halonen esittää, että akatemisoitumisen käsite, joka on Thomas S. Kuhnin ”tieteellinen vallankumous” -käsitteen kanssa paralleeli ilmiö, oli aikaisemmin jäänyt eksplisiittisesti määrittelemättä yliopistohistoriallisissa tai tieteenhistoriallisissa tutkimuksissa. Kuhn oli havainnut, että tieteessä syntyy vallankumous ja uusi paradigma, kun tieteellinen tutkimus ei vanhan paradigman avulla pysty selittämään tiettyä ilmiötä. Akatemisoitumisprosessissa on kyse oppialojen kehityksen lisäksi myös ammattialojen kehityksestä ja vallasta – jonkin oppialan tutkimuksen lisäksi akatemisoituu myös ammattialan koulutus eli koulutuksesta tulee yliopistotasoinen. Akatemisoitumisprosessi on lähellä eri alojen professionalisoitumiskehitystä. (Lähde: Halonen 2010, s. 19–20. Viittaus teokseen Kuhn, Thomas. 1994 [1964]. Tieteellisten vallankumousten rakenne. Juva. Suom. Kimmo Pietiläinen).

³⁹ Oppiaineen vakiintuminen tarkoittaa Tero Halosen mukaan oppiaineen tulemistä hyväksytyksi osaksi yliopistotoimintaa muun muassa tutkimustulosten, väitöskirjojen, tutkintojen suorittamisen, yhteiskunnallisen vaikuttavuuden, ulkoisen näkyvyyden ja vakiintuneiden toimitilojen kautta. (Lähde: Halonen 2010, s. 19).

⁴⁰ Halonen 2010, s. 23.

⁴¹ Halonen 2010, s. 17 ja 23. – Viittaus (s. 23) Pierre Bourdieun teokseen Homo academicus (1984).

enemmän valtion kuin kirkon etuja, sillä kasvava hallinto tarvitsi lisää koulutettuja virkamiehiä palvelukseensa. 1700-luvulta alkaen alettiin Eurooppaan perustaa yliopistojen ulkopuolisia tutkintoja myöntäviä, korkeakouluiksi kutsuttuja korkeimman opetuksen oppilaitoksia. Niihin pyrkiviltä vaadittiin pohjakoulutusta kuten yliopistoihinkin mutta aluksi – koska niissä ei tehty tutkimusta – ne muistuttivat nykyisiä ammattikorkeakouluja.⁴²

Uuden tiedonalan yliopistolliseksi tulemisen yhteiskunnallisia edellytyksiä on pohdittu, kun on suunniteltu luoda uusi tieteenala Suomen korkeakoululaitokseen. Esimerkiksi ministeri A.K. Cajanderin puheenjohtolla toimineen komitean mietinnöissä (1930:2; 1932:8) perustellaan soveltavien tieteiden tieteellisyyttä ja mietintöjen teksteistä voi löytää kriteerit,⁴³ joita tuolloin pidettiin oleellisen tärkeinä uutta tiedonala koskevan yliopistollisen opetusviran perustamiselle:

1. Alalla oli oltava ammatillista, opistotasoista koulutusta.
2. Alalle kaivattiin ammatillisesti päteviä, erikoistuneita opettajia.
3. Oli tarpeen kouluttaa tutkijoita alalla mahdollisesti jo oleviin tutkimuslaitoksiin.
4. Oli olemassa alan korkeimpien hallintovirkamiesten koulutustarve.

Vastaava kriteerierimerkki löytyy vuodelta 1954 Korkeamman puutarhaopetuksen järjestämiskomitean mietinnöstä.⁴⁴

Käytännössä ratkaisi potentiaalisten viranhakijoiden olemassaolo. Viran perustaminen oli ennen-aikainen toimenpide, jos virkaan päteviä ja viranhakuun halukkaita henkilöitä ei ollut tiedossa. Tämä käytännön näkökohta on jätetty ehkä itsestäänselvyytensä komiteamietinnön 1930:2 kriteeriluettelosta pois. – Ja tutkija Tero Halonen kirjoittaa myös kriisiajan vaikuttaneen kotitaloustieteiden syntyyn.⁴⁵ Uuden tieteenalan perustamiselle voidaan näin asettaa useampiakin ennakkoehtoja kuin on tehty varhaisissa Cajanderin komitean mietinnöissä, joissa on otettu huomioon vain opetuksen ja hallinnon tarpeet. Monet yhteiskuntaelämän muutokset, esimerkiksi sotatila, elinkeinorakenteen muutos tai uusien työalojen ammatillistuminen, voivat vaikuttaa. Perinteisesti valtion ylläpitämät yliopistot kouluttivat ylioppilaita kirkon ja valtion virkoihin mutta sittemmin uudet ammatilliset tieteenalat vanhoissa yliopistoissa ja ammattikorkeakoulut alkoivat antaa koulutusta työtehtäviin,

⁴² Halonen 2010, s. 24–26 ja 29. – 1960-luvulla alettiin luoda uudenlaista tiedepolitiikkaa. Perinteisen käsityksen mukaan tiedepolitiikka nähtiin tieteellisen tutkimuksen kehittämiseksi ja organisoimiseksi. Uutta oli, että tiedepolitiikkaan katsottiin kuuluvan olennaisena osana myös tieteen tulosten hyväksikäytön edistäminen politiikan ja talouden eri lohkoilla. Tiedepolitiikan harjoittamisen keskeiseksi perusteeksi esitettiin tutkimusinvestointien hyödyllisyys taloudellisen kasvun kannalta. [Lähde: Laiho 1993, s. 81–82. – Viittaus teokseen Luukkonen-Gronow. 1976, s. 76–77 (Suomen tiedepolitiikan kansainväliset esikuvat)]. – Uusien tieteiden perustamiskriteerien lukumäärä kasvoi, kun yliopistollista koulutusta alkoi rahoittaa myös elinkeinoelämä (yrittäjät) perinteisten rahoittajien eli kirkon ja valtion lisäksi.

⁴³ Komiteamietintö 1930:2, s. 26–28.

⁴⁴ Komiteamietintö 1954:14, s. 6.

⁴⁵ Halonen 2008, s. 441.

joista tuloa oli odotettavissa, ei niinkään virkapalkkana kuin yrittäjänvoittona. – Tieteiden perustamisen kriteerit avartuvat uusien tieteenalojen ja uusien korkeakoulujen perustamisen myötä ja asteittain ero ammattikorkeakoulujen ja virkamiesyliopistojen välillä kapenee.

KODIN TALOUSTIETEEN AKATEMISOITUMISPROSESSI on tämän käsillä olevan tutkimuksen keskeinen tutkimusongelma. Akatemisoitumisprosessi sisältää akatemisoitumisen ynnä vakiintumisen.⁴⁶ Kodin taloustieteen akatemisoituminen tarkoittaa kodin taloustieteen professuurin perustamista. Perustamista edeltää perustamisen valmisteluvaihe. Kun akatemisoitumisprosessi toteutuu kokonaisuudessaan, tulee kodin taloustieteestä – tai minkä niminen aktiivinen tiede se silloin sattuu olemaankin – vakiintunut ja hyväksytty osa suomalaista yliopistotoimintaa esim. tieteellisen tuotantonsa (tutkimukset, tutkimukset) ja yhteiskunnallisen vaikutuksensa kautta. Tutkimuskohde on mahdollista käsittää myös laajemmin, osana suomalaisten kotitaloustieteiden suunnittelua ja perustamista ja laajempi aiheen käsittely kattaa täysin myös kodin taloustieteen kehittämisen.

Tutkimusongelma tai tutkimuskysymys jakautuu kahdeksi alakysymykseksi:

1. MITEN KODIN TALOUSTIEDE AKATEMISOITUI?
2. MITEN KODIN TALOUSTIETEEN VAKIINTUMINEN EDISTYI AJANJAKSOLLA 1946–66?

Alakysymykset voidaan jakaa tutkimustehtäviin. Ensimmäinen tutkimuskysymys voidaan luontevasti jakaa kahteen tutkimustehtävään ja kodin taloustieteen akatemisoituminen esitellään esittelemällä:

- 1a) Kodin taloustieteen suunnitteluvaihe
- 1b) Kodin taloustieteen professuurin perustaminen.

Myös toinen alakysymys voidaan jakaa kahdeksi tutkimustehtäväksi, joista kumpikin on osa laajempaa tehtäväkenttää. Rajaus professori Saurion aikaan edustaa aiheen syvintä tarkastelua:

- 2a) Kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorin viran täyttäminen
- 2b) Kodin taloustieteen professori Elli Saurion ponnistelu kodin taloustieteen vakiinnuttamiseksi.

Viranhaltijan nimittäminen merkitsee viran vakiintumista. Kodin taloustieteen virka täytettiin kaksi kertaa. Vakiintumista merkitsee myös opetuksen alkaminen uudella tieteenalalla ja tutkimustuotannon vähittäinen käynnistyminen. Professori Elli Saurio yritti vahvistaa kotitalouden kuluttajaroolia koskevaa opetusta ja tutkimusta. Toisen tutkimustehtävän käsittely painottuu vastaavasti; kodin taloustieteen ensimmäisen professorin aikaan ja kulutusteemaan.

⁴⁶ Halonen 2010, s. 18.

Kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessi kuuluu tutkimusaiheena yliopistohistorian alaan⁴⁷ ja Suomen korkeakoululaitoksen kokonaishistoriassa se sijoittuu osaksi Helsingin yliopiston historiaa ja siinä erityisesti osaksi maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historiaa. Yliopistohistorian tutkimuskohteena on tutkijoiden ja opiskelijoiden muodostama tieteellinen instituutio. Tiede on institutionalisoitunutta. Tero Halonen mainitsee, että merkittävin ja laajin suomalainen yliopistohistoriallinen tutkimus on kolmiosainen ”Helsingin Yliopisto 1640–1990” -historiateos.⁴⁸

Tero Halosen mukaan oppialan akatemisoitumisprosessia voisi lähestyä paitsi yliopistohistorian myös koulutuksen historian tai tieteen historian näkökulmasta.⁴⁹ Kotitalous (koti) on perinteisesti ollut naisten elämänalue. Kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessi on koulutuksen historian näkökulmasta kiinnostava varsinkin naisten koulutusmahdollisuuksien vahvistumisen kannalta ja tieteen historian näkökulmasta lähinnä kotitaloustieteiden ja taloustieteiden – yhteiskuntatieteiden kehittymisen kannalta. Kodin taloustieteen taloustieteellisen ominaislaadun painottaminen avaisi kiinnostavia näköaloja.⁵⁰ Käsillä olevassa tutkimuksessa tutkimusaihetta, pienen yliopistollisen laitoksen historiaa, lähestytään ensisijaisesti yliopistohistorian näkökulmasta.

Yliopistohistorian tutkimuskohteena on tutkijoiden ja opiskelijoiden muodostama tieteellinen instituutio. Yliopistohistoria alkoi muodostua omaksi oppialakseen vuonna 1960, kun perustettiin yliopistohistorian kansainvälinen komissio (ICHU) historiatieteiden kansainvälisen komitean alaisuuteen ja vuonna 1981 alettiin julkaista *History of Universities* -sarjajulkaisua. Suomessa yliopistohistorian näkökulmasta on tarkasteltu paitsi yliopistojen yleistä kehitystä myös laitosten ja muiden yksikköjen sekä ylioppilaskuntien, osakuntien ja muiden opiskelijajärjestöjen menneisyyttä. Halosen mukaan tiedekuntien tarkastelu yliopistohistorian näkökulmasta on jäänyt puutteelliseksi.⁵¹

Tero Halonen on tutkinut Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historiaa yliopistohistorian näkökulmasta ja teossarjan ensimmäinen osa, joka käsitteli aikaa ennen vuotta 1945, valmistui vuonna 2008. Tutkija Halonen väitteli aiheesta vuonna 2010. Uusi historiateos sadan vuoden ikään ehtineestä maatalous-metsätieteellisestä tiedekunnasta tulee sisältämään uusimman tiedon myös kotitaloustieteiden vaiheista kyseisessä tiedekunnassa. Tiedekuntaa koskevan edellisen historiikin kokosivat 50-luvulla professorit Erkki Kivinen ja Erkki Laitakari. Tässä maata-

⁴⁷ Halonen 2010, s. 13. – Tutkija Tero Halonen luonnehtii Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan kaikkia tieteenaloja koskevan tutkimuksensa yliopistohistorian piiriin kuuluvaksi.

⁴⁸ Halonen 2010, s. 14.

⁴⁹ Halonen 2010, s. 13 ja 17–18.

⁵⁰ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita.

⁵¹ Halonen 2010, s. 14–15 ja 17.

lous-metsätieteellisen tiedekunnan 50-vuotishistoriikissa yliopistollisesta kotitalousopetuksesta kertova lyhyt pääluku sisältää alalukuina kotitaloustieteiden suunnitteluvaiheen lisäksi myös selostukset kodin taloustieteen laitoksen sekä ravintokemian laitoksen toiminnan alkuajasta. Suunnitteluvaiheesta annetaan tavanomaiset tiedot. Kotitaloustieteisiin suunniteltiin tieteellinen kandidaatin tutkinto. Kodin taloustieteen ylimääräisellä professorilla tuli olla tieteellinen koulutus yksityistalouden alalla, ja hänen tehtävänä oli antaa opetusta ja johtaa tutkimustyötä kodin piiriä koskevien yksityistaloudellisten, kansantaloudellisten ja sosiaalipoliittisten kysymysten⁵² aloilla.⁵³

Yleisesti ottaen käsite ”kodin taloustiede” on mukana niissä Suomen korkeakoulujen kehittymistä käsittelevissä tekstilähteissä, joissa kotitaloustieteiden perustaminen mainitaan. Näin on laita esim. kolmiosaisessa ”Helsingin Yliopisto 1640–1990” -historiateoksessa. Suomalaisen tieteen historiaa koskevissa tutkimuksissa kodin taloustiede mainitaan maatalous- ja metsätieteiden kehittymisen yhteydessä ja/tai kotitaloustieteiden perustamisen yhteydessä – ei niinkään taloustieteisiin liittyvänä tieteenä. Nimenomaisesti kodin taloustieteen akatemisoitumista Suomessa ja kodin taloustieteen laitoksen toimintaa Helsingin yliopistossa koskevaa erillisjulkaisua ei ole laadittu ja kodin taloustieteen laitoksen historiaan on ani harvoin puututtu yliopistollisissa opinnäytetöissä.⁵⁴

Visa Heinonen on käsitellyt kotitalousideologiaa ja Laura Harmajaa kotitaloustieteen suomalaisena edustajana sekä kodin taloustieteen syntyä väitöstutkimuksessaan ”Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki”. Tutkimus koskee kehityskaarta kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Kirjassa mainitaan FT Elli Saurion valinta kodin taloustieteen professorin virkaan mutta kotitaloustieteiden suunnitteluvaiheen ja organisoimisen Heinonen sivuuttaa. Kodin taloustiede kulutustutkimuksena korostuu. Kuluttajaekonomia-nimiseen yliopistolliseen kurssikirjaan Visa Heinonen on laatinut katsauksen kuluttajaekonomian juurista.⁵⁵

⁵² Kodin taloustieteen opetus olisi levännyt kotitalousekonomisen, kuluttajaekonomisen ja kuluttajapoliittisen tutkimuksen varassa. (Vrt. Kuvio n:o 1 tässä tutkimuksessa). Tutkimusten ensimmäinen ryhmä olisi tarkoittanut uutta, kodin taloustieteen teoriaa luovaa tutkimusta. Toinen ryhmä olisi ollut kuluttajatutkimusta kotitaloudellisesta näkökulmasta tehtynä vastapainoksi liiketaloustieteiden yksityistaloudellisesta näkökulmasta tehtyyn kuluttajatutkimukseen. Kolmas tutkimusryhmä olisi tarkoittanut kotitalouden näkökulmaa sosiaalipoliitiikkaan.

⁵³ Kivinen & Laitakari 1958, s. 158–163, 163–164, 164–166.

⁵⁴ Eräs harvoista kodin taloustieteen laitoksen historiaa – tosin rajatusta näkökulmasta – tarkastelevista laudaturtöistä on Leila Lapin vuonna 1972 valmistunut tutkimus: ”Kotitaloustieteitä opiskelleet maatalous- ja metsätieteiden kandidaattit”. Kodin taloustiedettä pääaineenaan opiskellut Leila Heikkilä o.s. Lappi laski kodin taloustieteen laitokselta valmistuneiden kandidaattien lukumäärän sekä tarkasteli heidän sijoittumistaan työmarkkinoille. Lisäksi hän vertaili kahden kotitaloustieteen: ravintokemian ja kodin taloustieteen pääaineopiskelijoiden opinnäytteiden arvosanoja toisiinsa nähdessä. Lapin tutkimus, jossa on 76 varsinaista tekstisivua ja 10 liitesivua, arvioitiin kiitettäväksi. Lappi suunnitteli jatko-tutkimuksen tekemistä ja hänen aineyhdistelmänsä lisensiaatintutkintoa varten kuului kodin taloustieteen laudatur, sosiaalipoliittikan cum laude, ravintokemian approbatur ja yleisen kemian approbatur. (Lähde: m-m td 17.12.1972-3 §).

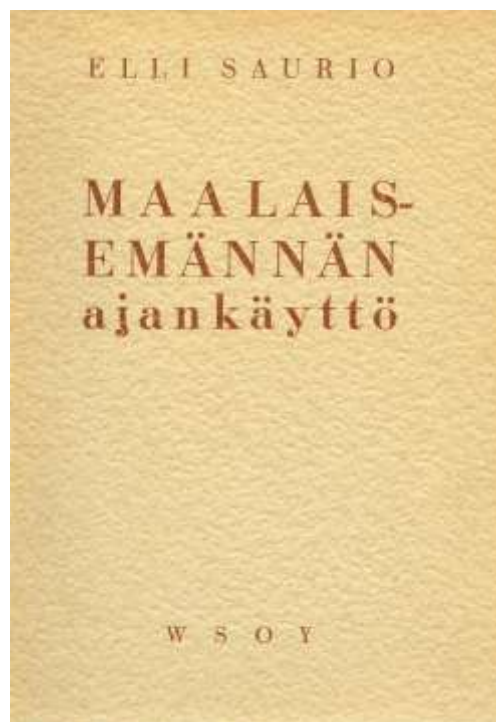
⁵⁵ Heinonen 1998, s. 92–107 ja 228–238; Heinonen 2005, s. 24–46.

Kirjoittamassaan Helsingin kotitalousopettajaopiston historiikissa Anna-Liisa Sysiharju antaa tiiviin kuvauksen yliopistollisen kotitalousopetuksen suunnittelusta ja aloittamisesta Helsingin yliopistossa.⁵⁶ Sysiharju mainitsee kotitalousopetuskomitean mietinnön vuodelta 1915, Kaino W. Oksasen tekemän eduskunta-aloitteen (1928) ja vuonna 1942 painetun kirjasen ”Yliopistollinen kotitalousopetus”, johon oli koottu tiedot vuoteen 1941 mennessä aiheen tiimoilta syntyneistä asiakirjoista. Sysiharjun mukaan konsistorin vuonna 1943 asettama komitea vei kotitaloustieteiden asiaa voimakkaimmin eteenpäin ja kaksi kotitalousprofessuuria toteutui mutta virat oli vaikea täyttää:

Vaikka professorinvirat aluksi joutuivatkin olemaan pätevien hakijoiden puutteessa useita vuosia vakinaisesti täyttämättä, merkitsivät ne Suomen kotitalousopetuksen nousemista eturiviin niin muihin Pohjoismaihin kuin muuhun Eurooppaan verrattuna.

Itse asiassa vuonna 1947 perustetun ravintokemian varsinaisen professorin viran täyttäminen sujui kitkatta. Virka täytettiin nopeasti ja vaikka sitä oli hakenut kolme pätevää henkilöä, tohtori Paavo Roineen nimitys ensimmäiselle ehdokassijalle ei aiheuttanut valituksia. – Vuonna 1946 perustettu kodin taloustieteen professuuri oli vaikeampi täyttää. Virkaa haki FM Elli Saurio ensimmäisellä hakukierroksella ja FT Elli Saurio toisella hakukierroksella. Toisella, ratkaisevalla hakukierroksella tohtori Saurio havaittiin ainoaksi päteväksi hakijaksi ja nimitettiin ensimmäiselle ehdokassijalle.

Kodin taloustieteen ensimmäinen virkaan nimitetty professori Elli Saurio oli Suomen ensimmäinen naisprofessori taloustieteiden alalla ja hän oli ollut myös ensimmäinen Suomessa taloustieteissä väitellyt nainen.⁵⁷ FM Elli Saurio puolusti väitöskirjaansa ”Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen” keväällä 1947. Professori Saurion virkakaudella kodin taloustieteen tutkinto-opiskelijat olivat yhtä vailla kaikki naishenkilöitä. Täten kodin taloustieteen vakiintumisongelmaa akateemisena tieteenalana voisi epäilemättä yrittää lähestyä myös koulutuksen historian ja miksei myös yhteiskunnallisen vallankäytön historian näkökulmista.

Kuva 1: FM Elli Saurio puolusti väitöskirjaansa ”Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen” yliopiston pienessä juhlasalissa 23. huhtikuuta 1947.

⁵⁶ Sysiharju 1995, s. 119–120.

⁵⁷ Kervinen 2005, s. 244–245.

Kodin taloustieteen historiaa voitaisiin lähestyä myös koulutuksen historian näkökulmasta. Tutkija Tero Halonen huomauttaa, että yliopistolaitoksen laajenemisessa eli uusien tiedonalojen akatemisoitumisessa on kyse vallasta, sillä yliopistollinen koulutus antaa statusta ja hyötyä omalle ammattikunnalle.⁵⁸ Uusien ammattien avautuminen esimerkiksi naisille tapahtui samassa tahdissa naisten koulutusmahdollisuuksien laajenemisen kanssa. Tero Halonen toteaa naisvaltaisten ammattien, joihin esim. kotitalousopettajan koulutus kuuluu, akatemisoituneen hitaasti. Asiasta löytyy mainio suomalainen esimerkki. Helsingissä kotitalousopettajien koulutus eli naisvaltainen koulutuslinja ja kaupallinen koulutus eli miesvaltainen koulutuslinja olivat 1900-luvun alussa samalla viivalla eli opistotasoisia käytännössä – nimivalinnoista huolimatta. Kaupallinen koulutus akatemisoitui noin kuusikymmentä vuotta ripeämmin kuin kotitalousopettajakoulutus! Ero on räikeä.

Kyseessä on Helsingin Kasvatusopillisen Keittokoulun (1891–1903) eli Helsingin Kasvatusopillisen Ruuanlaittokoulun (1904–13) eli Helsingin kotitalousopettajaopiston (1949–75) ja Suomen Liikemiesten Kauppaopiston kehityksen vertailu. Jälkimmäisessä oppilaitoksessa muodostettiin 16.1.1911 Korkeakouluosasto niiden opiskelijoiden varaan, joilla oli ylioppilastutkinto. Kasvatusopillisen Ruuanlaittokoulun opiskelijoiden joukossa oli myös runsaasti ylioppilaita mutta lähteistä ei ilmene, että heidän varaansa olisi koskaan kaavailtu korkeakoululuokkaa.⁵⁹ Nimellisesti Helsingin Kasvatusopillinen Ruuanlaittokoulu saavutti opistotason vasta vuonna 1949, jolloin siitä tuli Helsingin kotitalousopettajaopisto ja hakijoilta alettiin edellyttää ylioppilastutkinto. – Käytännössä jo vuonna 1916 alkaneella opettajatarkurssilla oli 87 % oppilaista ollut ylioppilaita!⁶⁰

Toisaalta naissukupuolta kohtaan harjoitetun diskriminoivan vallankäytön näkökulma menettää merkitystään kodin taloustieteen tapauksessa, sillä professori Elli Saurio ei suinkaan ollut ensimmäinen naisprofessori Suomessa ja maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan varsinaiset professorit asettivat vuonna 1949 yksimielisesti tohtori Elli Saurion ensimmäiselle ehdokassijalle kodin taloustieteen professuuria täytettäessä. Naisylioppilaiden opiskelu Helsingin yliopistossa oli kodin taloustieteen syntyvaiheessa jo jokseenkin tavallista ja naisagronomeja sekä naismetsänhoitajia valmistui mutta heidän oli vaikeampaa sijoittua työmarkkinoille kuin miespuolisten tovereidensa. Kotitaloustieteiden otaksuttiin soveltuvan erityisen naisylioppilaille. Naisagronomeista monet työskentelivät kotieläinhoidon parissa ja usein heillä oli ollut pääaineena kotieläinoppi – tai yleinen ravinto-oppi, joka oli kotieläinopin laitoksen vastuuaineita.

⁵⁸ Halonen 2010, s. 21.

⁵⁹ Kervinen 2004, s. 52–55.

⁶⁰ Sysiharju 1995, s. 94.

Kotitaloustieteiden suunnitteluvaiheen muistelu on kuulunut kotitaloustieteiden juhluvuosien ohjelmaan. Kotitalouden Kandidaatit, kodin taloustieteen laitos ja Kotitalous- ja Ravitsemustieteiden opiskelijat järjestivät 13. toukokuuta 1976 tiedotustilaisuuden kansanedustajille ja tiedottajille Helsingin Viikissä. Kodin taloustieteen opetus ja tutkimus olivat laajenemassa Euroopassa. FT Elli Saurio oli ollut ensimmäinen kodin taloustieteen professori Euroopassa mutta 30 vuotta myöhemmin kodin taloustieteen oppituoli oli jo Hollannissa ja Saksassa ja opetuksen aloittamista suunniteltiin Sveitsissä ja Puolassa. Anonyymien kirjoittajan mukaan kodin taloustieteen laajassa tutkimusalueessa korostui kuluttajakäyttäytymisen tutkimus:

Tutkimusalue käsittää kotitalouden kolme pääfunktioa: kulttuurifunktion, sosiaalisen funktion ja taloudellisen funktion. Lisäksi kodin taloustieteen alue ulottuu kotitalouden toiminnan ja muun yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun kotitalouden eri funktioiden pohjalta. Laitoksen tutkimustoiminta on kohdistunut pääosaltaan taloudellisten ongelmien selvittämiseen. Huomattava osa kohdistuu kuluttajakäyttäytymiseen. Kulutuksen ohella laitoksen tutkimukset kohdistuvat kotitalouden tuotantotoimintaan, kuten ruokatalouteen ja ravintokustannuksiin, kotitalouden työkuormaan ja niin edelleen.⁶¹

40-luvulla maisterit Ella Kitunen ja Laura Harmaja, tohtori Katri Laine ja professori Unto Vartiovaara olivat voimakkaasti tukeneet kotitaloustieteiden perustamista. Asian puolesta oli puhunut yhteensä kolme Helsingin yliopiston (mies)professoria:

Ellei professori Artturi I. Virtanen niin innokkaasti olisi puolustanut kotitalousaineiden tuloa yliopistoon, olisivat humanistit todennäköisesti saaneet hankkeen raukeamaan. Maatalousekonomian professori Rurik Pihkala kypsytteli sitten oppituolia lopulliseen muotoonsa yhdessä maisteri Laura Harmajan kanssa.⁶²

Professori Unto Vartiovaaraa haastateltiin myös Helsingin Sanomiin kodin taloustieteen täyttäessä 30 vuotta⁶³ ja artikkelin kuvatekstissä selostetaan, että professori Vartiovaara – eräs kotitaloustieteiden suunnittelijoista – oli kuvanottohetkellä ”taloustieteen kauhukakaran ainoa elossa oleva kummi”. Ilman hyväntahtoisia ”kummeja” kotitaloustieteitä ei olisi Helsingin yliopistoon saatu. Kodin taloustiedettä nimitettiin juhluvuoden artikkelissa taloustieteen kauhukakaraksi, sillä Vartiovaaran mukaan ”kotitaloustieteiden tulo Helsingin yliopistoon oli ollut kulttuuriskandaali ja varsinkin filosofisen tiedekunnan humanistit olivat vastustaneet ankarasti siivoustieteiden ottamista pyhään korkeampaan opetukseen ja tutkimukseen”.

⁶¹ ”Kodin taloustiedettä Helsingin yliopistossa 30 vuotta”. Artikkelin, s. 216–218. Kotitalous 7–8/1976, s. 216. – Aiheesta kirjoittivat samassa lehdessä myös Unto Vartiovaara (s. 218–220) ja Marjatta Turkka (s. 265). Mikrobiologian professori Unto Vartiovaara oli ollut eräs juhlapuhujista kodin taloustieteen laitoksen merkkipäivänä 13.5.1976.

⁶² ”Kodin taloustiedettä Helsingin yliopistossa 30 vuotta”. Artikkelin, s. 216–218. Kotitalous 7–8/1976, s. 216. – Artikkelissa ei selitetä tarkemmin, miksi professori, kemisti A. I. Virtanen niin innokkaasti puolusti kotitaloustieteitä. ”Kotitalousväkeen” professori Virtanen tuskin kuului. Kotitaloustieteiden puolestapuhujista naiset edustivat kotitalousalaa. Tausta sille, miksi maanviljelyksen taloustieteen professori Rurik J. Pihkala kannatti kotitalousaineiden tieteellistämistä, jätetään myös kertomatta. Ei mainita myöskään, että professori Pihkala oli maisteri, assistentti Kitusen esimies.

⁶³ Packalén 1976, s. 16.

Marjatta Väänänen kirjoitti vuonna 1980 kansanedustajien toimista kotitalousopetuksen järjestämiseksi Helsingin yliopistossa. Vuonna 1945 kansanedustaja Helena Virkki teki eduskunnassa raha-aloitteen korotetun määrärahan osoittamiseksi tähän tarkoitukseen. Kansanedustaja Aino Luostarinen, joka vuonna 1945 oli aloittanut Maalaisliiton Naisten puheenjohtajana, piti välttämättömänä, että tieteellinen tutkimus saadaan palvelemaan käytäntöä sekä maa- ja kotitaloudessa että myös muussa tuotannollisessa toiminnassa. Vuonna 1946 kansanedustaja Luostarinen puhui ravintokemian oppituolin puolesta:

Onhan meillä kauan ollut kotieläinten ruokinnalla, kasvien lannoittamisella, metsien arvioimisella ja monilla vierailuilla kielillä sekä muilla tärkeillä ja vähemmän tärkeillä asioilla omat professorinsa yliopistossa – niin kuin olla pitääkin. Mutta eikö olisi jo vuosia sitten tarvittu tieteen tutkivaa silmää ja opastavaa kättä siellä, missä pidetään huolta ihmisestä? ⁶⁴

Kansanedustaja Luostarisen eduskuntapuheenvuorot ja aloitteet edesauttoivat kotitaloustieteiden toteutumista Helsingin yliopistoon.

Ravitsemustieteen laitos täytti 40 vuotta vuonna 1987. Malli ravintokemian perustamiselle oli haettu Yhdysvalloista ja sikäläisen tavan mukaan ravintokemian laitos sijoitettiin maatalousmetsätieteelliseen tiedekuntaan. Siellä oli ravintokemiaa tukevia sopivia perus- ja sivuaineita sekä luontevat yhteydet elintarvikkeiden alkutuotantoon ja kulutukseen. Vuosina 1967–87 ravitsemustieteen laitoksesta oli – kahdella eri tutkintonimikkeellä – valmistunut yhteensä 21 lisensiaattia ja kolmetoista tohtoria. Valmistuneet edustivat joko maatalous- ja metsätieteitä tai elintarviketieteitä. Ravitsemustiede oli monialainen ja sivuaineopintoja oli paljon. Sivuaineiden runsaus siitä, että ravintokemia oli jaettu kahteen linjaan – biokemialliseen ja kotitaloudelliseen – pian viran perustamisen jälkeen. Ravintokemian laitoksen opetus ja tutkimus kattoi 1960-luvun loppupuolelle saakka sekä ravitsemus- että elintarviketieteet. Kun ravintokemian biokemiallisesta linjasta muodostettiin 60-luvun lopulla oppiaine: elintarvikekemian ja -teknologia eli sen jälkeen kun ravitsemustutkimus ja elintarviketutkimus olivat eriytyneet, ravintokemian laitos keskittyi opetuksessaan ja tutkimuksessaan ihmisen ravitsemukseen. Vuonna 1973 ravintokemia muutettiin ravitsemustieteeksi. ⁶⁵

Aili Jokelainen ⁶⁶ on kirjoittanut kotitaloustieteiden ja erityisesti kodin teknologian historiasta. Jokelaisen mukaan kotitalousopetuksen ja tutkimuksen historiassa 1870-luku on tärkeä, sillä silloin

⁶⁴ Väänänen 1980, s. 192–193.

⁶⁵ Ahlström 1997, p. 111–112.

⁶⁶ Jokelainen, Ida Aili. Synt. 1924. MMK 1956 ravintokemia pääaineena, MML 1959, MMT 1965. Helsingin yliopistossa kodinhoito-opin opettaja 1965–70, kodin teknologian vt. professori 1970–73, kiinteä ylimääräinen professori 1973–77. Kodin teknologian kiinteä ylimääräisen professorin virka muutettiin 1977 varsinaisen professorin viraksi.

USA:ssa aloitettiin yliopistollinen kotitalousopetus ja luotiin edellytykset alan tutkimustoiminnalle. Suomessa tutkimuksen suunnittelu-, kehittämis- ja koordinoitavuus käynnistettiin jo 1910-luvulla valtion, tutkimusta tukevien säätiöiden ja kotitalousjärjestöjen yhteistyönä mutta vasta 1940-luvulla tutkimustoiminta aktivoitui ja laajeni uusille alueille.⁶⁷

Vuonna 1994, jolloin kodin teknologian kiinteän ylimääräisen professorin perustamisesta oli kulunut 25 vuotta, kodin teknologian historiikissa käytiin läpi kolmen kotitaloustieteen: kodin taloustieteen, ravintokemian ja kodin teknologian synty.⁶⁸ Kansanedustaja Kaino Oksanen⁶⁹ laati ensimmäiset yliopistollista kotitalousopetusta koskeneet toivomusaloitteet.⁷⁰ Niissä kodin taloustieteen rooli korostui. Sivistysvaliokunta oli edustaja Oksasen toivomusaloitteille myötämielinen ja lausui mietinnössään vuoden 1930 valtiopäivillä näiden aloitteiden johdosta seuraavaa:

Pääasia on, että tämä [kotitalous]opetus tulee rajoitetuksi kotitalouden taloudelliseen puoleen jättämällä tekninen puoli pois, jolloin se ei myöskään tule tarvitsemaan mitään kalliita laboratorioita eikä muita sen tapaisia laitoksia.⁷¹

Kodin taloustiede nousi toisin sanoen pääosaan edustaja Oksasen aloitteiden käsittelyssä.

Kotitaloustieteiden perustamista koskevissa artikkeleissa ja muissa kirjoituksissa on joskus epä-tarkkuutta, jota on mielenkiintoista tarkastella vallinneen keskustelun osoittimena. Kotitaloudet ja teollisuus kilpailevat samoista taloudellisista resursseista ja yliopistokoulutuksen avulla niitä resursseja pyrittiin vahvistamaan. Helsingin yliopistossa koulutettiin asiantuntijoita maatalous- ja metsäaloille ja esim. maatalouden koneellistuessa entistä enemmän tuotannosta ohjautui markkinoille. Sitten mainittuun tiedekuntaan perustettiin kotitaloustieteet kolmanneksi suureksi tiederyhmäksi! Suurta tiederyhmää kotitaloustieteistä ei tullut. Kotitaloustieteitä ei enää opeteta kyseisessä tiedekunnassa. Yleinen resurssikilpa kotitalouksien ja teollisuuden välillä tuli hyvin konkreettisena näkyville maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan ravintokemian laitoksella, jossa kotitaloustiede: ravintokemialle myönnettyjä määrärahoja käytettiin vuosikymmenten ajan elintarviketieteiden kehittämiseen. Ravintokemia jaettiin 40-luvulla kahdeksi linjaksi, joista vain toinen oli kotitaloustieteellinen. Vanha ristiriitatilanne tai resurssikilpailu taltioitui kirjallisiin lähteisiin ja on niissä nähtä-

⁶⁷ Jokelainen 1978, s. 132.

⁶⁸ Kodin taloustiede, ravintokemia (ravintemustiede-nimisenä) ja kodin teknologia laskettiin 70- ja 80-luvuilla kotitaloustieteisiin kuuluviksi. Sittemmin ravintemustiede irrotettiin kotitaloustieteistä.

⁶⁹ Oksanen, Kaino Wilhelmiina. (1884–1966). FK 1911, FM 1913, FL ja FT 1919. Ilmatieteellisen keskuslaitoksen amanuenssi 1912–18, apulainen 1919–33, vanhempi apulainen 1933–49. Helsingin suom. jatko-opiston sielutieteen ja kasvatustieteen opettaja 1919–29. Eduskunnan jäsen 1927–38. Väitöskirja 1919, nimi ”Yhteiskasvatuksesta”.

⁷⁰ Toivomusaloite n:o 34/1928: Toimenpiteistä kotitalouden saattamiseksi opetusaineeksi yliopistoon ja toivomusaloite n:o 31/1930: Kotitalouden taloustieteen ja puutarhatieteen opettajavirkojen perustamiseksi yliopistoon.

⁷¹ Aulanko & Vepsäläinen 1994, s. 11.

vissä. – Aulanko & Vepsäläinen väittävät muun muassa, että Helsingin yliopisto teki jo vuonna 1941 virkaehdotuksen, joka koski ravitsemuksen kotitaloustieteellistä virkaa ja kotitalouden ekonomin virkaa. Tämähän ei pidä paikkaansa, sillä tuolloin ehdotettiin kodin teknologian ja kodin taloustieteen opetusvirkoja. Myös väite, että professorien Kivinen ja Vartiovaara vuonna 1943 jättämässä virkaehdotuksessa olisi ehdotettu kolmea uutta professorin virkaa, on perätön:

Ehdotettujen virkojen opetusaloja olivat: 1) biokemia, joka olisi tarpeen tiedekunnan eri opintosuuntia varten, 2) kodin teknologia, jonka piiriin kuuluivat ruoanvalmistuksen, kodinhoidon ja työorganisaation kysymykset sekä 3) kodin taloustiede, jonka merkitystä korosti maisteri Laura Harmajan tutkimustyö 1920- ja 1930-luvuilla. Yliopiston konsistori ei hyväksynyt kolmikantaehdotusta, vaan useamman vuoden tinkimisvaiheen jälkeen saatiin viimein valtioneuvostoon ehdotus, jossa oli kaksi professorin virkaa. Asia käsiteltiin konsistorissa 1944.⁷²

– Vuonna 1943 jätetyssä virkaehdotuksessa esitettiin vaatimattomat opettajan virat kodin teknologiaan ja kodin taloustieteeseen. Oli sota, piti säästää mutta kävikin niin, että säästösuunnitelma ei tässä tapauksessa miellyttänyt Helsingin yliopiston ylintä johtoa. Konsistori asetti oman toimikunnan, joka työskenteli kevästä 1943 vuoden eteenpäin arvovaltaisena puheenjohtajanaan itse yliopiston rehtori R. Nevanlinna. Tämä toimikunta korvasi kodin teknologian ravintokemialla, johon esitti professorin virkaa kuten myös kodin taloustieteeseen. Konsistorin toimikunnan virkaehdotukset sisällytettiin valtion tulo- ja menoarvioon 2–3 vuoden kuluessa.

Myös eräät kodin taloustiedettä pääaineenaan opiskelleet henkilöt kirjoittivat alansa ammattilehdessä kodin taloustieteen perustamisesta ja kodin taloustieteen laitoksen toiminnasta.

Kotitalousopetuksen tarkastaja Sievä Karttunen⁷³ ehätti kirjoittamaan kotitalouden korkeakouluopetuksen voittokulusta jo helmikuussa 1950. Oli kulunut kuukauden verran aikaa siitä, kun FT Elli Saurio oli nimitetty kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professuurin haltijaksi. Karttunen kertoi, miten maanviljelystalouden ja vt. maatalouspolitiikan professori Rurik Pihkala oli kaukonäköisellä otteella hoitanut kodin taloustieteen professorin virkaa vuosina 1946–49 ja ansioituneiden suomalaisten kotitalousalan tutkijoiden keskuudesta oli saatu päteviä ja pystyviä voimia opetustehäviin. Kansainvälisestäkin tunnettu kodin taloustieteen merkkihenkilö FM Laura Harmaja oli luennoinut kotitaloudesta kansantalouden osana ja ohjannut seminaariharjoituksia ym. tutkimuksia. FT Katri Laine oli luennoinut kotitalouden opetuksesta käyttäen historiatieteen näkökulmaa ja professori Elli Saurio oli niin ikään pitänyt luentosarjan rajoitetusta aiheesta ennen tapahtunutta nimitys-

⁷² Aulanko & Vepsäläinen 1994, s. 11–12.

⁷³ Karttunen, Sievä Johanna. (1899–1987). KkO 1919, KtaO 1925, KtyO 1931, MMK 1948 kodin taloustiede pääaineena. Kouluneuvos 1960. 1930–47 kouluhallituksessa tyttöjen käsityön ja kotitalouden opetuksen tarkastaja; 1947–62 kotitalouden opetuksen tarkastaja; 1962–66 kotitalouden opetuksen ylitarkastaja. (Lähde: Sysiharju 1995, s. 107).

tään kodin taloustieteen professoriksi. Karttunen muisti kiittäen maatalous-metsätieteellistä tiedekuntaa, jonka professorit dekaanista alkaen olivat suhtautuneet myönteisesti kotitalousasiaan. Kaikki kotitalousalan tiedenaiset, esim. FM Ella Kitunen ja FT Katri Laine, olivat olleet myötävaikuttamassa suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa korkeimman kotitalousopetuksen toteutumiseen.⁷⁴

Kyllikki Korpi⁷⁵ kirjoitti vuonna 1961 kotitalouden akateemisista opinnoista Suomessa mainiten myös kodin taloustieteen arvosanaopetuksen Lappeenrannan kesäyliopistossa. Kodin taloustieteen professuuri oli perustettu viisitoista vuotta aiemmin. Vuonna 1947 oli alkanut ravintokemian opetus ja kotitaloudellisia oppituleja oli edelleen kaksi. MMT Nils Westermarck oli avustanut kodin taloustieteen vt. professori Rurik Pihkalaa viranhoidossa vuonna 1946 ja kodin taloustieteen laitos sijoitettiin maanviljelystaloudellisen laitoksen yhteyteen Kirkkokatu 4:ään. Sieltä se siirrettiin vuoden 1958 lopussa – tilanpuutteen takia – professori Saurion kotiin Albertinkatu 44:ään.⁷⁶

Käsillä oleva tutkimus on perusrakenteeltaan varsin selkeä. Työ jakautuu neljään lukuun: 1) johdanto, 2) kodin taloustieteen akatemisoituminen, 3) kodin taloustieteen vakiintuminen professori Elli Saurion virkakaudella ja 4) yhteenveto. Liitteitä on runsaasti ja liitteistä viimeinen eli LIITE 6, Jatkotutkimusideoita, sisältää ”satelliittiosan”. Seminaarissa 11. maaliskuuta 2011 tarkastetusta työstä poistettua aineistoa ja muuta tutkimustulosten kannalta relevanttia aineistoa on siirretty tutkijan omalle www-sivustolle ja sivuston osoite on selkeästi merkitty liitteelle n:o 6. Siirto-operaatioon johti kaksi syytä. Ensinnäkin käsillä olevan lisensiaatintutkimus oli pidettävä suppeana sivumäärällä mitaten. Tämä oli tarkastajien vaatimus. Toisena syynä vaikutti ristiriita seminaarissa 11.3.2011 tarkastetun työn ja tarkastajien loppuraportille asettaman aiheen välillä. Tarkastus kohdistui lähinnä ajanjaksoon 1930–46 mutta loppuraportti tuli kirjoittaa professori Saurion ajasta eli aikajaksosta 1950–66. Suurin piirtein kaikki tutkimusprosessin 1999–2011 kuluessa kertyneet tiedot ovat hyödyksi jonkin osajakson ymmärtämiselle. Niinpä kodin taloustieteen vakiintumisen problematiikan ymmärtämiseksi oli välttämätöntä tuoda käsittelyyn mukaan tavalla tai toisella osa tarkastajien poiskarsimasta aineistosta, sillä tämän käsillä olevan loppuraportin Yhteenveto-luku eli päätösluku sisältää saldotietoja koko tutkimusprosessin 1999–2011 ajalta sen ohella, että siinä on tavanomaiset päätelmät työn otsikossa mainitusta aiheesta eli kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessista professori Saurion aikana huomioon ottaen erityisesti kulutusopetuksen ja -tutkimuksen edistäminen.

⁷⁴ Karttunen 1950, s. 2.

⁷⁵ Kyllikki Korpi. Synt. 1928. MMK 1958, pääaineena kodin taloustiede. M-m td:n jäseneksi 9.9.1952. Kodin taloustieteen laitoksella laitosassistentti 1.5.1959–31.8.1961 (ks. Liite 5) eli hän kirjoitti artikkelin assistenttikaudellaan. (Lähteet: Helsingin yliopiston opiskelijamatrikkeli ja yliopiston opinto-ohjelmat; m-m td 27.8.1952-16 §).

⁷⁶ Korpi 1961, s. 63 ja 66.

2. KODIN TALOUSTIETEEN AKATEMISOITUMINEN

2.1. Viran perustamisen kriteerit täyttyivät

Kriteerit, joita kotitaloustieteiden suunnitteluvaiheessa pidettiin välttämättömän tärkeinä ennakkoehtoina uuden tieteenalan luomiseksi, olivat kotitalousalalla täyttyneet 1940-luvun puoliväliin tultaessa.⁷⁷ Kriteerit voi muotoilla kotitaloustieteisiin soveltuviksi ja sanoa, että kotitaloustieteiden luominen edellyttää: 1) kotitalousopistoja, 2) erikoistuneiden opettajien kysyntää kotitalousalalla, 3) kotitalouden tutkimuslaitosta tai -laitoksia ja 4) korkeita hallintovirkoja kotitalousalalla.

Kotitalousopistoista valmistui kotitalousneuvoja järjestöjen palvelukseen ja Suomessa oli neljä kotitalousopistoa vuonna 1931: Haapavedellä, Kangasalalla, Kauhajoella ja Orimattilassa.⁷⁸ Kotitalousopistojen lisäksi kotitalousopettajaopistot työllistivät usean erikoisalan opettajia: maatalous- tai yhteiskunta-aineiden opettajia, talousopettajia, puutarhaopettajia, käsitöiden opettajia ja kodinhoit-
don opettajia. Suomen virallisesti ensimmäinen kotitalousopettajaopisto perustettiin vuonna 1928 Järvenpään. Järvenpään kotitalousopettajaopistossa, josta valmistui kotitalouden ja puutarhanhoi-
don opettajia, oli useita lehtorin virkoja, joihin oli pääsyvaatimuksena yliopistollisen arvosanan suoritus. Esimerkiksi kemisti, FM Ella Kitunen oli nimitetty vuonna 1928 Järvenpään kotitalous-
opettajaopiston luonnontieteiden ja ruokatalouden lehtorin virkaan. Ruotsinkielisiä kotitalousopetta-
jia valmistui vuodesta 1920 lähtien Högvallan seminaarissa ja kotitalousopettajia kouluhallituksen
alaisiin oppilaitoksiin valmistui Helsingissä, opettajanvalmistuslaitoksessa joka on jo edellä mainit-
tu ja joka tunnettiin vuosina 1914–49 nimellä Helsingin Kasvatusopillinen Talouskoulu.⁷⁹

Oli olemassa myös kotitaloustutkimukseen erikoistuneita organisaatioita tai organisaatioyksikkö-
jä. Vuonna 1924 perustettu Maatalouden Työteho-seura (v:sta 1937 Työteho-seura) oli järjestetty
vuonna 1943 erillisiksi maatalous-, metsä- ja kotitalousosastoiksi⁸⁰ ja Kotitalouskeskus, jonka useat
kotitaloudellista neuvontaa harjoittaneet järjestöt olivat vuonna 1941 perustaneet yhteiselimekseen,
suuntautui vähitellen sovellettuun kotitaloudelliseen tutkimukseen.⁸¹ Kotitalouskeskus aloitti toi-

⁷⁷ Uuden yliopistoviran perustamisen perinteinen kriteeriluettelo on kirjattu tutkimuksen johdantolukuun (s. 14).

⁷⁸ Alanko 1931, s. 766–767.

⁷⁹ Sysiharju 1995, s. 76, 80, 90 ja 153; Voipio 1931, s. 760. – Vuonna 1947 perustettiin asetuksella maan kolmas suo-
menkielinen kotitalousopettajien valmistuslaitos Keski-Suomen kotitalousopettajaopisto Jyväskylän Palokkaan. (Lähde:
Sysiharju 1995, s. 119).

⁸⁰ Heinonen 1998, s. 199; Pulma 1984, s. 14 ja 38; Sysiharju 1995, s. 120.

⁸¹ Sysiharju 1995, s. 120.

mintansa päämääränään ”kotitalouden ammatillinen kehittäminen” valistustyön avulla.⁸² Marttaliiton toiminnanjohtaja Elli Saurio oli Kotitalouskeskuksen hallituksen puheenjohtaja vuodet 1943–44. Marttaliiton keskeinen panos Kotitalouskeskuksen luomiseen käy ilmi toiminnanjohtaja Saurion sanoista (alla). Kotitaloudellinen korkeakouluopetus, tutkimus- ja kokeilutoiminta ei vielä ollut toteutunut ja olosuhteiden pakosta aktiivisimpia kotitalousammattin kehittäjiä olivat neuvontaa antavat järjestöt. Ne sovellettivat käytettävissä olevan tiedon ja emänniltä saadun taidon ja kokemuksen valistuksen käyttöön. Marttaliiton toiminnanjohtaja Saurio piti tehtyä työtä merkittävänä:

Tämä onkin epäilemättä järjestöjen johdon arvokkaimpia ja kestävimpiä saavutuksia, jotka kokemuksen mukaan eri teitä valppaan valistusverkoston avulla ovat tulleet yleiseksi hyödyksi. Sikäli kuin tiede ja tutkimus tulevaisuudessa tulevat antamaan enemmän ainesta, on se myös helpottava ja elävöittävä järjestöissä suoritettavaa tutkimuksen ja käytännön kokemusten soveltamistehtävää, mikä aina on jäävä järjestöjen johdon oleellisimmaksi työksi. Tähän kotitalouden ammatillisen kehittämisen kannalta tärkeään tehtävään Marttaliitto kiinnitti järjestöjen tavoitteiden ohessa erityistä huomiota toivoessaan Kotitalouskeskuksen perustamista.

30.9.1941 pidettiin Marttaliitossa kokous, jossa olivat edustettuina Marttaliitto aloitteentekijänä, Pienviljelijöiden Keskusliitto, Pienviljelijöiden Liitto ja Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto. Kokous [jossa Marttaliittoa edusti maisteri Elli Saurio] päätti ehdottaa järjestöille yhteisen kiinteän keskuselimen, kotitalouskeskuksen, perustamista. Keskuksen toiminta laillistettiin jäsenjärjestöjen hyväksytyä säännöt ja 16.5.1942 on Kotitalouskeskus / Centralen för huslig ekonomi toiminut rekisteröitynä yhdistyksenä.⁸³

Hieman erilainen versio Kotitalouskeskus-nimisen organisaation taustasta esitetään kirjassa ”Työtöt”. Naisten Työvalmiusliiton erikoisjaostoksi oli – Valtion Tiedotuskeskuksen kehotuksesta – perustettu Pula-ajan Kotitalouskeskus, jonka jäseniksi tulivat kotitalousneuvontaa harjoittavat sekä kotitalousopettajien järjestöt. Jaoston ensimmäisinä kotitalousasiantuntijoina toimivat lehtori Ella Kitunen ja tarkastaja Tyyne Alanko. Jaosto irtaantui myöhemmin Naisten Työvalmiusliitosta toimimaan itsenäisenä Kotitalouskeskuksena pitkälle rauhan aikaan.⁸⁴

Kotitaloustieteet olisivat olleet tarpeen myös kotitalousalan hallintovirkoihin päteväytymiseksi. Kotitalouden tarkastajan virka oli saatu maataloushallitukseen vuoden 1918 asetuksella ja kouluhallituksessa oli olemassa vuodesta 1924 lähtien tyttöjen käsitöiden ja kotitalouden opetuksen tarkastajan virka.⁸⁵ Vuonna 1937 maataloushallitukseen perustettiin erillinen kotitalousosasto, jonka osastopäälliköksi nimitettiin vuonna 1935 filosofian tohtoriksi väitellyt Katri Laine.⁸⁶ Kotitalousosasto käsitteli asiat, jotka koskivat kotitalousopetusta, kotitalousneuvontaa ja kotitalousjärjestöjen toimintaa. Heinonen mainitsee, että tohtori Laine oli aikaisemmin työskennellyt opetustehtävissä ja maataloushallituksen kotitalouden tarkastajana. Kotitalousosastossa työskenteli kotitalousneuvos Laineen

⁸² Heinonen 1998, s. 196. Viittaus Kotitalouskeskuksen toimintakertomukseen 1941–42, s. 8.

⁸³ Saurio 1943, s. 7–9 ja 12.

⁸⁴ Sysiharju & mt. 1997, s. 62.

⁸⁵ Sysiharju 1995, s. 75.

⁸⁶ Heinonen 1998, s. 135; Lähdeoja 1969, s. 34.

lisäksi kaksi kotitalouden apulaistarkastajaa. Uusi kotitalouden apulaistarkastajan virka oli perustettu vuonna 1930.⁸⁷

Käytännössä kotitaloustieteiden perustamista Helsingin yliopistoon jarrutti viranhakijoiden puute. Henkilöiltä, jotka puhuivat ja kirjoittivat tieteellisen kotitalousopetuksen kehittämisen puolesta, saattoi puuttua muodollinen pätevyys kotitaloudellisen, yliopistoviran hakuun. Toisaalta kotitaloustieteelliset professorit eivät välttämättä olisi innostaneet viranhakuun jo päteviä henkilöitä. Kannattaa kuitenkin muistaa, että Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellinen tiedekunta suunnitelti aktiivisesti kotitaloustieteiden perustamista miltei koko 1930-luvun ajan ja viranhakijoita pyrittiin kouluttamaan sekä yhteiskuntatieteellistä että luonnontieteellistä kotitaloustiedettä varten. Leimallisesti yhteiskuntatieteelliset laitokset, agrariipolitiikan laitos ja maanviljelystalouden laitos, kunnostautuivat molemmilla toimintalinjoilla.

2.2. Kodin taloustieteen professuuri⁸⁸

2.2.1. Viran suunnittelu

Niin sanotun kotitalousväen piirissä oli kolme etevää henkilöä, joita varten ja joiden varaan kotitaloustieteiden tiederyhmää suunniteltiin. Nämä kotitalousalan kolme huippunimeä olivat: FM Laura Maria Harmaja o.s. Genetz⁸⁹ (1881–1954), FM Ella Augusta Vilhelmina Kitunen o.s. Europa-eus⁹⁰ (1890–1988) ja Elli Saurio⁹¹ (1899–1966). FM Ella Kitusella oli ollut kemia pääaineena maisterintutkinnossa, kun taas maisterit Laura Harmaja ja Elli Saurio olivat taloustieteilijöitä.

Näistä kotitalousalan kolmesta vahvasta naisesta vasta nuorin eli Elli Saurio väitteli (v. 1947) ja saavutti tohtorinarvon tullen siten muodollisesti päteväksi tavoittelemaan yliopistollista professuuria. FM Laura Harmajaan asetettiin suuria toiveita mutta hän ei koskaan väitellyt. Maisteri Harmaja oli mukana, kun kodin taloustieteen tutkintovaatimukset muotoiltiin vuonna 1947 ja samana vuonna hän luennoi yliopistolla kodin taloustiedettä. FM Ella Kitunen kiinnitettiin alkuvuodesta 1939

⁸⁷ Lähdeoja 1969, s. 34.

⁸⁸ Kotitaloustieteellisten professuurien perustamisesta tietoja esim. seuraavissa lähteissä: Kivinen & Laitakari; Halonen 2008, s. 443–448; Halonen 2010, s. 302–307.

⁸⁹ FM Laura Harmajan henkilötiedot: Sysiharju 1995, s. 101; Heinonen 1998, s. 95–96.

⁹⁰ FM Ella Kitusen henkilötiedot: Sysiharju 1995, s. 153.

⁹¹ FT Elli Saurion henkilötietoja: Lampinen 1967, s. 7–10; KA/SA / 1. Kansio; Kervinen 2008b.

maanviljelystalouden professori Rurik Pihkalan johtamaan laitokseen ylimääräiseksi assistentiksi ja hän oli mukana toimikunnassa, joka laati ensimmäisen virallisen ehdotuksen kotitaloustieteellisten virkojen perustamista varten Helsingin yliopistoon.⁹²

Marraskuussa 1938 ”kotitaloustiede” oli vielä mukana tiedekunnan maatalousopintosuunnan linjajakoa koskevassa asetusehdotuksessa.⁹³ Kaavailtiin yhteensä viidentoista pääaineen perustamista, puutarhatiedettäkin. Assistentti Kitunen teki tutkimustyötä pätevyityäkseen kodin teknologian professuurin hakemista varten mutta hän ei kuitenkaan väitellyt.⁹⁴ Vuonna 1947 perustetun luonnontieteellisen kotitalousprofessuurin haltijaksi nousi yllätysnimi ns. kotitalousväen ulkopuolelta: FT Paavo Kultimo Roine.

Kuva 2:

FM Ella Kitunen (o.s. Europaeus) 1934.
Alkuperäisen kuvan omistaa
Sven Lalander (Lidingö, Sverige)

1930-luku: kotitalouslinja agronomi(a)tutkintoon

1930-luvulla kotitaloustieteet tai -tiede haluttiin sisällyttää agronomi(a)tutkintoon ja tähän virkatutkintoon suunniteltiin kotitalouslinjaa. – Kotitaloustutkinto tieteellisenä kandidaattitutkintona sai muodon vasta 1940-luvulla. Professori Rurik Pihkala, jonka johdolla uutta, kotitalouslinjankin käsitänyttä, linjajakoista agronomiatutkintoa suunniteltiin 1930-luvulla, kannatti laaja-alaista agronomiatutkintoa, joka sidottaisiin lujasti harjoittelun avulla käytäntöön. Koulutettujen ihmisten tuli kyetä vahvistamaan ammatillista osaamista maatalousalan eri ammattiteissa. – Professori Rurik Pihkalan 330 hehtaarin suuruinen maatila⁹⁵ oli opiskelijoiden harjoittelutiloja.

Professori Pihkala ehdotteli 1930-luvulla tiheään uusia virkamäärärahoja. Tiedekunta oli jättänyt vuosina 1934, 1935 ja 1936 ehdotuksen määrärahan myöntämiseksi maatalouden kauppaopin opetusta varten.⁹⁶ Yliopistolle myönnettiin anottu määräraha vuoden 1938 menoarvioon ja professorit R. Pihkala ja J. O. Sauli luonnostelivat kaupallisen opetuksen sisältöä 26.1.1938 allekirjoittamassaan kirjelmässä. Kirjelmä käsiteltiin 3.2.1938 pidetyssä tiedekuntakokouksessa ja professori Pihka-

⁹² M-m td 19.12.1938-4 § (prof. Rurik Pihkala aloittaa 21.12.1938 agraaripolitiikan professorin virkaan kuuluvien tehtävien hoidon, koska agraaripolitiikan prof. Jutila oli nimitetty toiseen virkaan); 10.2.1939-6 § (prof. Pihkalan ylim. assistentiksi agraaripolitiikan opetusta varten määrätään FM Ella Kitunen o.s. Europaeus); 10.2.1939-Liite §:ään 10.

⁹³ M-m td 24.11.1938-13 §.

⁹⁴ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – Maisteri Ella Kitusen jatkotutkimus.

⁹⁵ Laalahden tila sijaitsi Aitolahdella. Tila oli professori Rurik Pihkalan puolison, emäntä Ella Pihkalan (o.s. Laalahti) suvun vanha sukutila. (Lähde: Jonasson & mt. 1931, s. 4–5).

⁹⁶ M-m td 27.2.1936-6 §.

lan esityksestä tiedekunta hyväksyi vuoden 1939 alusta maatalouden kauppaopissa maanviljelystalouden cum laude approbatur- ja laudatur-arvosanoja varten agronomia- ja kandidaatin tutkinnoissa noudatettavat kurssivaatimukset.⁹⁷ Helmikuussa 1939 professori Pihkala yritti saada menoarvioon vuotuiset opetusmäärärahat myös lakioppia, maatalouskirjanpitoa, työtiedettä, kansantaloustiedettä sekä tilastotiedettä varten. Opetusvirkojen ahkeralla ehdottelulla ja kevätlukukaudella 1939 loppukäsittelyyn ehtineellä agronomitutkinnon linjajaolla oli yhteys ja professori Pihkala oppilailla oli mahdollisuus päteväytyä uusien oppiaineiden opettajiksi.

MMT Martti Edvin Sipilä, jonka pääaine maatalous- ja metsätieteiden lisensiaatintutkinnossa oli maanviljelystalous,⁹⁸ erikoistui työtieteeseen. Väitöstutkimuksessaan, jonka aiheena oli maatalouden työajan käyttö ja työntutkimus⁹⁹, MMT Sipilä mainitsee kotitaloustyöt:

Kotitaloustyöt, joihin lasketaan kuuluviksi omaa taloutta varten suoritettavat ruokataloustyöt, siivous- ja puhdistustyöt, perheen hoitotyöt sekä käsityöt, muodostavat huomattavan osan maatalouden kokonaistyömenekistä. Kotitaloustöiden erikoislaadun takia on niiden tutkiminen tähän saakka ollut vähäistä ja monet niihin liittyvät kysymykset vielä selvittämättä.¹⁰⁰

MMT Sipilä, jonka mukaan tieteellisen työntutkimuksen ja aikatutkimuksen oli raivattava tie rationalisoinnille suomalaisessa maataloudessa, viittasi tutkimuksessaan suomalaisiin emännän työpäivän pituutta koskeviin tutkimuksiin: Sipilä 1938, Westermarck 1945 ja Gebhard 1944.

MMK Martti Sipilä oli ollut Työtehoseuran toiminnanjohtaja vuodesta 1936 alkaen ja muutamat maanviljelystalouden ylioppilaat tekivät Työtehoseurassa kotitaloustutkimusta. Maatalousylioppilas Irma Annikki Aholan tutkielma valmistui vuonna 1937, jolloin Ahola oli Työtehoseurassa tutkimusapulaisena ja harjoittelijana. Aholan kirjoituskoe hyväksyttiin maaliskuussa 1938 ja saman vuoden toukokuussa hän suoritti agronomiatutkinnon ja sai huhtikuussa 1939 todistuksen hyväksytystä kuulustelusta maanviljelystaloudessa agronomiatutkinnon laudatur-arvosanaa varten. Ahola, joka oli tutkinut perheenemännän ajankäyttöä, kotitalouden työmenekkiä ja työmenekin suuruuteen vaikuttavia tekijöitä, ei kuitenkaan kehittänyt tutkielmansa kotitalousaiheesta tieteellistä jatkotutkimusta. Niinpä hänestä ei kehkeytynyt viranhakijaa kotitalouslinjaa silmällä pitäen mutta professori

⁹⁷ M-m td 3.2.1938-2 §; 17.2.1938-§:t (4–5); 3.2.1938-Liite §:ään 2.

⁹⁸ M-m td 7.4.1936-5 §; 7.4.1936-Liite §:ään 5.

⁹⁹ Sipilän väitöskirjan lähdeluettelossa on 190 nimikettä. Kun FM Elli Saurio vuonna 1947 väitteli maalaisemännän ajankäytöstä, hänellä oli väitöstutkimuksensa lähdeluettelossa 35 eri nimikettä. Yhteisiä lähteitä näillä kahdella tutkijalla on kaksi kappaletta: Münzinger, Adolf (1929) ja Westermarck, Nils (1945), jollei oteta huomioon sitä, että Saurio viittaa vuonna 1947 Sipilän edellisenä vuonna valmistuneeseen väitöskirjaan. Aihe oli tavallaan päällekkäinen; maatalouden työajan käyttö toisaalta ja maalaisemännän ajankäyttö toisaalta mutta tässä tapauksessa lähteiden perusteella pääteltynä maatalous taloustieteellisestä näkökulmasta ja kotitalous taloustieteellisestä näkökulmasta ovat todella kaksi eri tutkimuslinjaa. – Saurio väitteli kansantaloustieteessä. (Lähteet: Sipilä 1946; Saurio 1947).

¹⁰⁰ Sipilä 1946, s. 412.

Rurik Pihkalalla oli oppilaita, jotka täyttivät hänen toiveensa mitä yliopistolliseen kotitalousopetukseen tulee viimeistä piirtoa myöten; saivat tohtorinarvon ja kiinnostuivat kotitaloustieteestä.¹⁰¹

Maanviljelystälouden laitoksen assistentti, MMT Nils Westermarck¹⁰² laati vuonna 1945 tutkimuksen emännän työpäivän pituudesta ja seuraavana vuonna tohtori Westermarck haki kodin taloustieteen kiinteää ylimääräisen professorin virkaa. Molemmat hakijat, sekä MMT Nils Westermarck että FT Elli Saurio peruivat kuitenkin – mainitussa järjestyksessä – hakemuksensa kesän korvalla 1947¹⁰³ ja viran täyttämiseksi tarvittiin toinen hakukierros.

Maatalousvaltaisessa, nuorena Suomen valtiossa tarvittiin spesialisteja maatalouden eri työtehtäviin ja Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan valmistavien eli propedeuttisten aineiden tutkintovaatimukset olivat käymistilassa 1930-luvun alussa. Tammikuussa 1935 tiedekunta dekaaninsa ehdotuksesta valitsi mahdollisia muutoksia valmistelemaan jaoston, johon tulivat dekaani professori Lönnroth sekä professorit Valmari, Saari ja Pihkala. Toukokuussa 1935 tiedekunta jätti metsäpolitiikan professori Eino Saaren ja maanviljelystälouden professori Rurik Pihkalan tehtäväksi laatia ehdotus propedeuttisten aineiden kurssivaatimusten tarkistamiseksi.¹⁰⁴

Joulu-marraskuussa 1937 tiedekunnassa käsiteltiin ehdotusta maatalousopintosuunnan uudelleen järjestämiseksi. Professori Pihkala kävi 18. marraskuuta 1937 allekirjoitetussa ja 22 sivua käsittäneessä lausunnossaan läpi linjajaon historiaa ja huomautti, että tiedekunnan uudet oppiaineet lisääisivät valinnaisuutta ja siten edesauttaisivat agronomiatutkinnon linjajaon toteuttamista.¹⁰⁵ Professori Pihkala ehdotti esim. kotitalouslinjan luomista agronomiatutkintoon. Naisopiskelijoiden lukumäärä oli kasvanut. Suurin osa virka-alalla työskentelevistä naisista sijoittui kotieläintalouden palvelukseen ja osaksi myös kotitalousalalle. Kotitaloudessa ei vielä annettu opetusta tiedekunnassa:

Naisagronomeja oli maassamme aikaisemmin esitetyn tilaston mukaan 152 ja on naisagronomien suhteellinen lukumäärä viime vuosina noussut. Suurin osa virka-alalla työskentelevistä naisista on sijoittautunut kotieläintalouden palvelukseen ja osaksi myös kotitalousalalle. Nykyisin annetaan tiedekunnassa opetusta kotieläinhoidossa, ja jos siitä tehdään erikoinen linja, tulee tämä puoli riittävästi otetuksi huomioon. Sitä vastoin ei kotitalous ole toistaiseksi oppiaineena tiedekunnassa, ellei siksi katsota dosentin edustamaa yleistä ravitsemisoppia. Olisi epäilemättä tarkoituksenmukaista, että perustettaisiin kotitalouslinja, jossa aineina olisivat taloustieteisiin kuuluvat agraaripolitiikka, maanviljelystälous erikoistuneena kotitalouteen, kotieläinhoitotiede, yleinen ravitsemistiede sekä varsinainen kotitalous. Jos näin suurta hyppäystä nykyisistä suunnitelmista ei tahdota tehdä, voi olla mahdollista sellainenkin asioiden järjestely, että kotitalouslinja sisällytettäisiin koti-

¹⁰¹ M-m td 24.3.1938-7 §; 10.2.1938-32 §; 27.2.1939-§:t (9–10, 19–20); Sipilä 1939, s. 119–126; Ahola 1939, s. 39–41.

¹⁰² Westermarck, Nils Christian (1910–2002). MMK 1932, agron. 1933, MML 1939, MMT 1940. Helsingin yliopiston maanviljelystälouden ruotsink. professori v:sta 1949. Väitöskirja 1939: Kanataloustyön taloudellisesta merkityksestä.

¹⁰³ M-m td 29.5.1947-2 § (suppea pöytäkirja); 31.5.1947-2 § (suppea pöytäkirja).

¹⁰⁴ M-m td 24.1.1935-14 §; 9.5.1935-17 §.

¹⁰⁵ M-m td 23.11.1933-1 §; 21.11.1935-§:t (2–3, 11); 18.11.1937-8 §; 2.12.1937-9 §; 2.12.1937-Liite §:ään 9 (Pihkala).

eläinhuoltoon. Jos kotitalouslinjan muodostamisesta tahdotaan luopua sen tähden, että tämä ala yliopistossa on toistaiseksi siksi kehittämätön, ettei sitä voida perustaa, ymmärrän kyllä kielteisen kannan. Kuitenkin pidän tarkoituksenmukaisena, että tiedekunta jo tässä vaiheessa perustaisi kotitalouslinjan tai tekisi sellaiset lisäykset karjalinjaan, jotta saataisiin mahdollisuus kehittää erikoisesti tätä puolta opetuksessa.¹⁰⁶

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta asetti linjajakoa valmistelemaan jaoston, johon valittiin maatalousprofessorit Johannes Valmari, Rurik Pihkala, J. O. Sauli ja A. E. Sandelin. Professori Pihkala toimi työryhmän kokoonkutsujana.¹⁰⁷ – Maatalousopintosuunnan agronomiatutkinnon linjajakokysymys oli tiedekuntakokouksissa tiheästi käsitellyn kohteena vuosina 1937–39.

Huhtikuussa 1938 tiedekunta, joka periaatteessa kannatti joulukuussa 1937 asetetun jaostonsa ehdotusta maatalousopetuksen jakamisesta agronomiatutkintoa varten neljään opintosuuntaan, antoi professori Pihkalan tehtäväksi professori Teräsvuoren avustamana laatia yksityiskohtainen esitys professori Pihkalan alkuperäisen ehdotuksen pohjalta samalla huomioonottaen joulukuussa asetetun jaoston laatima suunnitelma. Lokakuun puolivälissä 1938 tiedekunta asetti viimein jaoston, johon valittiin tiedekunnan dekaani professori E. Lönnroth sekä professorit R. Pihkala ja K. T. Jutila¹⁰⁸, tekemään asetusehdotusta agronomiatutkinnon linjajakoasiassa.¹⁰⁹

Kuva 3:

Maisteri Alma Martin o.s. Lassman
(1894, Eesti – 1969, USA).
Ajalooarhiiv, Tartu, Eesti.

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta päätti lokakuussa 1938 muuttaa agronomiatutkinnon nimen agronomitutkinnoksi. Samalla nimettiin agronomitutkinnon uudet opintolinjat: kasvinviljelys-

¹⁰⁶ M-m td 2.12.1937-Liite §:ään 9 (Pihkalan lausunto); 27.5.1938-Liite §:ään 29 (Pihkalan lausunto).

¹⁰⁷ M-m td 2.12.1937-9 §; 2.12.1937-Liite §:ään 9. – Joulukuussa 1937 tiedekunnassa esitettiin professorien von Wendt ja Jutila sekä tiedekunnan asettaman jaoston (von Wendt, Valmari, Jutila) lausunnot Miina Sillanpään toivomusaloitteessa ehdotetun käytännöllisen ravitsemusopin professuurin perustamisesta yliopistoon. (Lähde: m-m td 23.9.1937-7 §; 18.12.1937-14 §). – Professori Jutila sanoi käytännöllisen ravitsemusopin professorinviran olevan kotitaloustieteellinen virka, jos ravitsemusopilla tarkoitettiin ihmisravitsemusta. (Vrt. Kervinen 2008a, alaviitteet 269, 315 ja 339).

¹⁰⁸ Ministeri K. T. Jutila oli lokakuussa 1935 kertonut virolaiselle, Suomessa vierailleelle, opetusneuvos Alma Martinille, että valmistelemaa työtä yliopistollisen kotitalousopetuksen aloittamiseksi Suomessa tehtiin ja yliopistoon kaavailtiin kahta uutta virkaa, ravitsemusalan (füsioloog-toitlusteadlane) ja kotitaloustieteen (kodumajandusteadlane) oppituoleja. Opetusneuvos Martin oli koulutukseltaan agronomi (Tartto, ehkä 1924) ja kotitaloustieteiden maisteri (Yhdysvallat, Iowan yliopisto, noin 1926). Kotimaahan palattuaan hän toimi opettajana Kehtnan kotitalousopistossa ja tarkastajana Viron maatalousministeriössä. Kun Virossa maaseudulla toimivat kotitalouskoulut siirrettiin 1. huhtikuuta maatalousministeriön alaisuudesta opetus- ja sosiaaliministeriön alaisuuteen, järjestelyn yhteydessä perustettiin opetus- ja sosiaaliministeriön perustettiin opetusneuvoksen virka, johon nimitettiin maisteri Alma Martin. Lokakuussa 1935 opetusneuvos Martin saapui viikon kestäneelle vierailulle Suomeen. Matkastaan hän kirjoitti Eesti Kool -lehdessä. (Lähde: Kervinen 2000, s. 19. Viittaus Martin 1936, lk. 41).

¹⁰⁹ M-m td 7.4.1938-14 §; 21.4.1938-16 §; 27.5.1938-29 §; 6.10.1938-20 §; 13.10.1938-10 §.

linja, kotieläinlinja, meijerilinja ja talouslinja. Uusien termien: ”perusaine”, ”lisäaine” ja ”pääaine” käyttöönotosta päätettiin yksimielisesti ja siitä, että vuoden kestävä maatalousharjoittelu oli ”perusharjoittelua”. Agronomitutkinnon minimivaatimukseen ei sisällytetty laudatur-arvosanaa. Päätettiin myös 11 ääntä vs. 1 ääni tiedekunnan kandidaattitutkinnon erikoistamisesta erikseen maataloustieteitä lukeville (maataloustieteen kandidaattitutkinto) ja erikseen metsätieteitä lukeville (metsätieteen kandidaattitutkinto). – Erikoistamispäätös kuitenkin purettiin helmikuussa 1939.¹¹⁰

Kysymys maatalousopintojen mahdollisesta linjajaosta tuli loppukäsittelyyn 23.3.1939. Maaliskuun alun tarkastuksissa asetusluonnosta oli viimeistely.¹¹¹ Asetusluonnokseen liitettyjen perustelujen mukaan maatalousopintojen linjajaolla pyrittiin ratkaisemaan ongelma, joka oli syntynyt jo yliopistollisen maatalousopetuksen alkaessa vuonna 1906 annetulla asetuksella. Tuolloin agronomiopetus järjestettiin Venäjällä käytössä olleen mallin mukaan käsittämään monia aineita. Valmistunut agronomi kykeni ymmärtämään maatalousalan kokonaisuutta mutta tiedot olivat pintapuoliset. Toisin oli Länsi-Euroopassa, jossa agronomit erikoistuiivat jollekin maatalouden alalle. Uudella maataloustutkintoja koskevalla asetuksella oli tarkoitus korvata tiedonnäytteistä pätevyyden osoittamiseksi opettajatoimiin ja muihin valtionvirkoihin maanviljelyksen alalla 7.8.1906 annettu aset. Virkaurien ulkopuolelle jäävien, liikojen agronomien uskottiin sijoittuvan maatalouden liike-elämän palvelukseen ja käytännölliseen maatalouteen.

Naisagronomien arveltiin sijoittuvan kotieläinpuolelle, koska tiedekunnassa ei vielä ollut tarjolla varsinaista kotitalousopetusta. Tiedekunnassa ei vielä tällä kertaa tahdottu tehdä ehdotusta kotitalouslinjan perustamisesta mutta mahdollisena pidettiin, että suurehko määrä naisagronomeja voisi saada toimeentulonsa kotitalousalalta ja tiedekunta lausui pitävänsä tärkeänä opetuksen järjestämistä sen suuntaiseksi, että kotitalousopetusta voitaisiin tarjota. Asetusehdotuksen yhdeksännessä pykälässä varauduttiin siihen, että tiedekuntaan lisättäisiin tulevaisuudessa uusia maatalousalan oppiaineita tai jokin ennestään oleva oppiaine jaettaisiin tai lakkautettaisiin.¹¹²

– Vaikka agronomitutkinnon linjajaon toteuttaminen oli suunnitteluvaiheineen kestänyt noin kymmenen vuotta alkaen siitä, kun linjajaon puolesta puhunut Cajanderin komitea asetettiin, oli sittenkin edetty hiven liian nopeasti. Maatalousopintosuunnan uudistettua, linjajakoista agronomitutkintoa koskeva asetusehdotus perusteluineen tuli 23. maaliskuuta 1939 maatalous-

¹¹⁰ M-m td 20.10.1938-13 §; 27.10.1938-6 §; 3.11.1938-7 §; 10.11.1938-9 §; 17.11.1938-6 §; 24.11.1938-13 §; 16.2.1939-§:t (6–8); 23.2.1939-§:t (2, 2a, 3).

¹¹¹ M-m td 2.3.1939-§:t (2–3).

¹¹² M-m td 23.3.1939-12 §.

metsätieteellisessä tiedekunnassa loppukäsittelyyn ja seuraavana päivänä presidentti Kyösti Kallio nimitti professori A. I. Virtasen Helsingin yliopiston neljänteen kemian varsinaisen professorin virkaan.¹¹³ Asetus tästä virasta oli annettu 22. joulukuuta 1938. – Kotitalousprofessuurit syntyivät Helsingin yliopistoon professori Virtasen myötävaikutuksella.

Marraskuun puolivälissä 1939 professori Pihkala esitti luonnoksen konsistorille lähtevää lausuntoa varten maatalousoppisuunnan linjajakokysymyksessä¹¹⁴. Tiedekunta hyväksyi lausuntoluonnoksen ja päätti esittää sen lausuntonaan konsistorille. Pitkään vireillä ollut maataloudellisen virkatutkinnon uudistusprosessi oli päättymässä. Toukokuun alussa 1940 tiedekunta antoi henkilökohtaisen ylimääräisen professori Kaarlo Teräsvuoren tehtäväksi ehdotuksen laatimisen tiedekunnan tutkintovaatimukseen tulevista maatalousopintosuunnan linjajaon aiheuttamista muutoksista. Eriyttämissprosessin tuloksena agronomitutkinto jakautui nyt neljään linjaan, joita pääaineensa mukaan sanottiin kasvinviljelys-, kotieläin-, meijeri- ja talouslinjoiksi. Jokaiseen linjaan kuului joukko perus-, apu- ja pääaineita. Muutamat oppiaineista olivat yhteisiä kaikille linjoille, toiset kahdelle tai kolmelle linjalle ja muutamat sisältyivät vain yhden linjan vaatimukseen.¹¹⁵ Tulevien kotitaloustieteiden kannalta varsinkin talouslinja oli tärkeä. Fysiikka, kemia ja kansantaloustiede olivat maataloustieteiden talouslinjan perusaineita ja apuaineita olivat kotieläinten anatomia ja tautioppi, metsätalous, maanmittaus, rakennusoppi, koneoppi, maanviljelystekniikka, kirjanpito, työtiede, kauppaoppi ja lakioppi. Talouslinjan pääainemahdollisuuksia olivat maanviljelyskemia ja -fysiikka, kasvinviljelystiede, kotieläintiede, maanviljelystaloude sekä maatalouspolitiikka. Talouslinjan opiskelijan oli saatava arvosana cum laude approbatur ainakin kansantaloustieteessä, kirjanpidossa ja maanviljelystaloudesta. Ennen varsinaista agronomitutkintoa eli kuulustelua pääaineessa ylioppilaan oli suoritettava perusaineiden eli propedeuttisten aineiden (aikaisempi nimi oli ”valmistava aine”) kurssit luentoineen, harjoituksineen ja kuulusteluineen samoin kuin apuaineiden kurssit tiedekunnan määräämässä järjestyksessä sekä kirjoituskoe ja lisäksi tiedekunnan määräämällä tavalla käytännöllisesti perehdyttävä maatalouteen. Agronomitutkintoa varten vaadittiin kalenterivuoden kestävä yhtäjaksoinen ohjesäännön mukainen maatalousharjoittelu jollakin hyväksytyllä harjoittelutilalla.¹¹⁶

¹¹³ Heikonen 1993, s. 79.

¹¹⁴ M-m td 15.11.1939-7 §. Kyseessä on vastaus konsistorin läheteeseen n:o 226 / 17.10.1939.

¹¹⁵ Neljä linjaa oli tarkoitus muodostaa myös metsäopintoihin. Linjat eli opintosuunnat olisivat: teknillinen, taloudellinen ja suomensäätieteen opintosuunta sekä yleinen opintosuunta. Laitoksia olisi viisi: metsänarvioimistieteen l., metsänhoitotieteen l., metsäteknologian l., suomensäätieteen l. ja mikrobiologian l. (M-m td 31.5.1940, 5 §). Asetus linjamuotoisesta metsätutkinnosta annettiin tammikuussa 1944. (Lähde: m-m td 24.4.1942-§:t (1–2); 28.4.1942-3 § (Linjoja viisi, puukaupallinen linja lisättiin); 20.1.1944-12 §; Halonen 2008, s. 474).

¹¹⁶ M-m td 15.11.1939-7 §; 9.5.1940-20 §; 30.5.1940-1 §; 30.5.1940-Liite §:ään 1 (Teräsvuori). – Vuoden harjoittelu vaadittiin myöhemmin myös kotitaloustieteiden kandidaateilta, vaikka kyse oli tieteellisestä tutkinnosta.

Kun Helsingin yliopiston filosofiseen tiedekuntaan perustettiin kolmanneksi osastoksi maanviljelystaloudellinen osasto, siihen perustettiin alusta alkaen luonnontieteisiin painottuvia oppiaineita ja yhteiskuntatieteisiin painottuvia oppiaineita. Agraaripolitiikka ja maanviljelyksen taloustiede edustivat jälkimmäistä linjaa ja taloustiede oli niissä molemmissa keskeinen oppiaine mutta agraaripolitiikassa eli maatalouden kansantaloustieteessä maanviljelyksen merkitystä tutkittiin kansantalouden kannalta eli yhteiskunnallisena ilmiönä, kun taas maanviljelyksen taloustieteessä eli maatalouden yksityistaloustieteessä näkökulma oli toinen ja tieteen tehtävänä oli osoittaa, miten maanviljelijä saa maatalousliikkeestään mahdollisimman suuren ja pysyvän hyödyn.¹¹⁷ – Metsäpolitiikan laitoksessa tutkittiin vastaavasti metsätalouden merkitystä kansantalouden kannalta.

Agraaripolitiikan professori K. T. Jutila, metsäpolitiikan professori E. Saari ja maanviljelyksen taloustieteen professori R. J. Pihkala tekivät 1930-luvulla yhteistyötä tieteenalojensa kehittämiseksi. Esimerkiksi huhtikuun 1937 alussa maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa otettiin jatkokäsittelyyn ja hyväksyttiin professori Jutilan laatima ehdotus lausunnoksi toimenpiteistä tieteellisen tutkimustyön edistämiseksi. Laitoksia oli kehitettävä ja niiden määrärahoja lisättävä. Opettajilla oli liian vähän aikaa tieteelliseen työhön. Opiskelijoita oli paljon, joten professoreita oli saatava lisää ja heille oli varattava apuvoimia. Professori Jutila ehdotti palkankorotusta ja sapattivuosisijärjestelmän luomista vakinaisille professoreille. Professorinvirkoja tuli jakaa ja professoreille piti varata tutkimustehtävien mukaisesti vuoroajoin tilaisuus saada 1–3 vuodeksi tutkimusassistentti, jonka professori itse saisi valita. Tällaisen järjestelyn avulla nuoret tieteenharjoittajat kehittyisivät tiedemiehiksi ja varattomien lahjakkaiden henkilöiden pääsy tieteelliselle alalle helpottuisi. Järjestelmä takaisi myös, etteivät professorinvirat jäisi pitkiksi ajoiksi täyttämättä.¹¹⁸

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta oli antanut marraskuussa 1935 maanviljelyksen taloustieteen professori Rurik Pihkalalle tehtäväksi valmistella maataloudellisten opintojen jakamista linjoihin sekä mahdollisen tilanhoitotutkimuksen toimeenpanemista ja tiedekunnassa oli alettu käsitellä professori Pihkalan laatimaa asetusehdotusta keväällä 1938. Asian jatkokäsittelyssä 24. marraskuuta 1938 tiedekunta pohti asetusehdotuksessa käytettäviä oppiainenumeroita ja tällöin hyväksyi yksimielisesti kaikki maatalousopintosuunnalle ehdotetut pääaineiden nimet. Niitä oli yhteensä viisitoista, joukossa mm. uudet nimikkeet ”kotitaloustiede” ja ”puutarhatiede”.¹¹⁹ Maatalousopintosuunnan

¹¹⁷ Pihkala 1943, s. 6. – Agraaripolitiikalle ja metsäpolitiikalle vastaavasti ”kotitalouspolitiikassa” eli kotitalouden kansantaloustieteessä olisi tutkittu kotitalouden merkitystä kansantalouden kannalta.

¹¹⁸ M-m td 1.4.1937-12 §; 29.4.1937-12 §.

¹¹⁹ M-m td 24.11.1938-13 §. – Agronomiatutkimuksen linjajakoasiaa oli käsitelty tiheästi. Edeltäneet käsittelykerrat olivat: 10.11.1938-9 §; 3.11.1938-7 §; 17.11.1938-6 §; 27.10.1938-6 §; 20.10.1938-13 §. Huomataan, että ”kotitaloustiede” oli vakiintunut ja tunnettu käsite, jolle tiedekunta ei esittänyt vaihtoehtoja syksyllä 1938, vaikka uudistermejä tarjottiin jopa

linjajakoasian tullessa loppukäsittelyyn maaliskuussa 1939, asetusluonnos ei kuitenkaan enää sisältänyt ehdotusta kotitalouslinjan perustamisesta ja tiedekunta päätti lähettää asetusehdotuksen sellaisena konsistorille. Ehdotuksen perusteluissa kotitaloustiede mainittiin:

Suurin osa naisagronomeista on, sikäli kun he ovat ottaneet itselleen paikkoja valmistumisensa jälkeen, sijoittautunut kotieläinpuolelle. Tätä on pidettävä aivan luonnollisena ilmiönä, koska meidän maassamme kotieläinten hoitajat ainakin vielä suurimmalta osaltaan ovat naispuolisia. Toistaiseksi ei naisagronomeja ole siirtynyt suuremmissa määrin sellaisiin virkapaikkoihin, joissa he ovat joutuneet työskentelemään kotitalouspuolella. Tämä johtunee pääasiassa siitä, että varsinaista kotitalousopetusta ei tiedekunnassa anneta. Sitä vastoin näyttäisi, niin pian kuin kotitalousopetustakin voitaisiin saada järjestetyksi, mahdolliselta, että suu-rehko määrä naisagronomeja voisi saada toimeentulonsa tällä alalla. Vaikka tiedekunta pitää tärkeänä opetuksen järjestämistä tämän suuntaiseksi, ei tällä kertaa ole tahdottu tehdä ehdotusta kotitalouslinjan perustamisesta.¹²⁰

Agronomeista oli syntymässä liikatuotantoa ”ylioppilastulvan” seurauksena ja maatalousmetsätieteellisessä tiedekunnassa oletettiin, että ”liiat” agronomit sijoittuisivat lähinnä maatalouden liike-elämän palvelukseen ja käytännölliseen maatalouteen. Naisagronomien runsaus, joka oli yleisen agronomien liikatuotannon erityiskysymyksiä, jäi odottamaan ratkaisua.

Kotitalouslinja jäi sivuun maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan agronomitutkinnosta ja tieteellisen kotitaloustutkinnon muodostaminen 1940-luvulla oli etäinen seuraus tapahtuneesta. Kotitalouslinjasta luovuttiin ehkä potentiaalisten viranhakijoiden puutteen vuoksi. Maatalousmetsätieteellisen tiedekunnan pääaineeksi suunnittelema uusi tieteenala, kotitaloustiede, olisi sisältänyt sekä luonnontieteellisiä että yhteiskuntatieteellisiä elementtejä. On mahdolliselta, että tiedekunnan maatalousprofessorit suunnittelivat kotitaloustieteen opetusvirkoihin maistereita Ella Kitunen ja Elli Saurio, jotka molemmat kuuluivat ns. kotitalousväkeen ja olivat esim. yhdessä julkaisseet vuoden 1934 ajan kotitalousalan ensimmäistä tieteellistä aikakauslehteä nimeltä ”Kotitalous”.¹²¹ Elli Saurio aloitti väitöstutkimuksen 30-luvun puolivälin paikkeilla professori Jutilan ohjauksessa ja samoihin aikoihin maisteri Ella Kitunen jätti lehtorinvirkansa Järvenpään kotitalousopettajaopistolla. Yliopiston sisäiseen kotitaloustieteiden perustamista koskevaan suunnitteluun kuului alkuvaiheessa myös kaavailtujen kotitaloudellisten virkojen täytön suunnittelu ja siinä suunnittelussa oltiin realistisia. Yliopiston oli koulutettava hakijat kotitaloudellisiin virkoihin.¹²²

perusaineille nimikkeistä keskusteltaessa. Tiedekunnan kuudesta perusaineesta (fysiikka, kemia, maaperätiede, kasvitiede, eläintiede, kansantaloustiede) käsitteelle ”maaperätiede” oli ollut vastaehdotukset ”geologia” (11 ääntä) ja ”pedologia” (1 ääni). Äänestyksessä ”maaperätiede” voitti äänin 6 vs 6. (Lähde: M-m td 17.11.1938-6 §).

¹²⁰ M-m td 23.3.1939-12 §; Halonen 2008, s. 471–474.

¹²¹ Kotitalouslehden toimituksen muodostivat lehtori Ella Kitunen ja maisteri Elli Saurio. Nimimerkkikirjoittaja ”E. L.” laati Kotitalous -lehdestä esittelyn otsikolla ”Kotitalous” Emäntälehdessä ”Kirjallisuutta” -palstalle. Kirjoittajan mukaan Kitunen edusti kotitalouden luonnontieteellistä puolta ja Saurio kotitalouden taloudellis-yhteiskunnallista puolta. (Lähde: Emäntälehti 3/1934, s. 85).

¹²² Kervinen 2008b, s. 176.

FM Elli Saurio tutki maalaisemäntien ajankäyttöä agraaripolitiikan professori K. T. Jutilan ohjauksessa mutta kun professori Jutila siirtyi uuteen virkaan yliopiston ulkopuolelle, ohjaussuhde katkesi. Lisäksi vaativa työ Suomalaisen Marttaliiton toiminnanjohtajana vei paljon aikaa Sauriolta. Alkoi ehkä vaikuttaa epätodennäköiseltä, että maisteri Saurio kykenisi pätevöitymään ja hakisi yhteiskuntatieteellistä kotitalousprofessorin virkaa, jos sellainen perustettaisiin. Näin ollen professori R. Pihkala asetti toiveensa maanviljelystaloudesta väitelleisiin tai lähitulevaisuudessa väitteleviin omiin oppilaisiinsa – ja Kituseen, ylimääräiseen assistenttiinsa.

Maatalousväellä ja kotitalousväellä oli yhteisiä intressejä. Marraskuun viimeisenä päivänä 1938 professori Jutila ja kotitalousneuvos Katri Laine¹²³ puhuivat ”Emäntien päivänä”, jonka Suomalainen Marttaliitto järjesti Helsingissä vietetyn maatalousviikon ohjelmaan yhdessä Maatalousnaisten keskusjohtokunnan kanssa. Joulukuun 20. päivänä 1938 eli viimeisenä päivänä, jolloin hoiti yliopistolla agraaripolitiikan professorinvirkaa, professori K. T. Jutila luennoi taloudellisesta ajattelemisesta kotitalousoppilaitosten opettajien yleisillä luentopäivillä.¹²⁴

Maanviljelystalouden professori Rurik Pihkala vastasi agraaripolitiikan professorin virkaan kuuluvien tehtävien hoidosta maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan määräämänä alkaen 21. joulukuuta 1938 toistaiseksi.¹²⁵ FM Ella Kitunen avusti professori Pihkalaa agraaripolitiikan professorin viran tehtävien hoidossa 10.2.1939 alkaen, kuten edellä (s. 28) jo on todettu. Assistentti Kitunen mm. ohjasi agraaripolitiikan alaan kuuluvia harjoituksia. Hän ei ollut varsinaisesti tutkimusassistentti¹²⁶ mutta hän teki omaa väitöstutkimusta professori A. I. Virtasen johdolla. Todennäköisesti Kitunen yritti pätevöityä kodin teknologian professorin viran hakemista varten. Kun maisteri Kitusen tutkimus ei johtanut oppiarvoon,¹²⁷ kaavaillun kodin teknologian professuuri sijaan yliopistolle perustettiin ravintokemian professuuri, johon virkaan valittiin FT Paavo Roine. FK Roine oli työskennellyt Biokemiallisella tutkimuslaitoksella jo 1940-luvun alussa, kuten ilmenee alla olevasta lainauksesta:

¹²³ Katri Helena Laine (o.s. Soini). 1891–1960.

¹²⁴ Kotitalousoppilaitosten opettajien yleiset luentopäivät liittyivät 7.–20.12.1938 järjestettyyn kodinhoitokurssiin Ammattienedistämislaitoksella Helsingissä. Päivillä luennoi professori Jutilan ohella muun muassa johtaja Fanny Syrjänne opettajan ja oppilaan pukeutumisesta ja käyttäytymisestä. Kodinhoitokurssin ohjelman oli laatinut maataloushallituksen kotitalousosasto yhdessä kotitalousopettajaopiston kodinhoidonopettajien kanssa. (Lähde: ”Kotitaloutta koskevia tietoja: kodinhoidolliset kurssit Helsingissä”, *Kotitalousopetus* 4/1938, s. 23–24).

¹²⁵ M-m td 8.12.1938-7 §; 19.12.1938-4 §.

¹²⁶ Assistentti Ella Kitunen oli tutkimusassistentiksi yli-ikäinen. – Lausunnossa, jonka maatalous-metsätieteellinen tiedekunta oli laatinut konsistorille konsistorin asettaman jaoston luonnostelemasta tutkimusassistentteja koskevasta asetusehdotuksesta, sanottiin, että tutkimusassistentiksi määrättävän tuli olla oppiarvon saavuttanut ja korkeintaan 35-vuotias (m-m td 10.11.1938-5 §). Tutkimusassistenttien ehdotusjärjestyksestä äänestettiin (m-m td 2.2.1939-9 §). Professori Georg von Wendt ehdotti ylimääräistä assistenttia kotieläinopilliselle laitokselle (m-m 10.2.1939-5 §).

¹²⁷ LIITE 6, Jatkotutkimusideoita. – FM Ella Kitusen jatkotutkimus.

Valtioneuvosto piti Virtasen ajatuksia hyvinä ja asetti 15.8.1940 komitean selvittämään rehuhiivan valmistus- ja käyttömahdollisuuksia. Virtanen kutsuttiin puheenjohtajaksi. Hiivatöissä Virtasella oli työkumppaneina FM Paavo Roine ja FM, dipl.ins. Jorma Erkama. Hekin olivat tulevia tohtoreita ja professoreita.¹²⁸

Tasavallan presidentti oli vahvistanut lain Suomen Akatemiasta 20. tammikuuta 1939 ja kun Akatemia aloitti toimintansa 1. huhtikuuta 1948, esimieheksi nousi professori Artturi I. Virtanen. FT Paavo Roine oli eräs ensimmäisiä stipendiaatteja, jotka lähtivät Suomen Akatemian myöntämän stipendin turvin opiskelemaan Yhdysvaltoihin.¹²⁹

2.2.2. Helsingin yliopiston virkaehdotukset

Virkaehdotukset kotitaloustieteitä varten 1940-luvulla¹³⁰

Professori Rurik Pihkala jatkoi 1940-luvulla ponnistelujaan uusien opintoalojen perustamiseksi yliopiston maataloustieteisiin. Professorikautensa alkuaikana hän oli aloittanut virkatutkinnon uudistustyön ehdottamalla muutoksia harjoitteluvaatimukseen. Vastaavaan tapaan harjoittelun kautta liikkeelle lähtien hän yritti 1940-luvun alussa uudelleen raivata kotitalouslinjalle tilan agronomitutkintoon. Professori Pihkala esitti syyskuussa 1940 harjoittelun erikoistamista agronomitutkinnon talouslinjalla kotitaloussuuntaa silmälläpitäen¹³¹ ja seuraavan askelen yliopistollisen kotitalousopetuksen kehittämisessä professori Rurik Pihkala otti joulukuun puolivälissä 1940 tekemällä esityksen väliaikaisen kotitalouslinjan perustamisesta agronomitutkintoon.¹³²

¹²⁸ Heikonen 1993, s. 101–102. – FT Paavo Roineen väitöskirjan aiheena vuonna 1947 oli ”On the Formation of Primary Amino Acids in the Protein Synthesis in Yeast”. (Lähde: Kuka kukin on, 1970, s. 859).

¹²⁹ Tuore ravintokemian professori Paavo Roine opiskeli Yhdysvalloissa vielä kevätlukukauden 1949 viimeiset kuukaudet ennen viranhoidon aloittamista (vt. ravintokemian professorina toimi kotieläintieteen professori L. Paloheimo). Palattuaan professori Roine jakoi loppukesällä 1949 oppiaineensa kahtia: kotitaloudelliseen ja biokemialliseen linjaan. Näistä vain ensiksi mainitun katsottiin edustavan kotitaloustieteitä. Ravintokemian biokemiallisesta linjasta kehittyivät aikanaan elintarviketieteet maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan. [Lähteet: M-m td 19.1.1948-16 § (FT Roine on saanut Suomen Akatemian stipendin ja anoo vapautusta ravintokemian vt. professorin avustamisesta vuoden 1948 alusta); 19.1.1948-Liite n:o 7 §:ään 16; 20.12.1948-2 § (suppea pöytäkirja – FT Roine ensimmäiselle sijalle ravintokemian professorin virkaan); 17.2.1949-7 § (professori Roineen virkavapausanomus hyväksytään); 29.9.1949-16 § (tiedekunta esittää konsistorille 1,3 miljoonan markan lisämäärärahaa professori Roineen anomuksen perusteella); 29.9.1949-24 §; 29.9.1949-Liite n:o 12 §:ään 16 (professori Roineen esityksestä tiedekunta päätti, ettei ravintokemian biokemiallista linjaa lueta kotitaloustieteisiin kuuluvaksi aineeksi); Heikonen 1993, s. 79, 101–102, 183 ja 185–188].

¹³⁰ Kirjallisuudessa kotitaloustieteitä koskeneet virkaehdotukset tunnetaan hyvin ja uusin laaja esitys on Tero Halosen tutkimuksissa (Halonen 2008, s. 443–448; Halonen 2010, s. 301–307). Aiheesta on selvitys myös käsikirjoituksen n:o 3, luku 4.2. ”Virkaehdotukset kotitaloustieteitä varten 1940-luvulla” (Kervinen 2010, s. 112–126). Näin ollen käsillä olevassa tutkimuksessa asian toisto pyritään välttämään ja ohitetaan virkaehdotusasia muutamalla lauseella.

¹³¹ M-m td 19.9.1940-14 §. – Syyskuussa 1940 professori Pihkala jätti tiedekunnalle kotitalouslinjan perustamista agronomitutkintoon koskeneen aloitteen ja saman vuoden lopulla professori Pihkalan assistentti Ella Kitunen sai huomattavan tutkimusapurahan. Helmikuussa 1941 maisteri Kitunen aloitti tutkimustyön professori A. I. Virtasen johdolla Biokemiallisella tutkimuslaitoksella ja maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan asettama toimikunta professori Pihkalan puheenjohtajana esitti tiedekunnalle kodin teknologian professorin virkaa koskeneen virkaehdotuksen.

¹³² M-m td 18.12.1940-12 §. – Professori Pihkalan aloite johti Helsingin yliopiston ensimmäiseen varsinaiseen kotitaloustieteellisiin virkoja koskeneeseen virkaehdotukseen.

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta asetti joulukuussa 1940 jaoston professori Pihkalan puheenjohtolla laatimaan ehdotuksen väliaikaisen kotitalouslinjan perustamisesta agronomitutkinnon yhteyteen.¹³³ Jaoston muut jäsenet olivat maanviljelysopin professori J. O. Sauli, mikrobiologian ylimääräinen professori U. Vartiovaara, yleisen ravinto-opin dosentti L. Paloheimo ja lehtori, assistentti Kitunen. Jaoston selvitystyön tuloksena syntynyt Helsingin yliopiston ensimmäinen varsinainen kotitaloustieteellisiä virkoja koskeva virkaehdotus sisälsi myös kodin taloustieteen professuuria koskevan toteuttamissuunnitelman, vaikka varsinainen virkaehdotus tehtiin vasta kodin teknologian professorin virkaa varten. Jo Cajanderin komitea oli kymmenisen vuotta aikaisemmin kaavaillut professuuria kodin taloustieteeseen, mutta kesti vielä runsaat viisi vuotta ennen kuin virka toteutui.

Professori K. T. Jutila oli viitannut joulukuussa 1937 Maatalousyliopistokomitean eli niin sanotun Cajanderin komitean mietintöihin Sillanpään käytännöllisen ravitsemusopin professuurin perustamista koskeneen toivomusaloitteen¹³⁴ johdosta kirjoittamassaan asiantuntijalausunnossa. Cajanderin komitea oli ehdottanut, että kotitalous olisi yksi tutkintoainevaihtoehto kandidaattitutkinnossa. Ensimmäisessä mietinnössä arvioitiin kodin taloustiede kotitalouden pääalaksi mutta kodin taloustieteeseen suunniteltiin kiinteää ylimääräisen professorin virkaa, koska täysin pätevää henkilöä ei olisi ollut saatavissa varsinaisen professorin virkaan. Vuonna 1932 Cajanderin komitea ehdotti toisessa mietinnössään kotitalousprofessorin viran perustamista maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan ja perusteli ehdotustaan sillä, että kotitalous liittyi läheisesti maatalouteen. Komitea määritteli kotitaloustieteen professorin opetusalan siten, että siihen olisi kuulunut ruokatalousopin sekä kodin hoitoopin ja työtieteen ohella myös kodin talousoppi, johon viimeksi mainittuun olisi luettu kodin liikeoppi talousarvioineen, kirjanpitoineen ja kustannuslaskelmineen sekä kodin kansantalousoppi¹³⁵. Professori Jutila piti vuonna 1937 tärkeänä, että ravitsemusprofessuurin lisäksi perustettaisiin kotitalouden taloustieteeseen edes apulaisen virka. Apulaisen (apulaisprofessori) opetusalaan olisivat kuuluneet kodin liikeoppi talousarvioineen ja kustannuslaskelmineen sekä kodin kansantaloudelliset

¹³³ M-m td 18.12.1940-12 §.

¹³⁴ ”1937 alussa eduskunnan naiskansanedustajat jättivät hallitukselle toivomusaloitteen, joka oli lähtöisin Virtasen kynästä: Helsingin yliopistoon pyydettiin perustamaan lääketieteelliseen tiedekuntaan ravintofysiologian professuuri ja maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan käytännöllisen ravitsemusopin professuuri. Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta suhtautui myönteisemmin kuin lääketieteellinen tiedekunta mutta kesti vielä kymmenen vuotta ennen kuin professorin virka sinne lopulta perustettiin.” (Heikonen 1993, s. 71).

¹³⁵ Vrt. professori Pihkalan näkemys kahdesta maataloustieteestä: ”Maatalouden kansantaloustiede eli agrariipolitiikka käsittelee niinikään maatalouskysymysten taloudellista puolta, mutta ottaa huomioon pääasiallisesti niiden yhteiskunnallisen merkityksen. Agrariipolitiikka on siis tiede, joka selvittelee maataloutta yhteiskunnallisena ilmiönä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joihin yhteiskunnat ryhtyvät järjestääkseen ja kohottaakseen maataloustuotantoa koko maan parhaaksi. Maatalouden yksityistaloustieteessä eli maanviljelystaloudessa otetaan asiat yksinomaan taloudelliselta, vieläpä vain niiden yksityistaloudelliselta kannalta. Tieteen tehtävänä on osoittaa, miten maanviljelijä saa maatalousliikkeenään mahdollisimman suuren ja pysyvän hyödyn.” (Lähde: Pihkala 1943, s. 6.).

ja sosiaaliset kysymykset. Viranhaltija olisi ollut siihen saakka agraaripolitiikan professorin alainen kunnes kotitalouden taloustieteen opetuslalle olisi voitu muodostaa itsenäinen professorinvirka.¹³⁶

Kotitalousopetusta koskenut virkaehdotus oli mukana tiedekunnan tehdessä helmikuussa 1941 virka- ja määrärahaehdotuksia vuoden 1942 menoarvioon.¹³⁷ Virkaehdotuksen mukaan kotitalousopetuksen oli tuotettava pätevyys kotitalousalan vastuunalaisiin virkoihin ja toimiin ja tarjottava opiskelumahdollisuus kyllin monelle naisylioppilaalle. Opetuksen oli lisäksi kitkatta sovelluttava myöhemmin oppialalla tapahtuvan kehittämistyön perustaksi. Vuoden 1942 määrärahoihin ehdotettiin vain kodin teknologian varsinaisen professorin virka, jonka opetusaloina olisivat olleet kotitalouden tavaraoppi, ruokavalio-oppi, työntutkimus ja teknillinen organisaatio. – Ravinto-opin puuttui, sillä yleistä ravinto-oppia opetettiin jo tiedekunnassa dosenttiopetuksena ja ravinto-oppiin suunniteltiin henkilökohtaista professorin virkaa. Oli tarkoitus, että kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka ehdotettaisiin vuoden 1943 budjettiin mutta tämä suunnitelma jäi toteutumatta¹³⁸. Erillistä kodin taloustieteen laitosta ei kaavailtu, koska yliopiston maanviljelystaloudellinen laitos olisi ollut kodin taloustieteen käytettävissä ”jatkuvasti”. – Maanviljelystalouden professori Rurik Pihkala oli johtanut miltei kymmenen vuoden ajan kodin taloutta koskevaa oppiainesta alusta alkaen sisältäneen kotitaloustieteen opetuksen suunnittelua ja tulos oli suunnittelijalle korvamerkitty: kodin taloustiede haluttiin sijoittaa maanviljelystaloudelliseen laitokseen.

Sota-ajan vuoksi säästäväisyys oli valttia ja konsistori pyysi 2. huhtikuuta 1941 tiedekunnalta kotitalousopetusta varten halvemman virkaehdotuksen. Tuloksena oli ns. Saaren virkaehdotus, sillä uuden ehdotuksen laati metsäpolitiikan professori Eino Saari professori Pihkalan avustamana.¹³⁹ Kotitalouteen ehdotettiin virkatutkintoa, jossa oli viisi pääainemahdollisuutta: 1) kodin taloustiede (uusi), 2) yleinen ravinto-oppi, 3) ruokatavara- ja ruoanvalmistusoppi (uusi), 4) kodinhoito-oppi (uusi) ja 5) maatalousoppi. Uusia pääaineita varten ehdotettiin perustettavaksi kaksi uutta opettajanvirkaa: apulaisen virka¹⁴⁰ kodin taloustieteeseen ja opettajanvirka kotiteknologiaan. Kodin talous-

¹³⁶ M-m td 18.12.1937-14 §; Kom.miet. 1930:2, s. 27–28 ja 35; Kom.miet. 1932:8, s. 53 ja 62.

¹³⁷ M-m td 27.2.1941-4 §. – Pöytäkirjassa viitataan 19.12.1940 pidetyssä kokouksessa asetettuun toimikuntaan. Kyseessä lienee virhe, koska tiedekunta kokoontui pöytäkirjamerkintöjen mukaan 18.12.1940, ei siis 19.12.

¹³⁸ Kodin taloustieteen professuuria – kiinteää ylimääräisen professorin virkaa – ehdotettiin ensimmäisen kerran vasta yliopiston neljännessä kotitalousvirkoja koskeneessa virkaehdotuksessa, jonka esitti keväällä 1944 konsistorin asettama toimikunta.

¹³⁹ M-m td 3.4.1941-9 §; 8.4.1941-11 §; 17.4.1941-7 §; 17.4.1941-Liite §:ään 7.

¹⁴⁰ Metsäpolitiikan professori Eino Saari teki näin ensimmäisen yliopistollisen kodin taloustieteen opetusvirkaa koskevan virkaehdotuksen mutta kyseessä oli apulaisen (apulaisprofessori) virka. Agraaripolitiikan professori Saaren oma virka oli yhteiskuntatieteellisesti painottunut, niinpä hän osoitti virkaehdotuksessaan ymmärtämystä yhteiskuntatieteellistä kodin taloustiedettä kohtaan ja ehdotti siihen apulaisen virkaa kun taas kotiteknologiaan vain opettajan virkaa. (Lähde: m-m td 17.4.1941-7 §). – Yleiseen ”kotitaloustiede” -aineeseen ei yliopistolla 1940-luvulla ehdotettu virkaa.

tiede olisi sisältänyt kotitalouteen liittyvät ja siihen sovelletut osat teoreettista kansantaloustiedettä, talous- ja sosiaalipoliittikkaa, yhteiskuntaoppia ja liiketaloustiedettä. Suunnittelu keskeytyi, kun jatkosota syttyi kesäkuussa 1941.

Vuonna 1942 ilmestyi painettu vihkonen ”Yliopistollinen kotitalousopetus” Kotitalousopettajayhdistyksen ja Maataloudellisen kotitalousopetusseuran kustantamana.¹⁴¹ Vihko sisälsi aikaisemmat Helsingin yliopiston piirissä syntyneet korkeinta kotitalousopetusta koskeneet virkaehdotukset ja professori Vartiovaara, joka tässä vaiheessa astui näkyvästi yliopistollisen kotitalousopetuksen kehittelytöiden kärkeen, oli kirjoittanut johdanto-osan.

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunta asetti marraskuussa 1942 keskuudestaan uuden toimikunnan kotitalousvirkoja koskevaa ”luonnosta ja ehdotusta valmistelevaan valtion vuoden 1944 tulo- ja menoarviota varten”.¹⁴² Toimikuntaan kuuluivat luonnontieteilijät maanviljelyskemian ja -fysiikan professori Erkki Kivinen ja mikrobiologian ylimääräinen professori Unto Vartiovaara. Kolmas kotitalousvirkoja koskenut perusteltu virkaehdotus konsistorille koski kotitaloudellista kandidaattitutkintoa, jossa varsinaisina kotitalousaineina olisivat olleet teknologia ja taloustiede.¹⁴³ Tämä oli tavoite. Väliaikaisratkaisuna oli tarkoitus muodostaa kotitaloudelliset opintosuunnat kahden tiedekunnan vakinaiseen oppiaineeseen. Taloustieteellinen suunta, joka edellytti yleisen kotitalouskoulutuksen lisäksi talous- ja yhteiskuntatieteellisiä perusopintoja,¹⁴⁴ voitiin ”epäilyksittä” liittää maanviljelystalouden yhteyteen ja aluksi olisi tarvittu vain kaksi opettajaa.¹⁴⁵ Ehdotus vastasi tältä osin konsistorin 2.4.1941 esittämää näkökantaa, ettei uusia professorinvirkoja ehdotettaisi perustettaviksi ennen kuin niihin näyttäisi olevan tarjolla tieteellisesti päteviä hakijoita. Muutosta sil-

¹⁴¹ Julkaisun kustantajina toimineet järjestöt jättivät valtioneuvostolle 10. helmikuuta 1943 päivätyn Hedvig Gebhardin, Laura Harmajan ja Ella Kitusen laatiman kirjelmän, jossa anottiin komitean asettamista tekemään ehdotusta korkeakouluasteisen kotitalousopetuksen ja kotitaloudellisen tutkimustoiminnan järjestämisestä. Koska tieteellisen kotitalousopetuksen järjestäminen ei ollut yksinomaan yliopistoa koskeva kysymys, komiteassa olisi tullut olla mukana myös korkeampien kotitalousoppilaitosten tai kotitalousopettajajärjestöjen edustajia. (Lähde: Halonen 2008, s. 445–446 ja Halonen 2010, s. 305. – Viittaus: Sysiharju 1995, s. 119).

¹⁴² M-m td 26.11.1942-8 §.

¹⁴³ M-m td 23.2.1943-§:t (1 ja 5). – Kodin teknologian historiikissa kerrotaan vuonna 1994 tässä kohtaa kolmesta virasta kahden sijaan ja mainitaan biokemian opetusviran ehdotus mutta biokemian virkaahan ei koskaan ehdotettu kotitaloustieteisiin: ”Vuonna 1943 tiedekunta teki konsistorille esityksen, jossa tiedekuntaan ehdotettiin kolmea uutta professorin virkaa. Ehdotettujen virkojen opetusaloja olivat 1) biokemia, joka olisi tarpeen tiedekunnan eri opintosuuntia varten, 2) kodin teknologia, jonka piiriin kuuluivat ruoanvalmistuksen, kodinhoidon ja työorganisaation kysymykset sekä 3) kodin taloustiede, jonka merkitystä korosti maisteri Laura Harmajan tutkimustyö 1920- ja 1930-luvuilla. Yliopiston konsistori ei hyväksynyt tätä kolmikantaehdotusta, vaan useamman vuoden tinkimisvaiheen jälkeen saatiin viimein valtioneuvoston ehdotus, jossa oli kaksi professorin virkaa. Asia käsiteltiin konsistorissa 1944.” (Lähde: Aulanko & Vepsäläinen 1994, s. 11–12).

¹⁴⁴ Toimen haltija antaisi opetusta ja johtaisi tutkimustyötä kodin piiriä koskevien kansantaloudellisten, sosiaalipoliittisten, liikeopillisten ja organisatoristen kysymysten aloilla.

¹⁴⁵ Järjestely olisi ollut väliaikainen, sillä ulkomailla, esimerkiksi Yhdysvalloissa, kotitalouden laboratorioiden ja laitosten johtajilla oli tavallisesti professorin pätevyys ja arvo.

loiseen tilanteeseen merkitsi toimikunnan mielestä FK-tutkinnon uudelleen järjestely, jonka myötä mahdollisuus kurssisuorituksiin [kodin teknologiassa] oli vahvistunut.¹⁴⁶

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta teki määrärahaehdotukset kotitaloudellisia opetusvirkoja varten valtion tulo- ja menoarvioon vuodeksi 1944 mutta ehdotus torjuttiin konsistorissa. Tiedekunnan suhtautuminen kotitaloustieteisiin oli ollut vakaa: virat pyrittiin toteuttamaan mutta yliopiston päättävä johto oli toistuvasti harkinnut virat joko tarpeettomiksi tai liian kalliiksi. Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan dekaani professori Erik Lönnroth esitti 9. huhtikuuta konsistorille halvemman ratkaisun,¹⁴⁷ joten ei hänkään ilmeisesti kyennyt ennakoimaan sitä suurta ja äkillistä muutosta, mikä vuoden sisällä tapahtuisi konsistorin suhtautumisessa kotitaloustieteiden perustamiseen. Konsistori, jonka asenne muuttuisi pian radikaalisti, asetti oman toimikunnan pohtimaan kotitaloustieteiden muodostamistapaa.

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan kolmas kotitalousvirkoja koskeva virkaehdotus oli otettu konsistorissa esille vuoden 1944 menoarvioehdotuksen käsittelyn yhteydessä mutta 7.4.1943 se jäi keskustelun jälkeen vielä pöydälle.¹⁴⁸ Seuraavassa kokouksessa asia otettiin uudelleen käsiteltäväksi ja konsistori asetti komitean, jonka puheenjohtajana toimi rehtori professori Rolf Nevanlinna ja jonka jäseniä olivat maanviljelystalouden professori Rurik Pihkala, lääketieteellisen kemian professori P. E. Simola ja kemian professori A. I. Virtanen ja jonka sihteerinä toimi mikrobiologian professori Unto Vartiovaara¹⁴⁹, harkitsemaan kysymystä, missä muodossa ja laajuudessa kotitalousopetusta olisi yliopiston yhteydessä järjestettävä.¹⁵⁰

Kun konsistorin asettama komitea jätti mietintönsä 15. huhtikuuta 1944, se ehdotti kotitaloustutkintoon kaksi pääainevaihtoehtoa: luonnontieteellisen ravintokemian ja talous- ja yhteiskuntatieteellisen kodin taloustieteen. Molempiin ehdotettiin kiinteä ylimääräisen professorin virka. Kodin taloustieteen professorin, jolla tuli olla tieteellinen koulutus yksityistalouden alalla, tehtävänä oli antaa

¹⁴⁶ Filosofisen tiedekunnan esimerkin innoittamana tieteellisten tutkintojen vaatimukset uudistettiin myös maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. [Lähteet: M-m td 27.5.1942-8 § (neuvotellaan kandidaatti- ja lisensiaattitutkintojen tutkintoaineiden määrän vähentämisestä); 18.10.1943-1 § (tieteellisten tutkintojen muuttaminen jatkokäsittelyyn, tiedekunta asettaa toimikunnan); 11.11.1943-7 §; 15.5.1944-3 § (toimikunnan ehdotus käsitellään, kandidaattitutkintoon kolme ainetta entisten neljän sijaan, lisensiaattitutkintoon kaksi ainetta entisten kolmen sijasta.); Halonen 2008, s. 474].

¹⁴⁷ Pieni konsistori 9.4.1943-10 §.

¹⁴⁸ Pieni konsistori 7.4.1943-10 §; 7.4.1943-Liite ("Kotitalous") §:ään n:o 8.

¹⁴⁹ Vuonna 1966 mikrobiologian professori Unto Vartiovaara käytti vuoden 1944 toimikunnasta nimeä "suunnittelutoimikunta". Kyseisessä toimikunnassa oli hahmoteltu muun muassa kodinhoito-oppiaineen yliopistollinen opetus. (Lähteet: M-m td 27.10.1966-8 §; 27.10.1966-Liite A §:ään n:o 8; Kervinen 2008a, s. 27).

¹⁵⁰ Pieni konsistori 9.4.1943-10 §. – Kokouksessa olivat läsnä: "Herra Rehtori, professori Nevanlinna sekä professorit Puukko, Lönnroth, Sauramo, Långfors, Kaila, Pihkala, Gulin, Simola, Kaira, Y. H. Toivonen, Vannas ja Ahlfors".

opetusta ja johtaa tutkimustyötä kodin piiriä koskevien yksityistaloudellisten (liike- ja arvioimistiede sekä tuloslaskenta), kansantaloudellisten ja sosiaalipoliittisten kysymysten aloilla. Kodin taloustieteen opetus voitiin ainakin toistaiseksi sijoittaa maanviljelystaloudelliseen laitokseen. Asia jäi pöydälle konsistorin kokouksessa 15.4.1944 ja maatalous-metsätieteelliseltä tiedekunnalta pyydettiin lausunto (kirjelmä n:o 165). Tiedekunta puolsi yksimielisesti konsistorin asettaman komitean mietinnön ehdotuksia, sillä ”niiden toteuttaminen veisi tiedekunnan näkemyksen mukaan erinomaisella tavalla siihen päämäärään, johon tiedekunnan aikaisemmin asiassa tekemät aloitteet ja ehdotukset olivat tähdänneet”.¹⁵¹ Yliopiston pieni konsistori käsitteli asiapaperit 10. toukokuuta 1944 ja siirsi asian takaisin suurelle konsistorille asettaen käsittelyn pohjaksi tiedekunnan muotoileman asetusehdotuksen.¹⁵²

Konsistorin vuonna 1943 asettaman komitean mietintöön liittyi Helsingin yliopiston lääketieteellisen kemian professori P. E. Simolan¹⁵³ vastalause tai eriävä mielipide, jossa tämä luetteli ne neljä asiaryhmää, joihin konsistorin keväällä 1943 asettama toimikunta oli etsinyt vastauksia:

1. Soveltuiko kotitalousopetus luonteensa puolesta yliopistossa annettavaksi?
2. Oliko kotitalousopetuksen järjestäminen yliopistoon tarpeellista ja tarkoituksenmukaista?
3. Missä muodossa kotitalousopetusta yliopistossa oli annettava?
4. Mihin toimenpiteisiin yliopistollista kotitalousopetusta järjestettäessä oli ryhdyttävä?

Professori Simola kannatti joko erillisen kotitaloudellisen korkeakoulun ja sen yhteydessä olevan tutkimuslaitoksen perustamista tai kotitaloudellisten täydennyskurssien järjestämistä. Yliopistokursseilla olisi annettu teorian opetusta ja kotitalousopettajaopistot olisivat huolehtineet käytännöllisestä opetuksesta ja harjoitteluista. Kotitalousopetuksen keskeisimpään aineeseen, elintarvikekemiaan¹⁵⁴, olisi tarvittu kiinteä ylimääräisen professorin virka mutta kodin taloustieteeseen, joka oli uusi oppiaine Euroopan yliopistoissa, olisi riittänyt ylimääräisen opettajan tai apulaisen virka. – Tanskalaisen suunnitelman mukaan kodin taloustieteen oppialan nimenä oli "husholdningsøkonomi" ja siihen

¹⁵¹ M-m td 4.5.1944-8 §.

¹⁵² Pieni konsistori 7.4.1943-10 §; 9.4.1943-10 §; 15.4.1944-4 §; 10.5.1944-20 §; 15.4.1944-Liite (Kotitalous) §:ään n:o 4; 15.4.1944-Liite (Simola) §:ään n:o 4; M-m td 4.5.1944-8 §; 4.5.1944-Liite 3 (pienen konsistorin kirjelmä n:o 165 / 3.5.1944) §:ään n:o 8; 4.5.1944-Liite 4 (m-m td:n laatima asetusehdotus kotitalousvirkoja varten) §:ään n:o 8.

¹⁵³ Professori Simola oli työskennellyt yritysjohti Huhtamäelle, jossa uusien tuotteiden – korvikkeiden tai pysyviksi tarkoitettujen – kehittäminen oli 1940-luvulla vilkasta. Yhtymään oli rakennettu keskuslaboratorio ja johtavat tiedemiehet tarjosivat apuaan. Professori Paavo Simolalle myönnettiin vuonna 1944 vitamiinipitoisen makeisen kehittämistä lähinnä puolustusvoimille 50 000 markan palkkio. Itseoppinut Heikki Huhtamäki arvosti akateemista tutkimusta. Syksyllä 1944 – siis mitä sekavimmassa oloissa – pohdittiin jopa Huhtamäen oman tutkimuslaitoksen perustamista Helsinkiin. Ajatus ei kaatunut rahan puutteeseen, vaan siihen, etteivät johtajiksi ajatellut henkilöt – Simolan ohella mm. professorit Osmo Turpeinen ja Unto Vartiavaara – olleet käytettävissä. (Lähde: Vesikansa 1995, s. 47).

¹⁵⁴ Professori Simola vastusti oppiainenamea ”ravintokemia”. Sana ravitseminen oli jätettävä sekaannusta aiheuttavana pois alan määrittelystä ja termiksi oli otettava ”elintarvikekemian”, sillä se sana jo oli kansainvälisessä käytössä. ”Elintarvikekemialla” oli vanhastaan ollut maataloudellisen opetuksen piirissä arvovaltaisia edustajia.

sisältyivät muun muassa kysymykset talousyksiköiden asemasta yhteiskunnassa, hinnan muodostuksen teorit, ostomuodot, kodin talouspolitiikka, palkkausmuodot, työn suunnittelu, tulon jakautuminen, kodin taloussuunnitelmat, kodin kirjanpito sekä ruokatalouden hintalaskelmat.

2.2.3. Virka perustetaan

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta ehdotti 19.2.1945 yksimielisesti, että konsistori uusisi valtioneuvostolle vuoden 1945 menoarviota varten edellisvuonna tekemänsä ehdotukset kotitaloudellisen yliopisto-opetuksen järjestämiseksi, sillä yliopiston vuonna 1944 tekemä esitys oli ollut halvin ja nopein mahdollinen ratkaisu tieteellisen opetuksen järjestämiseksi kotitalouden alalla.¹⁵⁵ Määrärahaehdotus johti tällä kertaa tulokseen ja ensimmäinen kotitaloustieteiden virka – kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka – saatiin vuoden 1946 valtion tulo- ja menoarvioon mutta onnistuminen oli täpärällä. Elettiin sodanjälkeistä niukkuuden aikaa.¹⁵⁶ Valtiovarainministerinä toimi 17.11.1944–17.4.1945 Johan Helo. Kahdesta ehdotetusta kotitalousprofessorista toteutui perustamiskustannuksiltaan halvempi.

Kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka perustettiin 31. tammikuuta 1946 asetuksella n:o 99 ja asetuksen sisältö oli seuraava:

Eduskunnan osoitettua tarkoitukseen tarpeelliset varat perustetaan Helsingin yliopiston kanslerin esityksestä ja opetusministerin esittelystä mainitun yliopiston maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka, joka kuuluu 30 palkkausluokkaan. Kodin taloustieteen ylimääräisen professorin viran haltijan tehtävänä on antaa opetusta ja johtaa tutkimustyötä kodin piiriä koskevien ensisijaisesti yksityistaloudellisten sekä kansantaloudellisten ja sosiaalisten kysymysten aloilla.

Ravintokemian professuuri perustettiin seuraavana vuonna (A 200/1947). Kiinteät ylimääräisen professorin virat oli maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa vuosien mittaan pyritty muuttamaan varsinaisen professorin viroiksi ja niinpä ravintokemiaan haluttiin suoraan perustaa varsinaisen professorin virka.¹⁵⁷ Samassa tiedekuntakokouksessa, jossa asetusluonnos ravintokemian professorin viran, ruoanvalmistusopin opettajan viran ja kodinhoito-opin opettajan viran perustamisesta maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan jätettiin edelleen konsistorille toimitettavaksi, käsiteltiin tiedekunnan kiinteiden ylimääräisten professorin virkojen muuttamista varsinaisiksi.¹⁵⁸ Kodin talo-

¹⁵⁵ M-m td 19.2.1945-3 §.

¹⁵⁶ Aulanko & Vepsäläinen 1994, s. 12.

¹⁵⁷ M-m td 26.2.1946-§:t (7–8).

¹⁵⁸ M-m td 26.2.1946-8 § (käsiteltiin kysymystä kotitalouden alaan kuuluvan tieteellisen opetuksen järjestämisestä) ja 12 § (tiedekunnan kiinteiden ylim. professorin virkojen muuttaminen varsinaisiksi professorin viroiksi).

ustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka jätettiin kuitenkin muutossuunnitelman ulkopuolelle, koska huomioon otettiin vain jo täytetyt kiinteän ylimääräisen professorin virat.¹⁵⁹ Täytettyjä kiinteitä ylimääräisen professorin virkoja oli viisi, nimittäin meijeriopin, kasvibiologian ja kasvipatologian, maanviljelys- ja metsäzoologian, mikrobiologian ja suometsätieteen oppituolit. Maatalousmetsätieteellisen tiedekunnan kokouspöytäkirjan mukaan:

Nämä eri aikoina perustetut virat ovat yleisiltä pätevyysvaatimuksiltaan täysin verrattavissa varsinaisiin professorin virkoihin, ja ne täytetään kaikissa suhteissa samalla tavalla kuin viimeksi mainitut. Kukin niistä on myös sen erikoisalan ainoa oppituoli Helsingin yliopistossa. Kiinteiden ylimääräisten professorin viran haltijoiden tehtävät poikkeavat varsinaisten professorien tehtävistä ainoastaan siinä, että he eivät ota tiedekunnassa osaa professorin virkojen täyttämistä ja henkilökohtaisten professorien ehdottamista koskevien asioiden käsittelyyn eivätkä ole konsistorin jäseniä.¹⁶⁰

Kiinteän ylimääräisen professorin viran haltijoiden opetusvelvollisuus ja muut virkatehtävät olivat muissa suhteissa samat ja laajuudeltaan samalla tavalla riippuvaiset oppilaiden lukumäärästä ym. seikoista kuin varsinaisilla professoreilla. Vain yhden professuurin käsittävällä kodin taloustieteen laitoksella kiinteän ylimääräisen professorin viran haltijan tehtäviin kuuluivat ilman lisäpalkkiota myös laitoksen esimiehen runsaasti säännöllistä työtä ja vastuuta antavat tehtävät.

Huomattakoon, että syksyllä 1947 kodin taloustieteen virka oli hetken aikaa mukana tiedekunnan suunnitelmissa ylimääräisten professuurien muuttamiseksi varsinaisen professorin viroiksi. Asiain-tila näkyy selvästi alla olevasta lainauksesta:

Otettiin esille kysymys tiedekunnan kiinteiden ylimääräisten professorin virkojen muuttamisesta varsinaisen professorin viroiksi. Sen johdosta, että kiinteä ylimääräinen professori on viimeisessä palkkojen järjestelyssä nostettu samaan palkkaluokkaan kuin varsinaiset professorit, tiedekunta päätti uusia jo useasti aikaisemmin Konsistorille tekemänsä esityksen, että tiedekunnan kiinteät ylimääräiset professorin virat muutettaisiin varsinaisen professorin viroiksi ja esittää nyt tästä asiasta Konsistorille seuraavaa:

Tiedekunnassa on kiinteitä ylimääräisen professorin virkoja nyt täytettyinä viisi, nimittäin kasvibiologian ja kasvipatologian, maanviljelys- ja metsäzoologian, meijeriopin, mikrobiologian ja suometsätieteen oppituolit, sekä täyttämättä yksi nimittäin kodin taloustieteen oppituoli. Nämä eri aikoina perustetut virat ovat yleisiltä pätevyysvaatimuksiltaan täysin verrattavissa varsinaisen professorin virkoihin ja ne täytetään samalla tavalla kuin viimeksi mainitut. Kukin niistä on myös sen erikoisalan ainoa oppituoli Helsingin yliopistossa.

Kiinteän ylimääräisen professorin tehtävät poikkeavat varsinaisen professorin tehtävistä ainoastaan siinä, että he eivät ota tiedekunnassa osaa professorin virkojen täyttämistä ja henkilökohtaisten professorin virkojen ehdottamista koskevien asioiden käsittelyyn eivätkä ole Konsistorin jäseniä. Heidän opetusvelvollisuutensa ja muut virkatehtävänsä ovat siis muissa suhteissa samat ja laajuudeltaan samalla tavalla riippuvaiset oppilaiden lukumäärästä ym. seikoista kuin varsinaisten professorien.¹⁶¹ [...]

¹⁵⁹

¹⁶⁰ M-m td 26.2.1946-12 §.

¹⁶¹ M-m td 2.10.1947-10 §. – Asia oli otettu käsittelyyn 25.9.1947. Tällöin prof. Saalas oli esittänyt tiedekunnalle asia-
ta laatimansa luonnoksen (Lähde: m-m td 25.9.1947-29 §).

– Syksyllä 1947 kodin taloustieteen professorin viran ensimmäinen hakukierros oli päättynyt tuloksettomana. Tohtorit Nils Westermarck ja Elli Saurio olivat peruneet hakemuksensa. Toinen hakukierros ei ollut vielä alkanut. Pöytäkirjamerkinnöissä näkyvät viitteitä siitä, että virkaan toivottiin tohtori Westermarckia. Toisella hakukierroksella virkaa haki kaksi naista: tohtorit Elli Saurio ja Katri Laine.

3. KODIN TALOUSTIETEEN VAKIINTUMISESTA 1950–66

3.1. Professuuri täytetään

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta rupesi rajoittamaan ylioppilaiden sisäänottoa syksystä 1946 alkaen eli karsinta astui voimaan samana syksynä, jolloin tiedekuntaan ensimmäistä kertaa otettiin ylioppilaita suorittamaan kandidaatin tutkintoa, jossa kotitaloustieteet olivat pääaineina.¹⁶² Rajoittamiseen menttiin, koska tiedekunnan oppilasmäärä oli 1930-luvun alkupuolelta lähtien ruvennut jyrkästi kohoamaan ja syyslukukaudella 1936 oppilasmäärä oli kaksi kertaa niin suuri kuin 1930. Syyslukukaudella 1938 tiedekunnan ylioppilaiden lukumäärä ylitti 1000 ylioppilaan rajan. Sodan päätyttyä oppilasmäärä lisääntyi ”tulvan” lailla ja oli 1682 syksyllä 1945. Asetus, jonka mukaan pieni konsistori voi tiedekunnan esityksestä määrätä kullekin opintosuunnalle vuosittain otettavien opiskelijoiden määrän, annettiin 7. kesäkuuta 1946.¹⁶³

Siltä varalta, että Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan otettavien opiskelijoiden lukumäärän rajoittamista koskeva asetus tulisi hyväksytyksi, tiedekunta ehdotti toukuussa 1946 konsistorille,¹⁶⁴ että tiedekuntaan otettaisiin syyslukukauden 1946 alusta 200 uutta opiskelijaa, jotka jakaantuisivat eri opintosuunnille seuraavasti: a) agronomintutkinto (110 opiskelijaa), b) metsätutkinnon metsänhoitajalinjat (30 opiskelijaa), c) metsätutkinnon puukaupallinen linja (20 opiskelijaa), d) kotitaloustieteet, kandidaatin tutkinnon pääaineena (20 opiskelijaa) ja e) muut opinnot (20 opiskelijaa). Pöytäkirjaan merkittiin ylimääräisen professori Vartiovaaran eriävä mielipide. Tämä piti opintosuunnille d) ja e) otettaviksi ehdotettuja opiskelijamääriä liian suurina ja ehdotti 10 uuden opiskelijan sisäänottoa sekä e) että d) opintosuunnalle. Professori Vartiovaara perusteli kantaansa seuraavasti:

¹⁶² M-m td 25.10.1945-9 §; 28.1.1946-5 §; 9.5.1946-12 §; 16.5.1946-23 §; 23.5.1946-17 §; 31.5.1946-17 §; 27.8.1946-1 §; 28.8.1946-§:t (2–4); 28.1.1946-Liite n:o 3 §:ään 5; 9.5.1946-Liite n:o 3 §:ään 12; Kivinen & Laitakari 1955, s. 223.

¹⁶³ Kivinen & Laitakari 1955, s. 223.

¹⁶⁴ M-m td 16.5.1946-23 §. + §; 9.12.1948-2 §.

Opiskelijaryhmä e tarkoittaa henkilöitä, jotka opiskelevat suoraan kandidaatin tutkintoa varten suorittamatta virkatutkintoja. Sellaisten lukumäärä on aina ollut pieni ja on syytä pitääkin pienenä. Dekaanin selostuksen mukaan heitä lienee nyt noin viisi prosenttia opiskelijoista. Tämä kontingentti olisikin varattava vain ilmeisille tutkijatyypeille... Mielestäni olisi 10 uuden opiskelijan ottaminen myös ryhmään d ollut tänä vuonna sopivin määrä. Kotitaloustieteet pääaineina suoritettavaa kandidaatin tutkintoa ei käsitykseni mukaan voida tässä tiedekunnassa vielä järjestelmällä tavalla kokoonpantuna suorittaa. Opetukselta puuttuu kokonaan ravintokemian laitos laboratorioineen sekä koe- ja opetuskeittiöineen... Lopuksi saanen vielä lausua lievän pahastumiseni siitä, että tiedekunnan enemmistö on nyt viiden vuoden ajan sallinut minun tiedekunnan kotitalousopetusta koskeneissa kirjelmässä esittää tämän tärkeimpinä tavoitteina tieteellisen tutkimustoiminnan ja opetuksen aikaansaamisen tähän maahan. Nyt tiedekunta kuitenkin näyttää tässä sangen myöhäisessä vaiheessa tahtovankin vetää tämän uuden opintosuunnan massatuotannon tasolle, ottamatta riittävästi huomioon mm. sitä, millaisia kotitalousalan spesialisteja juuri yliopistolta tässä maassa odotetaan.

Professori Vartiovaara ilmaisi eriävissä mielipiteessään sen kunnioituksen, jopa arastelun, jolla tiedekunnassa suhtauduttiin ryhmään e (Muut opinnot). Ryhmään e kuuluvat (tai joutuneet) ylioppilaat lukivat suoraan kandidaattitutkinnon ilman edeltävää virkatutkintoa. Kotitaloustieteiden perustamisen myötä lukuisat kotitalousylioppilaat alkoivat laajentaa kandidaatin suorittajille varattua kiintiötä, joka ”oli syytä pitää pienenä”. Tiedekunta oli ajautumassa keskelle todellista ongelmaa ja kaiken kukkuraksi erivapaudella kodin taloustiedettä opiskellut kouluhallituksen tyttöjen käsitöiden ja kotitalouden tarkastaja Sievä Karttunen, joka ensimmäisenä valmistui maatalous- ja metsätieteiden kandidaatiksi pääaineenaan kodin taloustiede, suoriutui opinnoistaan huomattavan nopeasti. Karttuselle oli myönnetty 17. elokuuta 1946 opintoja varten erivapaus yliopiston sääntöjen 98 §:n 3 momentin perusteella. Hän oli yliopiston kirjoilla vain syyslukukauden 1947 loppuun ja valmistui kandidaatiksi joulukuussa 1948.¹⁶⁵ Valmistumisvauhti oli ennätyksellinen siitä päätellen, että vuonna 1965 professori Vartiovaara – sanoessaan kotitaloustieteiden kandidaattien valmistumisajan toteutuneeksi minimiksi viisi vuotta – unohti poikkeustapauksen eli MMK Karttusen, jonka opiskelu oli kestänyt vain runsaat kaksi ja puoli vuotta.¹⁶⁶

Kun kodin taloustieteen kiinteä ylimääräinen professorin virka julistettiin haettavaksi, sitä hakivat MMT agronomi Nils Christian Westermarck ja FM Elli Saurio. Molemmat hakijat pyysivät lisää aikaa hakemustensa täydentämistä varten ja tiedekunta myönsi heille respiittiaikaa 12.4.1947 asti.¹⁶⁷ Lisäpätevöityminen oli molemmille hakijoille tarpeen; MMT Westermarck oli väitellyt maanviljelyksen taloustieteestä¹⁶⁸, ja Saurio oli oppiarvoltaan vasta maisteri.

¹⁶⁵ ”Annettiin julkinen päätös kouluhallituksen kotitalouden opetuksen tarkastajan Sievä Johanna Karttusen suorittamasta MMK -tutkinnosta. Vt. professori Mäki ei ottanut osaa tämän pykälän käsittelyyn.” (Lähde: M-m td 9.12.1948-2 §).

¹⁶⁶ KA / SA /5. Kansio, Kodin taloustiede tieteenä/1. Kodin taloustiedettä suunnitellaan/21. Muutamia professori Unto Vartiovaaran kirjoituksia koskien kotitalousopetuksen kehittämistä Helsingin yliopistossa; Puhe Yhteispuhjoismaisen kotitalouskorkeakoulun johtokunnan vuosikokouksessa 29.11.1965 (tilaisuudessa puhui myös professori Elli Saurio).

¹⁶⁷ M-m td 25.4.1946-1 §.

¹⁶⁸ M-m td 13.4.1939-12 §; 31.5.1939-§:t (1–2 ja 5).

FM Elli Saurio puolusti väitöskirjaansa ”Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen” 23. huhtikuuta 1947.¹⁶⁹ Väitöskirja perustui vuosina 1934–36 kerättyyn tilastomateriaaliin. On sangen mahdollista, että kentältä kootun, emäntien ajankäyttöä koskevan lähdemateriaalin työstäminen alkoi välittömästi, mutta maisteri Saurion työ Suomalaisen Marttaliiton toiminnanjohtajana ja ohjaajan vaihtuminen kesken tutkimusperiodin hidastivat tutkimuksen valmistumista¹⁷⁰. – Kansantaloustieteilijä FT Elli Saurio oli ensimmäinen nainen, joka Suomessa väitteli taloustieteissä¹⁷¹. Seuraava oli MMT Liisa Sauli, joka vuonna 1952 puolusti maanviljelystaloiteen tehtyä tutkimustaan. LTT Meeri Saarsalmi väitteli ensimmäisenä naisena Suomessa liiketaloustieteissä.

FM Elli Saurio oli lähettänyt hakemukset kodin taloustieteen ylimääräisen professorin virkaa varten 10. huhtikuuta 1946. Kun toisena kyseistä virkaa hakenut MMT Westermarck perui hakemuksensa keväällä 1947, perui hakemuksensa myös FM Saurio¹⁷². Elokuun lopussa 1947 maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa ryhdyttiin uudelleen toimiin kodin taloustieteen ylimääräisen professorin viran täyttämiseksi¹⁷³. Viranhakijoina toisella hakukierroksella olivat FT Saurio ja FT Katri Laine. Hakija Laine esitti näytteenä kirjallisesta toiminnastaan seitsemäntoista nimikettä ja lisäksi lehtiartikkeleita. Hakija Saurio ilmoitti ansioluettelossaan seitsemän laajaa tutkimusta, mutta lehtiartikkeleita, joita olisi ollut paljonkin,¹⁷⁴ hän ei ilmoittanut.¹⁷⁵

Ensimmäisen hakukierroksen hakija, dosentti Nils Westermarck piti koeluennon kodin taloustieteen ylimääräisen professorin virkaa varten joulukuussa 1946 luennoiden tällöin aiheesta ”Kuluttajyksikkö-käsite kulutus- ja elinkustannuslaskelmissa”. Ensimmäisen hakukierroksen hakija, FT Saurio, piti koeluennon 10. huhtikuuta 1947 varhaisimmasta kotitalousbudjettitutkimuksesta¹⁷⁶ ja toisella hakukierroksella hän ei pitänyt uutta koeluentoja. Sitä vastoin hakija, FT Katri Laine piti toisella hakukierroksella koeluennon 28. lokakuuta 1948 aiheesta ”Ns. emännän palkka kansaneläk-

¹⁶⁹ Esim. Lampinen 1947, s. 111. Myös Kervinen 2005, s. 240–241.

¹⁷⁰ Väitöstutkimuksellaan FT Saurio vei eteenpäin tutkimuslinjaa, jota Suomessa oli kehitellyt erityisesti FM Laura Harmaja. Harmaja oli jättänyt nuoremmille tutkijoille tehtävän: ”Perheenemäntien omavaraisien tulon sisällyttäminen kokonaisuudessaan kansantuloon edellyttää tähänastista perusteellisempia laskelmia sen suuruudesta. Palkaton työ olisi koetettava arvioida yksityiskohtaisesti, ja kotitalouden pysyvän pääoman merkitys, johon tähän teokseen otettujen laskelmien yhteydessä on vain viitattu, olisi perusteellisesti selvitettävä. Lisäksi olisi kotitalouden toiminnassa syntyvän arvonlisän laskemiseksi myös löydettävä tarkoituksenmukainen menetelmä.” ... (Lähde: Harmaja 1946, s. 201–202).

¹⁷¹ Kervinen 2005, s. 245.

¹⁷² M-m td 29.5.1947-2 §; 31.5.1947-2 §. Kyseessä ovat suppeiden kokousten pöytäkirjat.

¹⁷³ M-m td 28.8.1947-2 § (suppea pöytäkirja).

¹⁷⁴ LIITE 1, Elli Saurion kirjallinen tuotanto.

¹⁷⁵ M-m td 21.10.1948-2 §; 28.10.1948-2 §; 4.11.1948-5 § (Suppeat kokoukset).

¹⁷⁶ M-m td 12.12.1946-§:t (1–2); 30.1.1947-2 §; 10.4.1947-§:t (1–2); 17.4.1947-2 §; 17.4.1947-Liite n:o 1 §:ään 2. – Kyseessä ovat varsinaisten professorien tiedekuntakokoukset eli kokoukset suppealla kokoonpanolla.

keensaajan lisäeläkkeeseen vaikuttavana tekijänä". – 1940-luvulla kodin taloustieteen professuurin hakija Westermarck käsitteli koeluennessa kulutuskysymyksiä ja hakija Saurio keskittyi koeluennessa kotitaloustieteelliseen aiheeseen mutta kodin taloustieteen professorin roolissa Saurio kuitenkin ponnisteli kulutustutkimuksen lisäämiseksi maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa.

Professorit Bruno Suviranta, Rurik Pihkala ja Nils Westermarck antoivat toisella hakukierroksella asiantuntijalausunnot kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorin viran kahden hakijan pätevyydestä hakemaansa virkaan. Kodin taloustieteen professuurin täyttö oli esillä maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa vuoden 1949 kahden viimeisen kuukauden aikana.¹⁷⁷ Kaksi tuoretta professoria, ravintokemian professori Roine ja maanviljelystalouden ruotsinkielinen professori Westermarck, olivat asian käsittelyssä mukana.¹⁷⁸ Lausuntojen lukumäärää lisäsi professori K. U. Pihkalan antama lausunto FT Saurion tieteellisestä pätevyydestä. Kun hakijoiden kelpoisuudesta kodin taloustieteen professorinvirkaan äänestettiin, ilmeni, että vain professori Westermarck piti molempia hakijoita epäpätevinä. Lopullisen päätöksen antaminen viivästy joulukuun puoliväliin, sillä professorit Saari ja Storgårds olivat matkan vuoksi poissa kokouksesta, ja yliopiston sääntöjen (8.9.1924/228, 36 §) mukaan virantäyttöasiassa niiden professorien, jotka olivat kokouksesta poissa, tuli antaa lausuntonsa kirjallisena.

Kaikkien professorien äänestyslausekset hakijoista olivat käytettävissä 8. joulukuuta pidetyssä tiedekuntakokouksessa. Professori Torsten Storgårds piti hakija Sauriota päteväenä, mutta empimistä oli aiheuttanut professori Westermarckin kielteinen lausunto, jota professori Storgårds luonnehti erittäin asialliseksi. Professori Eino Saaren kahden sivun mittaisessa lausunnossa, joka oli päivätty 7.12.1949 Washingtonissa, kommentoitiin professori K. U. Pihkalan omaksumaa kielteistä kantaa hakija Saurion pätevyyteen ja kumottiin lausutut epäilyt kohta kohdalta. Professori Saari asettui kannattamaan professori Suvirantaa siinä, että tohtori Saurion kodin taloustieteen keskeisiin ongelmiin kohdistuneissa tutkimuksissa oli niin paljon positiivista ja arvokasta ja ne toivat niin paljon uutta tähän Suomessa nuoreen tieteen haaraan, että tohtori Saurio voitiin katsoa päteväksi. Professo-

¹⁷⁷ Kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorin viran täyttämisasiä käsiteltiin tiedekuntakokouksissa seuraavasti: M-m td 10.11.1949-§:t (2–3); 17.11.1949-§:t (6–7); 24.11.1949-3 §; 1.12.1949-3 §; 8.12.1949-2 §; ja 15.12.1949-2 §; 10.11.1949-Liite n:o 41 §:ään 2 (Suvirannan lausunto); 10.11.1949-Liite n:o 42 §:ään 2 (R. J. Pihkalan lausunto); 10.11.1949-Liite n:o 43 §:ään 2 (Westermarckin lausunto); 1.12.1949-Liite n:o 52 §:ään 3 (K. U. Pihkalan lausunto).

¹⁷⁸ M-m td 20.12.1948-2 § (suppea kokous: FT, MMK Paavo Roine asetetaan ensimmäiselle ehdokassijalle ravintokemian varsinaisen professorin virkaan); 20.12.1948-3 § (suppea kokous: viran ainoa hakija, dosentti Nils Westermarck asetetaan ensimmäiselle ehdokassijalle maanviljelystalouden ruotsinkielisen varsinaisen professorin virkaan).

ri Saari piti myös hakija Saurion opintoja erittäin sopivasti suunnattuina ja katsoi Saurion käytännön kokemuksen kodin taloustieteen professorin virkaa varten erittäin ansiokkaaksi.¹⁷⁹

Lopputuloksvalintaprosessista oli, että FT Saurio havaittiin viranhakijana päteväksi äänin 12–1 ja tiedekunta asetti hänet 15.12.1949 yksimielisesti ensimmäiselle ehdokassijalle. Tasavallan presidentti J. K. Paasikivi nimitti 27.1.1950 FT Elli Saurion kodin taloustieteen kiinteään, ylimääräisen professorin virkaan. Nimityksen myötä FT Sauriosta tuli Suomen ensimmäinen taloustieteiden naisprofessori.¹⁸⁰ – Huomattakoon, että FT Saurion rooli kodin taloustieteen laitoksen johtajana alkoi käytännössä jo joulukuussa 1949. Professori Westermarckin ehdotuksesta tiedekunta päätti esittää konsistorille, että FT Elli Saurio, jonka tiedekunta kokouksessaan 8.12.1949 oli julistanut päteväksi kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorin virkaan, ja joka oli siihen suostunut, määrättäisiin kevätlukukauden 1950 alusta lukien toistaiseksi hoitamaan sanottua virkaa täysin palkkaeduin. Tiedekunta päätti lisäksi, mikäli em. määräys annettaisiin, perua professori Rurik Pihkalalle antamansa määräyksen ja esittää konsistorille, että FM Laura Harmajalle 22.1.1947 annettu määräys sanotun viran hoitamisen avustamisesta peruutettaisiin syyslukukauden 1949 päättyessä.¹⁸¹

Tammikuussa 1950 FT Saurio esitti opetus suunnitelmansa kevätlukukaudelle 1950 ja kodin taloustieteen laitoksen luovutus tapahtui 6. maaliskuuta 1950. Professori Elli Saurio otti laitoksen vastaan professori Rurik Pihkalalta. Tilaisuudessa olivat läsnä konsistorin määrääminä professorit Paavo Roine ja Nils Westermarck. Kodin taloustieteen laitoksen assistentti Maijaliisa Salo piti pöytäkirjaa luovutus- ja vastaanottotilaisuudesta. – Kun MMK Maijaliisa Salo anoi vapautusta kodin taloustieteen laitoksen assistentin toimen hoitamisesta 15.4.1950 lähtien, professori Saurio ehdotti hänen tilalleen tointa hoitamaan toistaiseksi eli siihen asti, kunnes toimi täytetään, talousopettaja, ylioppilas Maija-Liisa Pekkarisen¹⁸², joka oli järjestelyyn suostunut, ja joka oli tiedekunnalle esittä-

¹⁷⁹ M-m td 8.12.1949-2 § (suppea kokous); 8.12.1949-Liite n:o 57 §:ään 2. – Tekstikappale on miltei sanatarkka lainaus väliraportista n:o 1 (Kervinen 2008a), s. 42. Huomattakoon, että tri Saurion rooli kodin taloustieteen laitoksen johtajana alkoi käytännössä jo tässä vaiheessa. Professori Westermarckin ehdotuksesta tiedekunta päätti esittää konsistorille, että FT Elli Saurio, jonka tiedekunta kokouksessaan 8.12.1949 oli julistanut päteväksi kodin taloustieteen kiinteän ylimääräisen professorin virkaan, ja joka oli siihen suostunut, määrättäisiin kevätlukukauden 1950 alusta lukien toistaiseksi hoitamaan sanottua virkaa täysin palkkaeduin. Tiedekunta päätti lisäksi, mikäli em. määräys annettaisiin, perua professori Rurik Pihkalalle antamansa määräyksen ja esittää konsistorille, että FM Laura Harmajalle 22.1.1947 annettu määräys sanotun viran hoitamisen avustamisesta peruutettaisiin syyslukukauden 1949 päättyessä (m-m td 8.12.1949-2 § (suppea kokous); 8.12.1949-6 § (laaja kokous). Tammikuussa 1950 FT Saurio esitti opetus suunnitelmansa kevätlukukaudelle 1950 (m-m td 19.1.1950-8 §). FT Saurion opetus suunnitelman sisältöä ei merkitty tiedekunnan pöytäkirjaan.

¹⁸⁰ Kervinen 2005, s. 245.

¹⁸¹ M-m td 8.12.1949-2 § (suppea kokous); 8.12.1949-6 § (laaja kokous).

¹⁸² Pekkarinen, Maija-Liisa. Synt. 20.5.1915. KtO 1942. MMK 1952, pääaineena kodin taloustiede. MML 1958. MMT 1962, vk:n aihe: Tutkimuksia maalaisväestön ravinnosta eräissä Itä- ja Länsi-Suomen pitäjissä. Ravintokemian vt. prof.

nyt todistuksen (liite 156) ruotsinkielen taidostaan. Kodin taloustieteen laitokselle saatiin kotitaloustieteiden ylioppilas (MMK 1952) Pekkarisesta pitkäaikainen assistentti.¹⁸³

Kuva 4: Fullbright stipendiaatti, Miss Mary Brown Allgood luennoimassa vuonna 1957 kodin taloustieteen laitoksella, Kirkkokatu 4. Miss Allgood oli erikoistunut kotitalouden työvälineiden ja havaintoesitystekniikan opettamiseen niille oppilaille, jotka aikovat antautua liike-elämän tai teollisuuden palvelukseen. Henkilöt oikealta vasemmalle: Miss Allgood, Eila Palsanen (työopin opettaja), Eeva-Liisa Luokkanen (opiskelija), Riitta Marttila (opiskelija), Kyllikki Myyrä (opiskelija). Taustalla luultavasti assistentti Maija Pekkarinen. Alkuperäisen kuvan omistaa Eeva Jaskari. Kuva on julkaistu Kotiliedessä (Eila Palsanen: Amerikkalaista esitystaitoa kotitalousylioppilaille. Kotiliesi 1957, s. 422–423).

3.2. Kotitalouksista kehkeytyi kuluttajatalouksia

Niin kauan kuin nykyisen Suomen alueella ihmisten toimeentulo oli alkutuotannon elinkeinojen ja maatalouden varassa, luontoistalous oli voimissaan ja markkinataloudelle leimallinen rahaliikenne oli vähäistä. Turun akatemian professoreilla voi olla yliopistollisen viran ohella suuriakin seurakuntia hoidossaan¹⁸⁴, kykeneviä kun yleensä olivat myös papin virkaan ja rikkaat seurakunta-alueet merkitsivät professorille myös runsasta verotuloa – hyvinvoivaa taloutta seurakuntien luonnontuotteina ja maataloustuotteina maksaman veron turvin. Valtio kokosi veroja vastaavalla tavalla. Raha-talous kuitenkin voimistui vähitellen.

¹⁸³ M-m td 15.12.1949-2 § (suppea pöytäkirja); m-m td 19.1.1950-8 § (opetus suunnitelma); 16.2.1950-9 § (laaja kokous); 23.3.1950-14 § (laaja kokous); 30.3.1950-5 §; 23.3.1950-Liite 152 §:ään 14; 30.3.1950-Liite 155 §:ään 5 (MMK Salon kirjelmä); 30.3.1950-Liite 156 §:ään 5. – FT Saurion opetus suunnitelman sisältöä ei merkitty pöytäkirjaan.

¹⁸⁴ Esim. Kivinen 1957: ”Browalliuksen seuraajana ensin fysiikan professorina ja sittemmin piispana oli Kaarle Fredrik Mennander. Joskin hän oli kiinnostunut lähinnä fysikaalisista ja kasvitieteellisistä tutkimuksista, niin monet hänen töistään ja hänen johtamistaan väitöskirjoista suuntautuivat hyötyä tuottaville aloille.” (Lähde: Kivinen 1957, s. 157).

Kun Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa 1930-luvulla suunniteltiin yliopistollista kotitalousopetusta, Suomi oli vielä maatalousvaltainen valtio. Maatiloilla maanviljelys, karjatalous ja kotitalous muodostivat toimivan kokonaisuuden, ja kotitalouslinjan suunnittelu maataloudelliseen virkatutkintoon on ymmärrettävissä tältä pohjalta. 1940-luvulla sotien jälkeen maatalousvaltaisuus kuitenkin väistyi Suomessa ja kehitys eteni seuraavien vuosikymmenten mitaan samansuuntaisena: elinkeinorakenne muuttui, kaupungistuminen eteni ja ammatissa toimivaa väestöä siirtyi palkansaajiksi. – Heinonen huomauttaa, että palkkatyöläistyminen merkitsi kulutustavaramarkkinoista riippuvaisen kuluttajaväestön kasvua.¹⁸⁵

”Kulutus” -käsite tuotanto-käsitteen vastapainona tunnettiin 1800-luvulla, tosin käännökset olivat kömpelöt. Esim. Minna Canth piti taloustieteen opettamista naisille tarpeellisena ja naisia tuli valistaa myös ”konsumtionin” [kuluttamisen] suhteen:

Siihen nähden, että taloudenhoito useimmiten tulee olemaan naisen tärkeimpiä tehtäviä, on hänelle annettava opetusta myös taloustieteessä. Naisen ahdas asema, hänen tottumattomuutensa tuottaviin toimiin, omistusoikeuden puute, ynnä monet muut seikat ovat vaikuttaneet hänessä joko välinpitämättömyyttä taikka epäselvyyttä, taikka varsin väärää käsityksiä talousteorioissa. Hän ei ymmärrä tulojen ja menojen, tuotannon ja konsumtionin keskinäisiä suhteita; ei kykene edes arvostelemaan eikä vertaamaan eri töiden ja toimien todellisesti tuottavaa taloudellista hyötyä. Perheen ja yhteiskunnan edut vaativat naisen järjen kehittämistä tälläkin alalla.¹⁸⁶

Kannilan mukaan Minna Canth piti perheenemännän tehtävässä tärkeänä lasten kasvatuksesta ja terveydestä huolehtimisesta sekä talouden yleistä johtoa [kotitalouden talous]. Ruoanlaiton ym. tekniset työt Canth sen sijaan jätti vähemmälle huomiolle.¹⁸⁷

Vuosisadan vaihduttua Laura Harmaja korvasi termin ”konsumtionin” kotoperäisellä käsitteellä ”kulutus”. ”Kulutukseksi” eli ”konsumtioniksi” Harmaja nimitti hyödykkeiden käyttämistä ihmisten tarpeiden tyydyttämiseksi. Koska huonosti hoidettu kotitalous tuotti kansakunnalle vahinkoa aineellisessa, terveydellisessä ja sosiaalisessa mielessä, kotitalouteen ja kulutuksen järjestämiseen oli kiinnitettävä huomiota. Harmaja korosti kulutuspolitiikan sekä asunto- ja elintarvikepolitiikan merkitystä koko yhteiskunnan hyvinvoinnille. – Kulutuksen järjestämiseksi kotitalouksissa kaikin

¹⁸⁵ Heinonen 1998, s. 247 ja 250.

¹⁸⁶ Canth 1884, s. 302–303. – Minna Canth oli naisasian pioneereja Suomessa. Harmaja kirjoittaa Canthista: ”Vapaa mielisyyden aatteiden päästessä vallalle 19:nneen vuosisadan alussa ruvettiin naisillekin vähitellen vaatimaan ihmis- ja kansalaisoikeuksia, oikeutta kehittymiseen ja työhön eri aloilla. Amerikan Yhdysvalloissa naisten vapauspyrkimykset liittyivät neekeriohjain vapauttamistyöhön, Englannissa vapaamielinen filosofi ja kansantaloustieteilijä J. S. Mill laski teoreettisen pohjan naisten vaatimuksille. Pohjoismaissa yleensä ja myös meillä Suomessa saavutti erittäin suuren vaikutuksen Fredrik Bremerin kirjallinen toiminta vuosisadan alkupuolella.” (Lähde: Harmaja 1924, s. 74).

¹⁸⁷ Kannila 1944, s. 11–12. Viittaus: Minna Canth. 1884. Naiskysymyksestä.

puolin järkiperaisella tavalla tarvittiin naisten kouluttamisen ohella myös valtion myötävaikutusta – tarvittiin kulutuspolitiikkaa ja sosiaalipolitiikan tehostamista.¹⁸⁸

Suomen Suuriruhtinaskunnan väestöstä alkoi muodostua asenteiltaan itsenäinen kansakunta jo 1800-luvun puolella. Kansallinen herääminen voimisti mm. kokonaistaloudellisen tieteellisen tiedon tarvetta. Tilastotietoja kansan taloudellisesta tilanteesta kaivattiin tutkimuksen perustaksi. Kansantaloudellinen tutkimus eriytyi hapuillen. Kotiseudun historiaa oli mahdollista tutkia Suomessa sortovuosinakin, ja väestön todellisia elinoloja alettiin kartoittaa perheiden tilikirjojen avulla. Nimimerkkikirjoittaja ehdotti vuonna 1913, että kotiseutututkijat voisivat kerätä kansantalouden historiaa varten tietoja mm. siitä, milloin ja miten luonnontalous Suomen alueella muuttui raha- ja luottotaloudeksi ja yleistä taloustiedettä varten tietoja kotitalousbudjeteista.

Saksassa, jossa taloustieteellistä tutkimusta jo kauan ja suurella innolla on harrastettu, valitetaan yleisesti, että niin kovin niukasti voidaan saada yksityisten perheiden vuosibudjetteja eli paremmin sanoen täydellisiä tulo- ja menotilejä tutkijain käsiin, ja ne kumminkin olisivat kovin tärkeitä. Jos tutkijalla on sellaisia joko samalta ajalta runsaasti taikka pitemmältä ajanjaksolta samasta perheestä tai samantapaisista oloista, voi hän niihin perustuen tehdä arvokkaita ja päteviä huomioita monista tärkeistä asioista. Eikä tässä tarvita tietoja varakkaista eläjistä, vaan nimenomaan keskiarvoiset taloudet eri säätyluokista, eri paikkakunnilta jne. ovat tervetulleimmat. Kotiseutututkimuksen johtaviin piireihin uskallan kääntyä kehotuksella valmistamaan varsinaisten taloustieteilijäin kanssa yhdessä jonkunlaisen kysymyskaavan tai oppaan tähän alaan kuuluvain aineiden keräystä varten. Mutta siihen mennessä jo voi jokainen alkaa jotain tekemään tällä alalla, nimittäin ruveta tarkoin merkitsemään muistiin omat tulonsa ja menonsa.¹⁸⁹

Tiedon ala oli suuri, nimimerkkikirjoittaja huomautti, mutta se mitä kansan laajat kerrokset tiesivät, tunsivat ja olivat kokeneet, kävi tieteelle yhä tärkeämmäksi. Kotiseutututkimus voi toimia kaikkia osapuolia hyödyttävällä tavalla välittäjänä ”tieteen mahtimiesten ja kansan laajain kerrosten päässä piilevän tiedon välillä”.

Kotitalouksia koskevia tilastoja alettiin kerätä perheiden tilikirjojen avulla. Kotitalouksien todelliset elinkustannukset [kulutus] oli mahdollista yrittää selvittää riittävän huolellisesti täytettyjen tilikirjojen pohjalta. Laura Harmaja kirjoitti elinkustannuslaskelmista otsikolla ”Kotitalousbudjetti”:

Eri yhteiskuntapiirien kulutuksen ja elinkustannusten selvittämiseksi on suoritettu tutkimuksia, tilikirjojen nojalla, joihin perheiden tulot ja menot on jatkuvasti merkitty. Tekemällä useista tällaisista kirjoista yhdistelmiä saadaan tietää, minkälainen tulo- ja menoarvio on kussakin yhteiskuntapiirissä tyypillinen, ja sitä sanotaan kotitalousbudjetiksi. Vertailemalla näitä toisiinsa nähdään, miten tulojen ja varallisuuden muuttumi-

¹⁸⁸ Heinonen 1998, s. 96–97. – Visa Heinonen kuvaa väitöskirjassaan laajasti Laura Harmajan roolia kotitalouden tieteellistäjänä ja kulutustutkijana (s. 92–107). Sivulla 97 ja 98 hän viittaa Laura Harmajan kirjoitukseen ”Kulutus”, joka ilmestyi 1922 teoksessa Valtiotieteiden käsikirja II (toim. Leo Harmaja ym.), s. 100–106.

¹⁸⁹ Nimim. ”J. H. K.”. 1913. Taloustiede ja kotiseutututkimus. Kotiseutu 1913, s. 77.

nen yleensä vaikuttaa tarpeisiin ja niiden tyydyttämiseen, toisin sanoen, missä olosuhteissa vähempituloisten kulutus eroaa suurempituloisten kulutuksesta.¹⁹⁰

Suomessa oli tehty 1908–09 elinkustannuslaskelmia ammattityöläisten keskuudessa sekä vuosina 1920–21 työläis- ja virkamiesperheiden keskuudessa. Harmaja totesi, että vähävaraisissa perheissä suurin osa tuloista käytettiin ravintoon ja mitä vauraampi perhe oli, sitä pienempi oli ravintomenojen paino perheen budjetissa. Tästä asiainilasta Laura Harmaja päätteli, että järkipäinen suhtautuminen kulutukseen oli sitä tärkeämpää, mitä vähävaraisemmista ihmisistä oli kyse. ”Vähäväkisen” kansanosan erityisen huomioon ottamisen kautta pyrittiin koko kansantalouden kohentamiseen. Laura Harmaja oli julkaissut vuonna 1916 ”vähäväkisille” perhetalouden tilikirjan¹⁹¹. Harmaja kantoi kestävästä huolta vähäväkisistään. Aikaa myöten on julkisessa keskustelussa otettu käyttöön ”vähäväkisyyden” korvaavat termit ”pienituloisuus” ja ”matalapalkkaisuus”.

Laura Harmajalla otti kantaa siihen, mikä on kulutuspolitiikan paikka julkisessa hallinnossa. Kotitalousopetuksella, joka tarkoitti asiallisesti ottaen kuluttajien kasvatusta, oli Harmajan mukaan myös sosiaalipoliittinen tehtävä. Tämän johdosta Harmaja suositteli, varauksella, kulutuspoliittisen yksikön perustamista sosiaalihalntoon – sen parempaa sijaintivaihtoehtoa kun ei ehkä ollut:

Pitäisi saada erikoinen puolueeton virallinen elin, jolle annettaisiin käytettäväksi riittävät apuneuvot ja tarpeelliset valtuudet. Se ei saisi olla sidottuna minkään elinkeinon etujen valvomiseen, vaan sen tulisi jo asemansa nojalla voida arvostella asioita kokonaisuuden menestyksen kannalta, erityisesti kulutuspoliittisia päämääriä silmällä pitäen. Näiden kysymysten suuri yhteiskunnallinen merkitys ja se seikka, että niille läheisiä tehtäviä on ennestäänkin sosiaalihalntuksella suoritettavanaan, viittaavat siihen, että tällainen kulutuspoliittinen elin, parhaiten näyttäisi soveltuvan tämän hallinnonhaaran – joko ministeriön tai keskusviraston – yhteyteen.¹⁹²

¹⁹⁰ Harmaja 1931b, s. 751–752 (korostus ei ole alkuperäinen). – Kansantaloustieteilijä Laura Harmajan (o.s. Genetz) laatimia kotitalouksien tilikirjoja ilmestyi mm. vuosina 1916, 1919 ja 1933 mutta hän ei ollut ainoa tilikirjamallien sommittelija. Esim. vuonna 1910 ilmestyi perhetaloutta koskeva varhainen tilikirja (Emäntälehti 4/1910, s. 63 – Tämän lehti-ilmoituksen mukaan ”Perhetilikirja” oli ”suomalaisen isännän ja emännän laatima talouskirjanpitojärjestelmä”. Erikoista tässä järjestämässä oli, että ”sen avulla voi kukin ilman varsinaista kirjanpitoaitoa saada milloin tahansa selon taloutensa tilasta”). Uudempi oli rva ja hra F. A. Paloheimon toimittama perhetilikirja (Ilmoitus Emäntälehdessä 3/1921, s. 48). Perhetalouden hoidon avuksi oli tarkoitettu myös Maiju Pöyhösen ”Talonemännän kirjanpito” (1925). Myös Paloheimojen ja Pöyhösen tilikirjat olivat WSOY:n kustantamia.

¹⁹¹ Harmaja 1916. – Tilikirjan johdannossa, jonka Harmaja oli allekirjoittanut 30. heinäkuuta 1916, sanotaan mm.: ”Yleiseltä kannalta näillä perheiden tilikirjoilla on suuri merkitys, ne kun tarjoavat ainehaston, jonka nojalla voidaan tilastollisesti selvittää k u l u t u s o l o j a vähävaraisten keskuudessa.” (Korostus on alkuperäinen.).

¹⁹² Harmaja 1922b, s. 8–9. Korostus lainauksessa on alkuperäinen. – Suomessa kehitys poikkesi Harmajan 1920-luvulla kaavailemasta. Vuonna 1973 perustettiin Elinkeinohallitus, jossa oli neljä osastoa ja yksi niistä osastoista oli kuluttaja-asiajn osasto. Elinkeinohallituksen perustaminen merkitsi Västin mukaan sitä, että vastuu kuluttaja-asioista siirtyi kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalalle. Tammivuoren mukaan Euroopan taloudellinen yhdyntymiskehitys vaikutti siihen, että kuluttajahallintoa uudistettiin. Kauppa- ja teollisuusministeriö asetti 12.2.1987 toimikunnan selvittämään kuluttajahallintoa. Toimikunta luovutti mietintönsä 15.4.1988 (KM 1988:9). Organisaatiouudistuksessa 1.6.1990 keskeisenä muutoksena oli elinkeinohallituksen lakkauttaminen ja uuden kuluttajaviraston perustaminen. Pääosa elinkeinohallituksen lakkautetuista viroista siirrettiin ylijohtajan johdolla toimivaan kuluttajavirastoon. Elinkeinohallitukselle kuuluneet elintarvikevalvontatehtävät siirrettiin Elintarvikevirastolle. Kolmantena uutena virastona perustetun Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimushenkilökunnan muodostivat Kotitalous- ja kuluttaja-asiajn tutkimuskeskuksesta sekä elinkeinohallituksesta siirtyneet tutkijat. Myös Kuluttajatutkimuskeskus aloitti 1.6.1990. Tutkimuskeskuksen perustami-

Sosiaalihalinto keräsi mm. elintarviketilastoja. Elintarvikkeita tuotettiin ja niitä toimitettiin markkinoille kuluttajan ostettaviksi mutta – Harmajan sanoin – se taloudellisen toiminnan osa, jota sanottiin kulutukseksi, ei yleensä ollut yhteiskunnan ja valtiovallan puolelta saanut osakseen läheskään samanlaista huomiota ja huolenpitoa kuin tuotanto ja vaihdanta. Elinkeinopolitiikka oli valtava toiminnanala yhteiskunnassa, kun taas kulutuspolitiikka oli sattumanvaraista ilman yhtenäistä linjaa. Yksi ja sama työala saattoi olla monen hallituksen tarkastuksen alainen. Esimerkiksi kotitalousopetuksen valvonta kuului neljän ministeriön vastuualueeseen: maataloushallituksen, kouluhallituksen, kauppa- ja teollisuushallituksen (keinottelulain noudattamisen valvonta) ja sosiaalihalituksen (asuntopolitiikka ja elintarviketilasto).¹⁹³

Kun Laura Harmaja kirjoitti vuonna 1931 kotitalousbudjetista, hän ei maininnut vuonna 1928 tehtyä elinkustannustutkimusta mutta vuonna 1946 ilmestyneessä pääteoksessaan hän mainitsee myös vuoden 1928 elinkustannustutkimuksen¹⁹⁴. Kun Maija Tudeer esitteli vuonna 1934 kotitalousväelle ”uusinta toimeenpantua elinkustannustutkimusta, oli kohteena juuri vuoden 1928 tutkimus¹⁹⁵. Perhetilikirjoilla oli Tudeerin mukaan suuri yhteiskunnallinen merkitys, sillä niiden avulla saatiin valaisua varsinkin yhteiskunnan vähäväkisten kansankerrosten oloista. Toisaalta vähäväkiisiin kohdistuva sosiaalinen tutkimustyö oli vaikeaa, sillä esimerkiksi kirjanpitoperheitä oli vaikea löytää. Suomessa oli toimitettu kolme virallista elinkustannustutkimusta, vuosina 1908–09, 1920–21 ja vuonna 1928. Kaikki nämä tutkimukset olivat perustuneet perheiden vuoden kuluessa pitämiin tilikirjoihin. Tudeerin mukaan perhetilikirjoja käytettiin pohjoismaissa yleisesti lähteenä ja tätä menetelmää oli suositeltu myös kansainvälisessä sosiaalitaloustieteen konferenssissa vuonna 1926.¹⁹⁶

Maija Tudeer selostaa vuoden 1928 elinkustannustutkimusta yksityiskohtaisesti. Vuosikirjoja kertyi tuolloin lähes 1300 kappaletta, joista 954 käsitti ”kaupungeissa ja muissa asutuskeskuksissa

sen tavoitteena oli kuluttajatutkimuksen tehostaminen ja sitä kautta kuluttajan aseman parantaminen. Hallituksen esityksen n:o 152/1989 mukaan ”Kuluttajatutkimus on kotitalouksien toimintaa sekä kuluttajien käyttäytymistä ja asemaa koskevan uuden tiedon tuottamista ja toisaalta yhteiskunnallisten ilmiöiden ja rakenteiden sekä hyödykkeiden tutkimista **käyttäjän, kuluttajan ja kotitalouksien näkökulmasta** [korostus on alkuperäinen]. (Lähteet: Tammivuori 1990, s. 3; Västi 1990, s. 5; Karhu 1990, s. 20–21).

¹⁹³ Harmaja 1922b, s. 1–2; Kervinen 2008b, s. 214.

¹⁹⁴ Harmaja 1931b; Harmaja 1946, s. 46–49. – Käsité ”elintaso” liittyy läheisesti elinkustannustutkimuksiin. Harmajan mukaan: ”Kulutusoloja tutkittaessa on koko sen kulutuksen määrää ja laatua, mikä eri piireissä ja eri vaurausasteilla on saavutettu ja mikä ilmenee niiden kotitalousbudjeteista tehdyissä tutkimuksissa, sanottu *elinkannaksi* eli *elintasoksi* (standard of living)”... ”Pipping on esittänyt sen ajatuksen, että kulutuksen pohjalla muodostuvaa standardia sanottaisiinkin vain *kulutuskannaksi*, jota vastoin *elinkannassa* otettaisiin huomioon paitsi kulutuksen tasoa myös saavutettu asema työ- ja vapaa-aikaan nähden sekä perhestandardi ja säästämisstandardi. Siten saataisiin taloudelliselle tutkimukselle parempi lähtökohta kuin vain yleensä yksilön tarpeet.” (Harmaja 1946, s. 49. – Viittaus Pippingin teokseen ”Behov och levnadsstandard” 1935, s. 7–10 ja 66–150). Korostukset ovat alkuperäiset.

¹⁹⁵ Kulutustilastoja koottiin harvakseltaan ja kodin taloustieteen laudaturtutkielmien lähteenä 1950-luvun alkuvuosina yhä vuoden 1928 elinkustannustutkimus.

¹⁹⁶ Tudeer 1934, s. 13–14 ja 16.

asuvia, pääasiassa rahatalouden varassa eläviä perheitä” (823 työläis- ja toimenhaltijaperhettä, 131 virkamiesperhettä tai heihin verrattavia) ja loput maataloustyöläisten perheitä. Maataloustyöläisten budjetissa ravintomenot muodostivat noin 3/5 kokonaiskustannuksista, kaupungissa sen sijaan vähemmän kuin puolet.¹⁹⁷ Maataloustyöläisten tilinpito jakautui ostotalouteen ja luontoistalouteen. Tudeer huomauttaa, että jälkimmäisen puolen tilittäminen oli ”tietysti huomattavasti hankalampaa kuin varsin vähäisen ostopuolen kirjanpito”.¹⁹⁸ – Vuoden 1928 elinkustannustutkimus osoitti toisinsanoen selvästi suomalaisen yhteiskunnan vähittäisen kehityksen kohti kulutusyhteiskuntaa: Luontoistaloutta oli kyllä yhä mutta väistyvästi. Väestö muutti taajamiin ja palkkatyöläisty. Rahatalous ja samalla markkinatalous voimistuivat. Kotitalouksista tuli kulutustalouksia.

Ajanjaksolla 1950–66 elinkeinorakenteen muuttuminen Suomessa jatkui entisen suuntaisena siten, että teollisuus ja palveluelinkeinot valtasivat alaa alkutuotannolta:

Pitkän aikavälin kehityksessä Suomi seuraili länsimaista yhteiskuntakehityksen mallia. Tuotannon ja tulojen kasvun myötä väestönkasvu hidastui. Alkutuotannon osuus kokonaistuotannosta laski selvästi. Elinkeinorakenteen muutos oli myös selvä. Vuoden 1966 aikana teollisuudessa työskentelevä väestönosa ohitti määrältään maatalousväen.¹⁹⁹

Kun FM Elli Saurio kokosi 1930-luvulla tutkimusaineistoa väitöskirjaa varten, oli maatalous vielä Suomen pääelinkeino. 1940-luvulla sotien jälkeen maatalous menetti johtavan asemansa, ja maaltapako oli 1960-luvulla jo tosiasia. Saurion väitöskirja oli näin hiven vanhentunut jo valmistuessaan vuonna 1947. Yhteiskunta oli muuttunut ja Saurion tutkimuksen lähdetilasto koski maailmaa, jota ei enää ollut. Maalaisemäntien lukumäärä väheni. Kuluttajatalouksien lukumäärä kasvoi.

Laura Harmaja oli kirjoittanut 1920-luvulla kuluttajapolitiikan tehostamisen puolesta mutta suomalaiset viranomaiset ryhtyivät ponnekkaisiin kuluttajapoliittisiin toimenpiteisiin vasta 1960-luvulla. – Havahduttiin kuluttajansuojeluun. Kotitalousneuvojat jakoivat kuluttajavalistusta aikuisväestölle ja nuorisoa valistettiin kouluissa. Elinkeinohallituksen Kuluttajatietoa -lehden ”Käsikirja” -numerossa julkaistun artikkelin anonyymien kirjoittajan mukaan kuluttajapolitiikan alkuvaiheet niveltäytyivät Pohjoismaissa jo olemassa olevien nais- ja kotitalousjärjestöjen, osuustoiminnan ja ammattiyhdistysliikkeen omaan toimintaan sekä kotitaloudelliseen opetukseen. Kirjoittaja huomauttaa, että elinkeinoelämä oli 1950-luvulla kuluttaja-asiasta kiinnostuneempi kuin valtiovalta. Teollisuuden ja kotitalouden yhteistyövaliokunta Tekova perustettiin vuonna 1953 ja kolme vuotta myö-

¹⁹⁷ Tudeer 1934, s. 13 ja 17.

¹⁹⁸ Tudeer 1934, s. 16.

¹⁹⁹ Heinonen 1998, s. 250.

hemmin perustettiin Tavaraselosteliitto.²⁰⁰ – Ponnistelut kotitalousministeriön perustamiseksi ja kotitalouden tutkimuslaitoksen luomiseksi ovat osoituksia siitä, että 1950-luvulla edistettiin tai yritettiin edistää pikemminkin valtiollista kotitalouspolitiikkaa kuin kuluttajapolitiikkaa.

Helmikuussa 1955 kansanedustaja, Marttaliiton puheenjohtaja Vieno Simonen yritti kiinnittää viranomaisten huomion kotitalouksien ongelmiin ja teki aloitteen erillisen, itsenäisen kotitalousministeriön perustamiseksi. Aloite olisi onnistuessaan yltäkylläisesti täyttänyt maisteri Laura Harmajan kolmekymmentä vuotta aikaisemmin kirjassaan ”Kotitalous nykyajan yhteiskunnassa” esittämän toiveen itsenäistä kotitalouspolitiikkaa harjoittavasta hallinnonalasta.²⁰¹

Laura Harmaja oli tahtonut vahvistaa kotitalousalan ammatillisuutta muun muassa koulutuksen kehittämisen kautta ja alan koulutuksesta oli tullut yliopistotasoinen. Kansanedustaja Vieno Simola piti aloitteensa perusteluissa tieteellisen kotitalousopetuksen olemassaoloa kotitalouksien kannalta erittäin myönteisenä asiana:

Vähitellen on myös päästy käsityksestä, että kotitaloutta voi hoitaa menestyksellisesti kuka tahansa ilman ammattivalmennusta. Kotitalousammatti on käsitetty nyt jo varsin monipuoliseksi ja pitkäaikaisen valmennuksen vaativaksi ammatiksi, joka perheenemännäksi aikovalta tai perheenemännän tehtävää suorittavalta on vaatinut jatkuvaa ponnistusta ja harrastusta ammattitaidon hankkimiseksi ja sen säilyttämiseksi. Kotitalousammattikasvatuksen tehostamiseksi on perustettu kotitalousoppilaitoksia ja kotitalousneuvontajärjestöt ovat suorittaneet kotitalouskasvatuksessa tärkeän osuutensa. Molempien tueksi on yritetty saada aikaan kotitalouden koe- ja tutkimustoimintaa. Kotitalouden mahdollisuuksia on lisännyt huomattavasti se, että Helsingin yliopiston ohjelmassa ovat myös kotitalousaineet edustettuina.²⁰²

Aloitteensa perusteluissa kansanedustaja Vieno Simola huomautti, että Suomesta puuttui yhä yhtenäinen suunnitelma kotitalouden edistämiseksi ja suurin syy tähän oli siinä, että vastuu kotitalousasioista jakautui neljän eri ministeriön osalle: Opetusministeriö suunnitteli ja valvoi kansakouluissa, oppikouluissa ja kansanopistoissa annettavaa kotitalousopetusta. Kauppa- ja teollisuusministeriölle kuului ammattikoulujen kotitalousopetus. Maatalousministeriön alaisia olivat emäntäkoulut, kotitalouskoulut, talouskoulut ja kotitalousneuvontajärjestöt. Sosiaaliministeriö valvoi invalidien kotitalousopetusta ja kodinhoitajatoimintaa. – Tässä tilanteessa kotitalousministeriö merkitsisi kotitalouden keskitettyä suunnittelua ja johtoa, kansanedustaja Simola totesi.²⁰³

²⁰⁰ Kuluttajapolitiikan historia ja tausta. 1986b. Kuluttajatieta 2/1986, ”Käsikirja”. Elinkeinohallituksen julkaisu, s. 7; Heinonen 1998, esim. s. 268–291.

²⁰¹ Kotitalousministeriö. 1955. Emäntälehti 3/1955, s. 71; Heinonen 1998, s. 102. Viittaus Laura Harmajaan, 1925, s. 81–83; Harmaja 1922b.

²⁰² Kotitalousministeriö. 1955. Emäntälehti 3/1955, s. 71.

²⁰³ Kotitalousministeriö. 1955. Emäntälehti 3/1955, s. 71. Vastaavasti kirjoittaa Laura Harmaja (1946, s. 226): ”Elinkeinoista maassamme huolehtivat itsenäiset hallinnonhaarat omien ministeriöidensä alaisina. Kotitaloutta koskevat asiat

Suomalainen kuluttajapolitiikka syntyi varsinaisesti 1960-luvulla ja Suomi seuraili tässä, kuten monessa muussakin asiassa ulkomaisia esikuvia. Vuonna 1962 valtioneuvosto asetti kuluttajain neuvottelukunnan, joka toimi pari vuotta. Vuonna 1965 valtioneuvosto nimesi kuluttajain neuvottelukunnan tilalle kuluttajaneuvoston, joka vuonna 1967 aloitti mm. Kuluttajatietoa -lehden julkaisemisen ja toimi laajasti kuluttajapolitiikan alalla. 1970-luvun alussa istunut kuluttajapolitiikan suunnittelukomitea jätti mietintönsä vuonna 1972 ja seuraavana vuonna perustettiin elinkeinohallitus ja siihen kuluttaja-asiain osasto.²⁰⁴ Perustettiin myös erillinen kuluttaja-asiamiehen virka, kuluttajavalituslautakunta sekä markkinatuomioistuimien. Asetus kuluttajaneuvostosta annettiin ensimmäisen kerran vuonna 1974 ja uudelleen vuonna 1977.²⁰⁵

Elinkeinohallituksen anonyymin edustajan laatimassa lyhykäisessä kuluttajapolitiikan historiikissa todetaan, että 1960-luvulla myös kotitalousalan järjestöt ja tutkimuslaitokset ottivat kuluttaja-asiat entistä enemmän huomioon toiminnassaan.²⁰⁶ Jatkettiin elinkeinoelämän ja kuluttajien yhteistyöelimien perustamista. 60-luvun puolivälissä aloitti toimintansa Kuluttajat-Konsumenterna ry., jonka mukaan ihmisellä yhteiskunnassa kuluttajan, kansalaisen ja tuottajan eli työntekijän rooli.²⁰⁷ Työntekijä-tuottaja on kuluttajan vastapuoli. Tuottaja kohtaa kuluttajan hyödykemarkkinoilla. Kansalaiset kohtaavat toisensa siellä missä puidaan yhteiskunnan yleisiä asioita (eduskunta, kunnat, opetuslaitokset jne.). Markkinataloudelle on luonteenomaista, että julkinen valta ei puutu tuottajien ja kuluttajien väliseen suhteeseen. Puitetaloudessa julkinen valta sen sijaan vaikuttaa tähän suhteeseen esim. lainsäädännön²⁰⁸ ja talouspoliittisten toimenpiteiden kautta.

Kotitalouskeskuksen nimi muuttui kuluttajapolitiikan kehittymisen vanavedessä. Nimeksi tuli vuonna 1972 ”Kotitalous- ja kuluttaja-asiain tutkimuskeskus” ja vuonna 1990 astui voimaan laki valtion kuluttajatutkimuskeskuksesta. Kuluttajatutkimuskeskusta koskeneen lain johdosta lakkasi entinen, vuodesta 1972 nimikkeellä Kotitalous- ja kuluttaja-alan tutkimuskeskus toiminut Kotitalouskeskus olemasta ja sen valtionapuvirat siirrettiin valtion kuluttajatutkimuskeskukseen.²⁰⁹ – Uu-

ovat sen sijaan hoidettavina monessa eri ministeriössä. Jos kotitalouden merkitys täysin oivallettaisiin, nämä asiat koottaisiin yhteen paikkaan, kotitalousvirastoon, joka johdonmukaisesti omistautuisi kotitalouden kehittämiseksi” ...

²⁰⁴ Elinkeinohallitus – ks. alaviite n:o 190 tässä tutkimuksessa.

²⁰⁵ Heinonen 1998, s. 297–298; Kuluttajapolitiikan historia ja tausta. 1986b. Kuluttajatietoa 2/1986, ”Käsikirja”, Elinkeinohallituksen julkaisu, s. 7. – Anonyymin kirjoittajan mukaan eräänlaisena kuluttajaliikkeen perustuslakina voitiin pitää presidentti Kennedyn vuonna 1962 esittämiä kuluttajan perusoikeuksia, jotka olivat: oikeus turvallisuuteen, oikeus esittää mielipiteensä, oikeus valintaan ja oikeus informaatioon.

²⁰⁶ Kuluttajapolitiikan historia ja tausta. 1986b. Kuluttajatietoa 2/1986, ”Käsikirja”. Elinkeinohallituksen julkaisu, s. 7.

²⁰⁷ Helenius 1980, s. 9–11.

²⁰⁸ Ns. kuluttajansuojalaki paketti tuli Suomessa voimaan syyskuussa 1978 asetuksina 38–42/1978. (Lähde: Väyrynen & Väyrynen 1980, s. 54).

²⁰⁹ Sysiharju 1995, s. 201, 241.

simman nimimuutoksen yhteydessä organisaatiosta, joka alkuaan oli Kotitalouskeskus, oli tullut Kuluttajatutkimuskeskus. Nimen kehitykseen sopisivat hyvin valtio-opin professori Ralf Heleniuksen sanat: ”Tuotantoyhteiskunnan tuottava ihminen muuttuu ennen pitkää kuluttajayhteiskunnan kuluttajaksi”.²¹⁰ – Ja markkinahintaisten hyödykkeiden kuluttaminen on tärkeää yhteiskunnassa, jossa tavoitellaan bruttokansantuotteen kasvua ja nähdään bkt väylänä hyvinvointiin.

Helenius arvion mukaan ”kulutusideologian” nimellä kulkeva ajatussuunta oli [vuonna 1980] saamassa yhä laajempaa kannatusta. Siitä oli muodostumassa tai ehkä jo muodostunut ”kehittyneen” yhteiskunnan yli-ideologia. Se oli valtiovallan, poliittisten puolueiden ja etujärjestöjen yleisesti hyväksymä yli-ideologia, joka ei tuntenut puoluerajoja eikä myöskään luokkarajoja. Se oli ”kaikkien kunnan kansalaisten ja kansalaispiirien pyhä lehmä.” Kulutusideologian pönkittäjiä olivat suurten tuotantoyritysten varsinaiset päätöksentekijät, ylikansallisten yritysten eräät omistajat sekä yleensä pääomapiirien suojelemat johtajat. Varsinaisen herätystyön tekivät kulutusideologian nikkarit ja kehittäjät: markkinointimiehet, mainosväki, kaupallisen viikkolehdistön ja viihdekulttuurin tekijät. Nämä kulutusideologian mainostajat olivat riippuvaisia johtajista, sillä jos markkinointituote ei ollut isännän vaaliman hengen mukainen, renki voitiin vaihtaa toiseen. Kulutusideologia levisi kulutushyödykkeitä tuottavista ja jakavista yrityksistä ensiksi muihin yrityksiin ja vähitellen kaikesta ja kaikista tuli kulutushyödykkeitä. Ihmisistä tuli paitsi tuotteiden myös palvelusten, kokemusten ja arvojärjestelmien kuten uskontojen ja poliittisten aatteiden kuluttajia. Heleniuksen sanoin: ”Yhä enemmän kulutamme myös toisiamme”. Ystävyys, rakkaus ja onni muuttuvat kulutushyödykkeiksi. Ihmisinä muutimme yhä enemmän täydellisiksi kuluttajiksi, joista on kitketty sellaiset luonteenpiirteet, kuten inhimillisyys, luomiskyky ja anteliaisuus.²¹¹

Ralf Helenius ennakoi kulutusyhteiskunnan syntyä ja Liisa Uusitalo kirjoitti vastaavasti kulutuksen ekspansioista sekä Harmajan käyttämän ”kotitalousbudjetti” -termin²¹² sijaan kotitalouden kulutusbudjetista. Talouskasvun seurauksena kulutus koki Suomessa 1900-luvun mittaan ”ekspansion”:

Kulutuksen laadullisten piirteiden tarkastelu on tullut olennaiseksi taloudellisen kasvun ja sitä seuranneen kulutuksen ekspansion seurauksena. Taloudellisten mahdollisuuksien lisääntyessä erityisesti ns. vapaavalintaisen kulutuksen osuus kotitalouksien kulutusbudjeteissa kasvaa, jolloin kulutuksen laadullinen eriytyminen ja kulutuksen rakenteessa tapahtuvat muutokset ovat vaikeammin ennustettavissa kuin alhaisilla toimeentulon tasoilla. Kulutuksen laadullisilla piirteillä tarkoitetaan tässä paitsi kulutuksen rakennetta (esim. kulutusmenojen ja ajankäytön rakenne, kulutushyödykkeiden omistus) myös kulutuksen merkityssisältöä; kulutuspreferenssejä ja -tavoitteita.²¹³

²¹⁰ Helenius 1980, s. 15.

²¹¹ Helenius 1980, s. 14–15.

²¹² Harmaja 1931b, s. 751–752.

²¹³ Uusitalo 1978, s. 93.

Uusitalo huomauttaa, että erilaisten symbolien ja arvojen kytkeminen kulutukseen yleistyi sitä mukaa kuin kulutuksen merkitys taloudellisen kasvun välikappaleena korostui.²¹⁴ Kulutuksen ja taloudellisen kasvun välinen sidos näyttää toisin sanoen erittäin tiukalta: kulutus on taloudellisen kasvun sekä seuraus että syy. Kulutus ja talouskasvu liikkuvat yhdensuuntaisesti. Sama toisilla sanoilla ilmaistuna: sekä kulutuksella että talouskasvulla tavoitellaan ihmisen hyvinvointia yhteiskuntaympäristössään. Ehkä voitaisiin sanoa myös sanoa, että tavoitellaan yhteiskunnan hyvinvointia²¹⁵. Hyvinvointi-käsite jos mikä vaikuttaa keskeisen tärkeältä taloustieteelliseltä käsitteeltä.

Ihmisen hyvinvointi voidaan siis määritellä ulkoapäin yhteisön hyvinvoinnin kautta ja yhteisön hyvinvointina voidaan pitää kvantitatiivisesti mitattavissa olevaa suuretta, talouskasvua. Kun katsotaan, että yksilön hyvinvointi toteutuu talouskasvun ja siitä koituvan koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kautta [hyödykkeiden määrällä mitaten], saa Liisa Uusitalon alla oleva lausahdus selityksen. Uusitalo oli havainnut kulutusyhteiskunnan kulutusihanteissa tiettyä pakottavuutta:

Myöhemmässä teollistumisen vaiheessa – ns. ”kulutuskulttuurissa” – pidättyvyys kulutuksessa muodostaa dysfunktionaalisen elementin. Kulutuksen jatkuva määrällinen ja laadullinen ekspansio tulee keskeiseksi tekijäksi taloudellisen kasvun prosessissa. Tämä kulutuksen uusi funktio uusien tuotantomahdollisuuksien takaaajana näkyy teknisten innovaatioiden, tuotedifferentiaation ja markkinoinnin tehostumisena.²¹⁶

Kulutuksen kasvun ja taloudellisen kasvun jatkuvasta määrällisestä ja laadullisesta ekspansiosta tulee kahden osasen symbioottinen kehä, jossa osat ruokkivat toisiaan kasvuun. – Uusitalo mainitsee paitsi kulutuksen laadullisen ekspansion ohella myös entistä monipuolisemman kulutustutkimuksen tarpeen.²¹⁷ Kulutuksen laadullisia piirteitä ovat kulutuksen rakenne (esim. kulutuksen ja ajankäytön rakenne, kulutushyödykkeiden omistus) myös kulutuksen merkityssisältö (kulutuspreferenssit ja -tavoitteet). Lisäksi perinteisissä kulutuksen tutkimustavoissa tarkastelu oli ollut joko yksipuolista tai puutteellista. Niinpä kulutustutkimusta tulisi monipuolistaa. – Liisa Uusitalon kannanotot ovat mielenkiintoiset käsillä olevan tutkimuksen kannalta. Kulutus kasvoi ja sitä kasvua voitiin mitata monilla mittareilla. Koska tapahtui sekä määrällistä että laadullista kulutuksen kasvua, oli toivottavaa, että tehtäisiin entistä enemmän ja entistä monipuolisempaa kulutustutkimusta. Luontevalta tuntuisi, että Uusitalon toivomus kohdistui erityisesti pätevimpään mahdolliseen eli tieteelliseen kulutustutkimukseen. Voitiinko siis professori Elli Saurion johdolla tehtyä kulutustutkimusta

²¹⁴ Uusitalo 1978, s. 97.

²¹⁵ Biologi Onni Pohjankallio määritteli vuonna 1952 uutena luonnonlakina laajenevan yksilöllisyyden lain. Sen mukaan elämä täydellistyy ts. pitkälle kehittyneet yhdyskunnat saavuttavat yksilöllisen luonteen, jolloin yhdyskunnan jäseniä sitoo toisiinsa symbioottinen riippuvaisuus. Uusitalo puhuu kulutuskulttuurista, jossa yksilön käytös riippuu yhteisöstä. (Lähteet: Pohjankallio 1952, s. 454–455; Uusitalo 1978, s. 97).

²¹⁶ Uusitalo 1978, s. 97.

²¹⁷ Uusitalo 1978, s. 93.

pitää yksipuolisena tai puutteellisena ja yrittikö professori Saurio tavalla tai toisella laajentaa ja monipuolistaa kulutustutkimuksen kenttää? Myönteiset vastaukset olisivat myönteiset koko tutkimusteeman eli kodin taloustieteen akatemisoitumisprosessin kannalta. Tieteenalan vakiintumisen edellytyksiä kun on ko. tieteenalan suotuisa yhteiskunnallinen vaikutus.²¹⁸ Voitaneen sanoa, että kodin taloustiede kykeni muuntuen heijastamaan ympäröivän yhteiskunnan kehitystä. Yhteiskunnasta muovautui kulutusyhteiskunta – ja kodin taloustieteen sisäinen kehitys johti siihen, että tieteenalan nimi muutettiin vuonna 1995 kuluttajaekonomiaksi. Yhteiskunnan ponnistusten suuntautuessa talouskasvun aikaansaamiseen, kodin taloustieteen painottuminen kulutustutkimuksen puolelle oli sekä yhteiskunnan näkemysten mukaista että kodin taloustieteen vakiintumisen kannalta suotavaa.

3.3. Kulutusnäkökulma kodin taloustieteessä

3.3.1. Kulutus virallisissa opetussuunnitelmissa

Kun kodin taloustieteen opetus oli alkanut syksyllä 1946, oli noudatettu MMT Nils Wester-marckin hahmottelemaa opetussuunnitelmaa²¹⁹. – Kodin taloustieteen opetussuunnitelma piti uudistaa sen jälkeen, kun ravintokemian professuuri oli keväällä 1947 perustettu. Tiedekunta asetti 21. huhtikuuta 1947 toimikunnan laatimaan ehdotusta kodin taloustieteen tutkinto- ja harjoitteluvaatimuksista²²⁰. Toimikunta koostui kolmesta professorista ja yhdestä maisterista. Puheenjohtajana toimi maanviljelystalouden professori, vt. kodin taloustieteen professori Rurik Pihkala ja jäseniä olivat kotieläintieteen professori Lauri Paloheimo²²¹, mikrobiologian professori Unto Vartiovaara ja

²¹⁸ Halonen 2010, s. 19: Akatemisoitumiseen kuuluvat uusien professuurien ja muiden opetus- ja tutkimusvirkojen, laitosten, kirjastojen ja opiskelijayhteisöjen perustaminen, virkanimitykset, yliopistollisen tutkimus- ja opetustoiminnan sekä opintojen alkaminen ja opiskelijoiden sisäänpääsyaatimuksista, opetusohjelmista, tutkinnoista – erityisesti tohtorinarvoon oikeuttavista tutkinnoista – ja tutkintovaatimuksista päättäminen. Akatemisoitumiseen [voi liittyä] oppialan eriytyminen tai uuden tieteenalan synty. Akatemisoitumisprosessiin kuuluvat edellisten lisäksi oppiaineen tuleminen vakinaiseksi ja hyväksytyksi osaksi yliopistotoimintaa mm. tutkimustulosten, väitöskirjojen, tutkintojen suorittamisen, *yhteiskunnallisen vaikuttavuuden*, ulkoisen näkyvyyden ja vakiintuneiden toimitilojen kautta. (korostus ei alkuperäinen)

²¹⁹ M-m td 12.9.1946-Liite n:o 16 §:ään 24 (Kodin taloustieteen opetussuunnitelma hyväksytään).

²²⁰ M-m td 21.4.1947- §:t (4–5). – Samassa tiedekuntakokouksessa asetettiin myös toimikunta, jolla oli tehtävänä suunnitella kotitaloudellista virkatutkintoa ja tehdä siitä ehdotus tiedekunnalle. Tähän toimikuntaan määrättiin professorit Rurik Pihkala, Lauri Paloheimo ja Unto Vartiovaara, joista ensiksi mainittu puheenjohtajana. Toimikuntaan päätettiin pyytää myös FT, kotitalousneuvos Katri Laine maataloushallituksesta.

²²¹ Kotieläinopin dosentti Lauri Paloheimo oli antanut yleisen ravinto-opin pääaineopetusta ennen kuin tuli valituksi kotieläintieteen varsinaisen professorin virkaan. Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta oli kaavailut hänelle ravitsemusopin henkilökohtaista professuuria. (Lähteet: M-m td 28.11.1935-7 §; 17.1.1936-11 §; 12.10.1939-2 §; 22.11.1939-3 §; 1.1.1941-2 § (suppea kokous, jossa esillä dos. Paloheimon nimittäminen yl. ravinto-opin henk.koht. ylim. professoriksi); 30.3.1944-2 § (suppea kokous, jossa esitetään hakija Paloheimon nimittämistä kotieläintieteen vars. professorin virkaan); 4.5.1944-10 § (td esitti, että prof. Paloheimo hoitaisi edelleen yl. ravinto-opin kuulustelut niiden opiskelijoiden osalta, jotka olivat sisällyttäneet sen kandidaatin tai lisensiaatin tutkinnon aineyhdistelmänsä); 12.10.1939-Liite

maisteri Laura Harmaja. Maisteri Harmajan valinta opetussuunnitelmatoimikuntaan oli perusteltua, sillä Harmaja luennoi vuonna 1947 kodin taloustiedettä yliopistolla dosentti Westermarckin luovuttua tästä tehtävästä²²². – Toimikunnan jäsen FM Harmaja oli perehtynyt kulutusasioihin sekä tutkijana että opettajana. Vuonna 1946 oli ilmestynyt Harmajan teos ”Kotitalous kansantalouden osana” ja siinä kulutus määriteltiin kotitalouden päätehtäväksi [kansantalouden kannalta].²²³

Kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka oli perustettu tammikuussa 1946 ja kodin taloustieteen laitos aloitti toimintansa syyskuussa 1946²²⁴. Maanviljelystalouden professori Rurik Pihkala oli määrätty hoitamaan kodin taloustieteen laitoksen esimiehen tehtäviä syyslukukauden 1946 alusta toistaiseksi. Tässä tehtävässä hänellä oli apunaan MMT Nils Westermarck syyslukukaudella 1946. Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta oli 9.5.1946 vapauttanut 1. syyskuuta 1946 alusta alkaen maanviljelystaloudellisen laitoksen assistentti Westermarckin toimestaan ja määrännyt hänet samalla uuteen avustustehtäväänsä. MMT Westermarckille maksettiin kodin taloustieteen opettamisesta 8 775 mk/kk ja kodin taloustieteen laitoksen ja opetusvälineistön kuntoon laittamisesta 5 500 mk/kk syys- ja lokakuun ajalta vuonna 1946. Palkkauspäätös uudistettiin lokakuussa 1946 entisin ehdoin. Tilanne muuttui, kun maanviljelystalouden dosentti Nils Westermarck anoi virkavapautta dosentin toimestaan Helsingin yliopistossa vuosiksi 1947–48, koska siirtyisi hoitamaan maanviljelystalouden professorin virkaa Ruotsin maatalouskorkeakouluun. Tarvittiin uusi avustaja ja professori Rurik Pihkalan ehdotuksesta FM Laura Harmaja alkoi luennoida kodin taloustiedettä ja ohjata harjoituksia kevätlukukauden 1947 alusta alkaen. Virkapalkasta 2500 mk/kk maksettiin professori Pihkalalle ja loput palkkasummasta maksettiin maisteri Harmajalle. Maisteri Har-

§:ään 2; 22.11.1939-Liite §:ään 3; 29.11.1939-Liite §:ään 3 (yl. ravinto-opin opintovaatimukset); Kervinen 2010, s. 178–186 (Luku 5.3: ”Yliopiston yleisen ravinto-opin elinkaari”).

²²² FM Laura Maria Harmaja luennoi kotitalouden asemasta yhteiskuntataloudessa (maanantai, tiistai, perjantai, lauantai) sekä ohjasi harjoituksia joka toisen viikon torstaina. (Lähde: M-m td 6.2.1947-15 §).

²²³ Harmaja 1946, s. 27. Kulutusrooli mainitaan sivulauseessa ja kokonaisuudessaan virke kuuluu seuraavasti: ’Koska kotitalous tuloja käytellessään ja kulutusta hoitaessaan harjoittaa myös tuotantoa, on harhaan johtavaa sanoa, niin kuin sangen yleisesti sekä tieteessä että käytännöllisessä elämässä tehdään, talouden sisäistä puolta ”kulutustaloudeksi”, vaikka kulutus onkin kaiken sen toiminnan päämääränä.’ Harmaja perustelee em. mielipiteensä toisaalla: ”Mutta kaikkea hyödykkeiden valmistusta ei suinkaan ole voitu siirtää kodeista pois elinkeinojen haltuun edes pisimmälle kehittyneissä oloissa. Huoneet on siivottava” ... ”Ja ennen kaikkea vaatii lasten hoitaminen ja kasvattaminen erittäin paljon puuhaa ja vaivaa kodeissa” ... (Lähde: Harmaja 1946, s. 36). Myös: ”Täysin kehittyneessä rahataloudessa, josta oma tuotanto on kokonaan hävinnyt, on kaikkien kotitalouksien pakko tarpeidensa tyydyttämiseksi turvautua yksinomaan markkinoihin, ja niistä lähtee sen vuoksi kuluttajien kysyntä, johon pohjautuu tuottajien kysyntä, edelleen on jokaisen, jolla on itsenäinen talous, pakko kysyntänsä tyydyttämiseksi hankkia itselleen vastaava rahatulo siten, että hän pitää ansiotaloutta... Siten on jokainen yksityistalous kaksin kerroin kietoutunut kansantalouden prosessiin: toiselta puolen se kysynnällään hankkii tästä kotitalouteensa luontoisarvoja, toiselta puolen taas harjoittamallaan ansainnalla tarjoaa kansantalouteen tuotteita tai muita arvoja.” (Lähde: Harmaja 1946, s. 206. Viittaus: Fr. von Wieserin teokseen *Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft*, 1924).

²²⁴ Vuoden 1946 menoarvioon kuuluva kodin taloustieteen kiinteän ylim. professorin viran peruspalkka kalliinpaikanlisineen, yhden assistentin toimen vuosipalkkio kalliinpaikanlisineen sekä puolen vuoden laitosmenoja ja muita menoja varten tarkoitettu erä teki yhteensä 110 800 mk (v. 2007 markkoina 44 763,20 mk ja v. 2008 euroina 7 528,63 e).

maja kuitenkin sairastui joulukuussa 1947 ja avustustehtävä oli 1948–49 sijaisten hoidossa. Maanviljelystalouden professori, vt. agraaripolitiikan professori, vt. kodin taloustieteen professori Rurik Pihkala oli vapaa luennoimisvelvollisuudesta 12.9.–15.10.1946, ja koko lukuvuoden 1946–47 hän oli virkaansa kuuluvista tehtävistä virkavapaa tutkintojen pitämistä ja kirjallisten töiden ohjaamista lukuun ottamatta. Syyskuun lopussa 1948 professori Pihkala erosi maanviljelystalouden professorin virasta, mutta vielä omasta virastaan eron saatuaan hän jatkoi syyslukukauden 1949 loppuun asti vt. kodin taloustieteen professorina ja kodin taloustieteen laitoksen esimiehenä toimimista.²²⁵

Maisteri Laura Harmajan opetustoimen katkettua kesken professori Pihkala esitti tiedekunnalle, että kodin taloustieteen luentoja pitämään määrättäisiin FL Elli Saurio, "joka oli tehtävään suostuvainen hänen ja maisteri Harmajan keskenään sopimasta korvauksesta".²²⁶ FM Harmaja oli luennoinut syyslukukaudella 1947 kotitalouden asemasta yhteiskuntataloudessa, ja kevätlukukaudella 1948 hän oli aikonut luennoida kotitalouden erikoiskysymyksistä. Kotitalousneuvos FT Katri Laine määrättiin luennoimaan keväällä 1948 kotitalouden opetuksen ja neuvonnan kehityksestä ja nykytilasta. Professori Pihkala ehdotti FT Laineen määräämistä ja perusteli – kohteliaan monimutkaisin sanakääntein – 21.1.1948 allekirjoitetussa kirjelmässään ehdotustaan tasapuolisuudella:

Kun kodin taloustieteen opetuksen täydennykseksi olisi tarpeen, että opiskelijoille annettaisiin asiantuntijan esittämä katsaus kotitalouden opetuksen ja neuvonnan kehitykseen ja nykyiseen tilaan silmällä pitäen niin hyvin tavoiteltuja päämääriä kuin käytettyjä menetelmiä tällä alalla sekä valtion että yksityisten järjestöjen toiminnassa, rohkenen kunnioittaen ehdottaa, että puheena oleville opiskelijoille pantaisiin toimeen erityinen luentojakso näistä asioista, sopivimmin ehkä 12 luentoa käsittävä. Samalla kunnioittaen ilmoitan, että kotitalousneuvos, FT Katri Helena Laine olisi suostuvainen tämän tehtävän hoitamaan. Kun viime syyslukukaudella 12 luentotuntia käsittävä opetusvelvollisuus annettiin, maisteri Harmajan sairaana ollessa, tohtori Elli Sauriolle, pitäisin tältäkin kannalta tarkoituksen mukaiselta, että toisellekin kodin taloustieteen professorin viran hakijalle tohtori Katri Laineelle suotaisiin tilaisuus yhtä laajan opetuksen antamiseen.²²⁷

Kodin taloustieteen tutkinto- ja harjoitteluvaatimuksia pohtineen toimikunnan opetussuunnitelmaehdotus käsiteltiin ja vahvistettiin tiedekunnassa 29. toukokuuta 1947. Kodin taloustieteeseen kuului uudessa opetussuunnitelmassa pakollisena yhteiskuntatieteellisen oppiaineen ohella runsaasti pakollista luonnontieteellistä oppiainesta.²²⁸ Ravintokemian approbatur-arvosanan suoritus oli kodin taloustieteen opiskelijoille pakollinen. Tämänkaltainen sidos kahden toisilleen vieraan oppi-

²²⁵ M-m td 9.5.1946-13 §; 31.10.1946-13 §; 16.1.1947-16 §; Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 3–5.

²²⁶ M-m td 1.12.1947-1 §. – Maisteri Harmaja maksoi omasta palkkiostaan myös FT Katri Laineen palkkion.

²²⁷ M-m td 29.1.1948-Liite n:o 8 §:ään 11. – FT Laineen luennot sisälsivät tietoa varhaisesta kuluttajavalituksesta.

²²⁸ M-m td 29.5.1947-35 §; Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 17–24. – Tuloksesta voitaneen päätellä, että 1) FM Harmajan vaikutus toimikunnan työn tulokseen oli heikompi kuin kolmen professorin vaikutus. 2) Kodin taloustieteen pääaineopetus kärsi siitä, että kodin taloustieteen opiskelijoiden oli kulutettava ensimmäinen lukuvuosi voittopuolisesti ravintokemian ja kodin teknologian opintoihin. 3) Myös kulutusasioiden opetusta jouduttiin karsimaan.

aineen välillä oli ainutlaatuinen maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa. Lisäksi ravintokemian ja kodin taloustieteen approbatur-opintoihin sisällytettiin pakollisina yksittäisinä kurssisuorituksina kodin teknologian perusopinnot ja tieteellisluontoinen kodin taloustieteen kandidaattitutkinto varustettiin virkatutkinnoille tyypillisellä pitkäaikaisella harjoittelulla. – Yhteenvedona: kodin taloustieteen tutkintovaatimukset olivat opiskelijoiden kannalta aivan poikkeuksellisen raskaat ja vaativat.

Metsäpolitiikan professori Eino Saari teki kantelun kodin taloustieteen opetussuunnitelman johdosta, mutta kantelu ei johtanut muutoksiin suunnitelmassa. Professori Saari esitti kantelussaan harjoittelun huomattavaa supistamista ja luonnontieteellisen oppiaineen vähentämistä. Opetussuunnitelmatoimikunta oli ehdottanut, ettei kodin taloustieteen approbatur-arvosanaan kuuluisi harjoittelua, minkä kannan professorit Saari ja Lönnroth ilmoittivat hyväksyvänsä. Asiasta äänestettiin, kun osa tiedekunnan jäsenistä piti harjoittelua tarpeellisenä myös approbatur-tasolla. Äänestyksessä tiedekunta päätti kahdeksalla äänellä viittä vastaan määrätä approbatur-arvosanaa varten kolmen kuukauden harjoittelun, joka kaupungista kotoisin olevien opiskelijoiden oli suoritettava maalaisoloissa ja maaseudulta kotoisin olevien kaupunkiooloissa. Cum laude approbatur -arvosanaa varten vaadittavan harjoittelun pituudessa ilmeni jälleen erimielisyyttä, kun mm. professori Saari ehdotti kolmea kuukautta ja professori Lönnroth kuutta kuukautta. Jälleen äänestettiin ja nyt tiedekunta päätti kahdeksalla äänellä viittä vastaan määrätä mainittua arvosanaa varten vaadittavan harjoitteluajan pituudeksi yhden vuoden. Tämä harjoittelu voitiin suorittaa neljän vaihtoehdon mukaisesti. Lopuksi tiedekunta yksimielisesti päätti, että laudatur-arvosanan saamiseen vaaditaan kolmen kuukauden harjoittelu jossakin hyväksytyssä tutkimuslaitoksessa. Uusien opintovaatimusten mukaan kodin taloustieteen pääaineopiskelijoiden oli suoritettava 1,5 vuotta kestävä käytännön harjoittelu! Tiedekunnan päätöksen vuoksi professori Saari jätti eriävän mielipiteensä liitettäväksi 29.5.1947 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan, ja teki 1.8.1947 kantelun yliopiston kanslerille.²²⁹

Professori Saari perusteli eriävää kantaansa sillä, että kodin taloustieteen professorin viran ala painottui selvästi taloustieteeseen. Virkaan valitun henkilön ei odotettu jakavan kotitaloudellista yleisopetusta. Tutkintovaatimuksiin ei voitu mielivaltaisesti sisällyttää mitä tahansa sellaisia käytännöllisiä taitoja tai teknillisiä tai luonnontieteellisiä tietoja, jotka kodin piirissä toimiville tai sitä koskevia kysymyksiä tutkiville saattaisivat olla hyödyllisiä. Kodin taloustieteen opiskelulla tavoiteltiin kandidaatin tutkintoa, ei siis agronomin tutkintoa tai metsätutkintoa vastaavaa virkatutkinto. Professori Eino Saari yritti kantelun avulla saada vastauksen kahteen toisiinsa läheisesti liittyvään

²²⁹ M-m td 29.5.1947-35 §; 11.9.1947-6 §; 2.10.1947-16 §; 2.10.1947-Liite n:o 9 §:ään 16; 29.5.1947-Liite 15 §:ään 35; Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 17–24.

kysymykseen: 1) Mikä oli kodin taloustieteen ominaislaatu? 2) Oliko tiedekunnalla, voimassa oleva asetus MMK -tutkinnosta huomioon ottaen, oikeus sisällyttää kandidaatin tutkinnon oppiaineiden vaatimukseen tiedekunnassa opetettavia agronomitutkinnon ja metsätutkinnon perus- ja apuaineita kuinka paljon tahansa ja aivan riippumatta siitä, olivatko ne asianomaisen tieteen osia vai kokonaan toisten tieteiden ryhmiin kuuluvia. Professori Saaren näkemyksen mukaan tiedekunnalla ei ollut tällaista oikeutta mutta professori Eino Saari jäi näkemyksineen tappiolle. – Hänen tappionsa ei ollut kuitenkaan täydellinen, sillä tiedekunnan oli tehtävä muutoksia voimassa oleviin säädöksiin voidakseen jatkaa valitsemallaan linjalla. Professori Veli Merikoski antoi 24.11.1947 kanslerin häneltä pyytämän lausunnon, ja kansleri pyysi lausunnon myös konsistorilta. Pyyntö käsiteltiin konsistorissa joulukuussa 1947, ja konsistorin pöytäkirjaan liitettiin professori Merikosken valmisteluvaliokunnassa esittämä lausunto. Konsistorissa asiasta äänestettiin.²³⁰

Professori Merikoski ilmoitti 24.11.1947 kantanaan, ettei professori Saaren kirjelmää voitu käsitellä valituksena, koska asia ei koskenut professori Saaren omaa etua. Jos kuitenkin kansleri sai tiedon tiedekunnan menettelystä, joka oli voimassa olevien säädösten vastainen, hän voi tehdä huomautuksen ko. tiedekunnalle. Äärimmäisissä tapauksissa kansleri voi ryhtyä toimiin väärin menetel- leiden virkamiesten rankaisemiseksi mutta tällaisesta ongelmasta ei ollut nyt kyse.

Helsingin yliopiston kanslerin antamaa ja huomautuksen sisältänyttä lausuntoa professori Saaren kanteluasiassa alettiin tutkia maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan kokouksessa 19. tammikuuta 1948. Kansleri Tulenheimo kehotti tiedekuntaa tarkistamaan kodin taloustieteen opetussuunnitelmaa koskenutta päätöstään ja esimerkiksi sopivan aineyhdistelmän avulla saavuttamaan tarkoittamansa päämäärän tai, jollei se ollut mahdollista, ryhtymään toimenpiteisiin MMK -tutkinnosta annetun asetuksen muuttamiseksi. Kansleri totesi tiedekunnalla olevan asetuksen mukaan oikeus vahvistaa kodin taloustieteen käytännölliset harjoittelut mutta opintoaikaa ei pitäisi teoreettisluontoisessa tutkinnossa harjoittelujen vuoksi pidentää enempää kuin oli aivan välttämätöntä.²³¹ Kansleri Tulenheimo oli ollut yliopiston rehtori Cajanderin komitean ensimmäisen mietinnön valmistamisajankohtana. Tässä mietinnössä oli otettu kantaa MMK- ja MML -tutkintoihin:

Koska nämä tutkinnot tulisivat olemaan puhtaasti tieteellisiä tutkintoja, ei niitä varten semmoisenaan olisi vaadittava sellaista maatalous- taikka tilanhoitoharjoittelua, kuin nykyään on säädetty niistä kandidaatti- ja lisensiaattitutkinnoista, joissa maataloudelliset ammattiaineet ovat pääaineina, vaan olisi tyydyttävä siihen harjaantumiseen, mikä kussakin tutkintoaineessa mahdollisesti vaaditaan arvosanan saamista varten. Näiden oppiarvo-opintojen asiana olisi tehdä agronomia- ja metsänhoitotutkinnon suorittaneille mahdolliseksi edel-

²³⁰ Pieni Konsistori 3.12.1947-7 §.

²³¹ M-m td 19.1.1948-22 §; 19.1.1948-Liite n:o 14 §:ään 22.

leen kehittyä tieteellisessä suhteessa, olematta ylioppilaat estettyjä aloittamasta suorastaankin opintoja kandidaattitutkintoa varten; viimeainittua komitea kuitenkin pitää vähemmän tarkoituksenmukaisena, mikäli kysymys on varsinaisista maa- ja metsätalousammattialan opiskelijoista.²³²

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnalle huomautuksen antanut kansleri Tulenheimo oli siis lausunnossaan professori Cajanderin komiteatyössä viitoittamalla linjalla. Tiedekunnan jäsenet suhtautuivat ristiriitaisesti tiedekunnan omiin tutkintoihin, kun tieteellinen kodin taloustieteen kandidaattitutkinto varustettiin 1,5 vuoden harjoitteluvaateella ammattitutkintoja muistuttavaksi. – Vuosien kuluessa tiedekunnan tutkintorakenne alkoi painottua teoreettisten tutkintojen suuntaan.

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta ryhtyi toimenpiteisiin muuttaakseen MMK- ja MML -tutkinnoista 23.3.1945 (n:o 272/45) annettua asetusta ja teki 22.4.1948 esityksen, jossa ehdotettiin, että MMK -tutkintoon voitaisiin ottaa oppiaineiden edellyttämiä peruskursseja. Ravintokemiaan ja kodin taloustieteeseen tiedekunta esitti kanslerin vahvistettavaksi seuraavat peruskurssit:

Ravintokemia, kotitaloudellinen suunta:

- approbatur kemia, fysiikka, eläintiede
- cum laude approbatur kasvitiede, kemia (laudatur), mikrobiologia (cum laude approbatur)

Ravintokemia, biokemiallinen suunta:

- approbatur kemia, fysiikka, mikrobiologia (cum laude approbatur), eläintiede
- cum laude approbatur kasvitiede, kemia (laudatur), mikrobiologian jatkokurssi harjoitustöineen

Kodin taloustiede:

- cum laude approbatur kemia, fysiikka, kansantaloustiede.²³³

Tiedekuntakokouksessa 27.5.1948 maatalous-metsätieteellinen tiedekunta hyväksyi myös uudet tutkintovaatimukset kandidaatin tutkintoa ja molempia virkatutkintoja varten. Jälleen merkittiin pöytäkirjaan professori Eino Saaren eriävä mielipide:

Kodin taloustieteen harjoitustyöt:

- approbatur: ei harjoittelua,
- cum laude approbatur: 3 kk kaupungista kotoisin oleville maalla ja
3 kk maalta kotoisin oleville kaupungissa,
- laudatur: lisäksi 3 kk taloudellisessa tutkimuslaitoksessa.

Kodin taloustiede, tutkintovaatimukset:

- poistetaan kemian ja fysiikan perustietoja käsittelevä teos.²³⁴

MMK- ja MML -tutkinnoista annettu asetus 489/48, jolla muutettiin asetusta 272/45, astui voimaan 19. kesäkuuta 1948. Kansleri vahvisti lokakuussa 1948 MMK -tutkintoon kuuluvat peruskursssiaineet sen mukaisesti kuin tiedekunta 27.5.1948 päivätyssä kirjeessä oli esittänyt.²³⁵ – Kotitaloudelli-

²³² Kom.miet. 1930:2, s. 26–27.

²³³ M-m td 22.4.1948-26 §.

²³⁴ M-m td 22.4.1948-(§:t 8–9); 27.5.1948-(§:t 25–26).

²³⁵ M-m td 14.10.1948-13 §.

sia tutkintoja muutettiin jälleen parin vuoden kuluttua, kun yliopiston kandidaatti- ja lisensiaattitutkintoja uudistettiin laajasti. Maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa asetettiin lokakuussa 1949 kolme eri toimikuntaa pohtimaan kolmen eri tiederyhmän – maataloustieteiden, metsätieteiden ja kotitaloustieteiden – opintoja. Kotitaloustutkinnot järjesti uudelleen toimikunta, jonka puheenjohtajana oli professori Paavo Roine ja jäseninä professorit Unto Vartiovaara ja Nils Westermarck. Näistä henkilöistä vain viimeiseksi mainittu edusti yhteiskuntatieteitä. Seuraava asetus (n:o 451/17.8.1951) MMK- ja MML -tutkinnoista kumosi vuonna 1945 annetun vastaavan asetuksen siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen. Hieman aikaisemmin oli muutettu asetus Helsingin yliopistossa suoritettavista FK- ja FL -tutkinnoista sekä FT -arvosta (449/17.8.1951).²³⁶

1940-luvulla laadittujen kodin taloustieteen tutkintovaatimusten käsittelyä on selostettu jokseenkin laajasti siksi, että kodin taloustieteen laitoksen toimintamalli hahmoteltiin tällöin. Professori Elli Saurion astuessa virkaansa oli olemassa valmis suunta, johon ohjata kodin taloustieteen opetus ja tutkimus – mukaan lukien kulutustutkimus. FT Sauriolla ei näytä olleen 40-luvulla välitöntä, virallista vaikutusta kodin taloustieteen sisältöjen suunnitteluun.

Virkansa hoidon aloittavalla professori Elli Sauriolla oli tammikuun 1950 alkupuolella toimintansa ohjenuorana 29.5.1947 vahvistetut kodin taloustieteen tutkintovaatimukset²³⁷ niihin myöhemmin tehtyine tarkistuksineen. Kodin taloustieteen approbatur-arvosanan vaatimukseen kuului mm. FM Laura Harmajan teos ”Kotitalous kansantalouden osana”, samoin kuin Gunnar Modeenin teos ”Elinkustannusindeksi ja palkat”. Tutustuttiin myös vuoden 1928 elinkustannustutkimukseen ja tuorempiin asunto-oloista tehtyihin tutkimuksiin (SVT, XXXII.16.1938 ja 19.1940). Professori Elli Saurion oma väitöskirja, joka liittyi läheisesti kotitaloustyön arvon laskemisen teemaan, oli kodin taloustieteen tutkintovaatimuksissa cum laude approbatur-tasolla. Silloin perehdyttiin myös Pohjoismaiden elinkustannustutkimuksiin ja käsitteeseen ”elintaso” Knut Gets Woldin kirjan välityksellä. Laudatur-tasolla luettiin Hugo E. Pippingin teosta ”Behov och levnadstandard”. Tutustuttiin myös perhetalouden yleiseen hoitoon kulutus mukaan lukien (P. Nickel & J. Muir Dorsey: Management in Family Living). Kulutuskysymyksiä opiskeltiin laudatur-tasolla, sillä oli suoritettava C. C. Zimmermannin teos: Consumption and Standards of Living (tai vastaava).

Syyslukukauden 1952 alussa kodin taloustieteeseen saatiin uudet tutkintovaatimukset. G. Modeenin kirja elinkustannusindekseistä oli entisellä paikallaan mutta maisteri Harmajan teos oli pois-

²³⁶ M-m td 20.10.1949-14 §; 14.10.1948-Liite n:o 33 §:ään 13.

²³⁷ LIITE 2, Tutkintovaatimukset.

tettu approbaturopintojen vaatimuksista. Suomen viimeisiin elinkustannus- ja asuntotutkimuksiin tutustuminen edellytettiin. Kulutusasioiden opetuksen osalta tilanne cum laude -tasolla oli muuttumaton.²³⁸ Kulutuskysymysten opiskelua oli laajennettu laudatur-opinnoissa ja ne olivat seuraavat²³⁹:

Hugo E. Pipping: Behov och levnadstandard

Campbell: The Consumer Interest tai

Coles: The Consumer-Buyer and the Market tai

Reid: Consumers and the Market (USA:ta koskevat kohdat kursorisesti)

Zimmerman: Consumption and Standards of Living tai

Folsom: The Family and Democratic Society

Syksyn 1952 tutkintovaatimuksia noudatettiin kauan, sillä seuraava ohje tutkimusvaatimuksiksi kodin taloustieteessä annettiin vasta syksyllä 1960. Professori Elli Saurio esitti 1950-luvun puolivälissä oman ehdotuksensa kodin taloustieteen tutkintovaatimuksiksi.²⁴⁰ Ehdotus on kiinnostava, koska se on aito näyte suunnasta, johon professori Saurio halusi oppiainettaan kehittää.

Syyskuussa 1960 voimaan tulleissa tutkintovaatimuksissa kulutusasia oli vahvasti esillä: ”Viimeiset kulutustutkimukset” (approbatur, kohta 3), ”W. F. Ogburn - M. F. Nimkoff, Technology and the Changing Family, Boston 1955 (approbatur, kohta 6), ”Willard W. Cochrane – Carolyn Shaw Bell, The Economics of Consumption, New York–Toronto–London 1956” (cum laude, kohta 10), ”Josef Bock – Karl Gustav Specht, Verbraucherpolitik, Köln–Oplagen 1958” (cum laude, kohta 15).

60-luvun uudistuksia oli kodin taloustieteen jako kotitaloudelliseen ja yhteiskunnalliseen linjaan, josta syystä tutkintovaatimuksissa oli linjakohtaista vaihtelua. Yhteiskunnallisella suunnalla vaadittiin mm. seuraavat teokset: ”George Katona, Psychological Analysis of Economic Behavior, New York–Toronto–London 1951” ja ”James Duesenberry, Income, Saving and Theory of Consumer Behavior, Harvard 1952” (cum laude, kohta 19). Myös laudatur-opinnot oli jaettu vastaavasti kahteen linjaan. Kulutus kuului opiskeltaviin aiheisiin kummallakin linjalla:

A. Kotitaloudellinen suunta

26. Arch. W. Troelstrup, Consumer Problems, New York–Toronto–London 1952

27. Isabel B. Wingate–Karen R. Gillespie–Betty Addison, Know Your Merchandise, New York–Toronto–London 1953

28. Fritz Lohmeier, Der Warentest, Essen 1959

B. Yhteiskunnallinen suunta

26. Erch Egner, Der Haushalt, Berlin 1952

27. Ragnar Bentzel ym. Den privata konsumtionen i Sverige 1931–1965, Stockholm 1957

²³⁸ LIITE 2, Tutkintovaatimukset. – Vuoden 1952 tutkintovaatimukset, kohdat 15, 16 ja 20.

²³⁹ LIITE 2, Tutkintovaatimukset. – Vuoden 1952 tutkintovaatimukset, kohdat 26, 27 ja 28.

²⁴⁰ LIITE 5, Saurion tutkintovaatimusehdotus.

Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan seuraavat tutkintovaatimukset astuivat voimaan syksyllä 1964. Tällöin approbatur-tasolla tutustuttiin edelleen uusimpiin kulutustutkimuksiin (kohta 9). Uutuusjulkaisuna oli (kohta 8) Carin Boaltin ”Familjesociologi tai ”Bostadssociologi” (Boalt–Holm). Kulutus oli esillä kahdelle eri linjalle yhteisessä cum laude approbatur -kirjallisuudessa, sillä vaadittiin ”Kansantaloustieteen perusainekurssi (cl) tai mikäli on arvosana kansantaloustieteessä Cochrane–Bell, *The Economics of Consumption*” (kohta 12). Vaatimusten kohta 20 koski linjajaon mukaan eriytettyä kirjallisuutta cum laude -tasolla. Kotitaloudellisella suunnalla vaihtoehtoisia kirjaryhmiä oli runsaasti ja aihe vaihteli ryhmästä toiseen²⁴¹. Aiheita olivat mm. kotitaloustuotanto, asunto, vaatetus, ruokaostosten tekeminen, laitosten ruokailu, perhesosiologia (demokratia perheessä) ja opetustaito. Yhteiskunnallisella suunnalla oli yksi aiheryhmä ja siinä kaksi teosta: ”Egner: *Der Haushalt*” ja ”Katona, G. *The Powerful Consumer*”. Laudatur-opintojen kotitaloudellisella suunnalla opiskeltiin mainontaa: ”Reeves: *Mainonnan todellisuus (tai Reklam med realism)*” (kohta 27). Yhteiskunnallisella suunnalla vaadittiin teokset ”Galbraith, J. K., *The Affluent Society* (kohta 28), ”Dernburg, T. F.–Rosett, R. N.–Watts, H. W., *Studies in Household Economic Behavior*” (kohta 29) ja ”Aging and Leisure, ed. Kleemeier tai *Europe’s Future Consumption*, ed. Sandee” (kohta 30).

Kodin taloustieteen opiskelijat viittasivat ahkerasti tutkintovaatimusten kirjallisuuteen laudatur-töissään²⁴². Hajonta lähteissä oli luonnollisesti kodin taloustieteen olemassaolon alkuvuosina suurta mutta professori Elli Saurion tutkimustuotanto muodostui keskipisteeksi ja lähtökohdaksi opiskelijoiden tutkimuksille.²⁴³ Professori Saurion tekemät tutkimukset olivat ajanjaksolla 1950–54 yleisin käytetty lähde ja niiden nimet löytyivät 20 eri kertaa pro gradu-töiden lähdeluetteloista. Suomen virallinen tilasto (SVT) oli toiseksi yleisin käytetty lähde ajanjaksolla 1950–54. Erityisesti on huomattava, että mainitulla ajanjaksolla vuonna 1928 tehty tai vanhempi elinkustannustutkimus merkittiin lähteeksi kymmenen kertaa. Benjamin Andrews Kotitalouden taloustiede ”*Economics of Household*” (1935, 1948) oli lähteenä yhdeksän kertaa, samoin kuin teos Paulena Nickell & Muir J. Dorsey ”*Management in Family Living*” (1950). Carle Zimmermanin tuotanto oli lähdeluetteloissa kahdeksan kertaa ajanjaksolla 1950–54 ja erityisesti hänen kirjansa ”*Consumption and Standards of*

²⁴¹ Kodin taloustieteen linjajako lakkautettiin pian sen jälkeen, kun professori Elli Saurio oli jättänyt viran vuoden 1966 lopulla. Professori Saurio oli pyrkinyt laajentamaan kotitaloustieteiden tiederyhmää lukuisilla uusilla tieteenaloilla ja esittänyt maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle toistuvasti useiden uusien opetusvirkojen perustamista. Syksyn 1968 tutkintovaatimuksissa näkyy vielä heikosti professori Saurion ambitio: cum laude approbatur-tasolla vaadittiin (kohta 21) ”Sopimuksen mukaan kaksi erityisteosta joltakin seuraavista aloista: kodin hoito ja välineet, asunto, vaatetus, ravinto, laitostalous, perhesosiologia, opetus, *kuluttajaekonomia*” (korostus ei ole alkuperäinen).

²⁴² LIITE 4, Laudaturtutkielmat Sauriolle. – Yhteenveto kodin taloustieteen laudaturkirjoitusten lähdeluetteloiden tiedoista ajalta 1950–66 on laadittu helmikuussa 2011 Viittausten laskemisessa mukana olleet pro gradu-työt on merkitty Liitteen 4 tutkielmaluetteloon *:llä.

²⁴³ LIITE 1, Elli Saurio kirjoittajana ja puhujana.

Living” eri painokset (1935, 1936) olivat lähteenä neljä kertaa. P. Nyströmin ”Economic Principles of Consumption” (1929) kirjattiin lähdeluetteloihin neljä kertaa.

Kymmenen vuotta myöhemmin ajanjaksolla 1960–62 valmistuneissa kodin taloustieteen laudaturtöissä professori Elli Saurion tutkimukset mainittiin lähteenä 23 eri kertaa. Erityisesti professori Saurion väitöskirja oli yhä suosittu lähde. Suomen virallisen tilaston (SVT) tilastot – mukaan lukien kulutustutkimus 1955–56 – oli lähteenä yli 20 kertaa. Benjamin Andrewsinkin klassikkoteos ”Economics of the Household” tunnettiin yhä (seitsemän kertaa lähteenä), samoin P. Nyströmin teokset ”Economics of Fashion” (1928) ja ”Economics of Consumption” (1950) mutta Nyströmin tuotanto oli lähteenä enää kaksi kertaa. Yhtä harvoin oli lähteenä Carle Zimmermanin teos ”Consumption and Standards of Living” (1936). Laura Harmajan laaja tuotanto oli kokenut uudelleen tulemisen ja sitä käytettiin lähteenä seitsemän kertaa. Martti Sipilän tutkimukset (1938, 1946, 1949) olivat nousseet vastaavasti suosioon ja olivat lähteinä kahdeksan eri kertaa. Menetelmäkirjallisuus ilmoitettiin usein lähteenä: Alameri & Pöyhönen ”Johdatusta tilastolliseen tutkimukseen” (lähteenä neljä kertaa), H. Virkkusen liiketaloustieteellinen tuotanto, esimerkiksi ”Laskentatoimi johdon apuna” (seitsemän kertaa). Työtehoseuran kotitalousosaston osastopäällikkö Maiju Gebhardin tutkimukset olivat myös suosittu lähde. M. Silberkuhl-Schulten kirjaa ”Allgemeine Wirtschaftslehre” (1933) käytettiin lähteenä neljä kertaa ja Nickell & Dorseyin kirjaa ”Management in Family Living” (1950) viisi kertaa. Professori Nils Westermarckin tutkimukset olivat lähteenä kahdeksan eri kertaa.

Aikajaksolla 1963–66 professori Elli Saurion kirjallinen tuotanto ja luennot olivat yhä ylivoimaisesti suosituin käytetty lähde: 28 eri kertaa lähteenä (väitöskirja 13 kertaa). B. Andrewsinkin Kotitalouden taloustiede oli kesto-suosikki ja esiintyi lähteenä yksitoista kertaa. Suomen virallisen tilaston tilastosarjat olivat lähteenä parikymmentä kertaa ja Työtehoseuran tutkimukset yli kaksikymmentä kertaa. Carle Zimmermanin ”Consumption and standards of Living” (1936) muistettiin yhä. – Kodin taloustieteen laudaturtöiden lähdeluetteloiden tarkastelusta syntyykin yleisvaikutelma, että uudemman kirjallisuuden hankinta laitostutkimukseen oli vaikeaa²⁴⁴. Toisaalta uuden tutkimuksen, esim. kulutustutkimuksen, tarve oli ilmeinen. Ajanjaksolla 1950–66 kodin taloustieteeseen kirjoitetut laudaturtutkielmat muodostivat sen tutkimuksellisen pohjan, jonka varaan alan tutkimus oli seuraavien vuosikymmenten kuluessa hiven helpompi rakentaa. Esimerkiksi Hilikka Kuokan tarkka ja yksityiskohtainen, monisatasivuinen perusselvitys ”Suomen kotitalouspolitiikka 1891–1961” (Osat I ja II), jonka hän teki kodin taloustieteeseen vuonna 1961, on vuosikymmenten mittaan edesauttanut mo-

²⁴⁴ Kodin taloustieteen laitokselle myönnettyt laitos- ym. määrärahat olivat niukat. [Lähde: Kervinen 2008a(Väliraportti n:o 1), s. 54–55].

nen tutkijan työtä.²⁴⁵ – ”Kotitalouspolitiikka” -termin käyttö jäi vähemmäksi siinä vaiheessa, kun kuluttajapolitiikka nousi Suomessa huomion kohteeksi.

3.3.2. Kuluttajataloudet opinnäytetutkimusten kohteena

Kun professori Elli Saurio laati 1960-luvun alussa kodin taloustieteestä määritelmän valmisteilla olevaa Otavan suursanakirjaa varten, hän luetteli ne kotitalouden tehtävät tai aktiviteetit, joiden harkitsi kuuluvan oppiaineensa tutkimuskohteisiin. Havaitaan, että professori Saurio mahdutti lyhyeen määritelmään suuren määrän tutkimustehtäviä:

Kodin taloustiede, taloustieteen haara, jonka tutkimuskohteita ovat perheiden ja yksilöiden tulot, menot, luotto, säästöt, vakuutukset, sosiaaliturva ja verot, ajan ja energian käyttö eri toimintoihin, asunnon toiminnallinen suunnittelu ja varustaminen välineillä, perheen ja sen jäsenten muuttuvat roolit suom. yhteiskunnassa, elintasojen määräytyminen ja ylläpitäminen, kuluttaja ostajana.²⁴⁶

Kulutuksen sijainti tehtävälistan viimeisenä on yllättävä siihen nähden, että kulutus oli keskeisellä paikalla professori Elli Saurion opetuksessa. Kodin taloustieteen luentojen voidaan sanoa jakautuneen kahtia: kotitaloustieteisiin pohjautuvaan ryhmään ja taloustieteisiin pohjautuvaan ryhmään ja lukuvuosien ohjelmaan nämä luentojen kaksi erityyppistä ryhmää vakiintuivat siten, että syksyllä oli esillä kotitalouden teoria ja keväällä keskityttiin kulutuksen teoriaan.²⁴⁷ Professori Saurion ikään kuin ristiriitaiselta vaikuttava toiminta ehkä toisti ristiriitaa kodin taloustieteen opetussisällöissä ja nämä puolestaan heijastivat ristiriidan yhteiskunnan todellisuudessa, kun kuluttajien ongelmat jäivät tutkimuksissa paitsioon. Yhteiskunnassa oli olemassa räikeä ristiriita kulutusasioiden esilläolon ja niiden tärkeyden välillä. Kuluttajia vaivasivat uudenlaiset ongelmat, sillä teollinen hyödyketuotanto valtasi alaa kotitalouksien hyödyketuotannolta. Hyödykkeiden markkinatarjonta kasvoi voimak-

²⁴⁵ Hilka Orvokki Kuokan MMK -tutkinto kodin taloustiede pääaineena valmistui 30.5.1962. Lappeenrannan kesäyliopisto tarjosi myös kesällä 1962 kodin taloustieteen arvosanaopetusta. Professori Elli Saurio luennoi aamupäivällä 25. kesäkuuta 1962 elintalouden perusteista ja 31 henkeä käsittänyt länsisaksalainen tutkijain ja erilaisten kotitaloudellisten laitosten johtajain retkikunta seurasi luentoa. Ryhmä kuunteli myös dipl.ins. Aino Bergholmin luennon tekstiilien hankinnasta sekä maisteri Hilka Kuokan luennon, joka käsitteli kotitalouspolitiikkaa. [Lähteet: Lappeenrannan kesäyliopisto aloittaa lukuvuotensa juhannuksen jälkeen. L-Saksasta delegaatio avajaisiin. Kansan Työ 141/1962, s. 7; Länsisaksalainen rehtorikunta Lappeenrantaan tutustumassa. Kansan Työ 142/1962 (26.6.1962), s. 2].

²⁴⁶ Saurio 1962, s. 1170. – Saurio viittaa lähdekirjallisuuteen, johon sisältyy esim. kuluttajapolitiikkaa käsittelevä teos: C. Fitzsimmons, *Management of Family Resources* (1950); W. F. Ogburn - M. F. Nimkoff, *Technology and Changing Family* (1955); H. A. Dubberke, *Betriebswirtschaftliche Theorie des privaten Haushaltes* (1958); J. Bock - K.G. Specht, *Verbraucherpolitik* (1958).

²⁴⁷ Professori Elli Saurion luentojen teoriapohja oli selväpiirteisesti kotitaloustieteissä ja taloustieteissä mutta näiden tiederyhmien teorioilla on laaja pohja eri yhteiskuntatieteiden teorioissa. Koska kulutuksen teoria on samalla kuluttajan käyttäytymisen teoriaa, se nojautuu liiketaloustieteiden ja käyttäytymistieteiden teorioihin. Heinonen ja Raijas erittelevät kuluttajaekonomian [kodin taloustiede vuoteen 1995] perustuvan ensisijaisesti kotitaloustieteisiin, kansantaloustieteeseen, markkinoinnin tutkimukseen ja sosiaali- ja käyttäytymistieteisiin. (Lähde: Heinonen & Raijas 2005, s. 8).

kaasti ja hyödykkeiden markkinakysynnän kasvu seurasi tarjonnan kasvua. Työvoimaa siirtyi kotitalouksista työmarkkinoille. – Markkinatalous vahvistui talousmuotona. Luontoistalous väistyi.

Uudessa tilanteessa varsinaisen ongelman muodosti se, että hyödykkeitä koskeva tieto jakaantui kahtaalle, tuottajien tiedoksi ja kuluttajien tiedoksi. Kulutustutkimus oli jäänyt teollistumisen kehittymisvauhdista jälkeen mutta kulutustutkimus olisi hyödyttänyt sekä tuottajia että kuluttajia. Professori Saurion tapa käytännössä korostaa laitoksellaan kuluttajan näkökulmaa oli linjanveto opetus- ja tutkimustoiminnan muuttamisen puolesta entistä enemmän kulutuspainotteiseksi. Professori Saurion näkemys toteutui ajan myötä. 1960-luvun lopulla Suomessa alettiin voimalla kehittää kuluttajapolitiikkaa. Kodin taloustieteessä, joka vuonna 1995 linjattiin kuluttajaekonomiaksi, seurattiin yhteiskunnan talouskehitystä pitkällä viiveellä.²⁴⁸

Professori Elli Sauriolla oli mittava perspektiivi kuluttajien aseman muuttumiseen yhteiskunnassa, ja hän pyrki edistämään kuluttajien so. kotitalouksien hyvinvointia sekä työ- että virkaurallaan. Suomalaisen Marttaliiton²⁴⁹ toiminnanjohtajakaudellaan 1935–47 hän oli kotitalousneuvojen ja kotitalouskonsulttien esimies. Neuvonnan kehittämisessä oli erityishuomion kohteena ns. kuluttaja-alueiden neuvonta. Vuonna 1936 neuvoteltiin kaupunki- ja tehdasseutujen neuvonnan erikoistamisesta.²⁵⁰ Taajamien taloudet olivat maaseutukoteja selväpiirteisemmin ns. kuluttajatalouksia.

Kulutustutkimus oli professori Elli Saurion erityishuomion kohteena viranhoidon alusta lähtien ja voidaan sanoa professori Saurion pyrkineen siihen, että kodin taloustieteen laitoksella olisi tehty jatkotutkimuksia suomalaisen yhteiskunnan teollistumisesta ja teollistumisen vaikutuksista kuluttajakäyttäytymiseen. Laudaturarvosanaa suorittavia opiskelijoita varten aloitettiin suurisuuntainen

²⁴⁸ Kodin taloustieteen (kuluttajaekonomian) koko historiassa opetus- ja tutkimustoiminta toteutuvat tavallaan yhtä osittuneesti kuin professori Elli Saurion aikana, jolloin kotitalouden teoriaa ja kulutuksen teoriaa opetettiin eri lukukausilla. Kodin taloustieteen/kuluttajaekonomian historiassa huomio kohdistui ensiksi kotitalouden teoriaan ja siinä esim. kotitaloustuotannon arvon määrittämisen ongelmaan. Sittenkin kulutuksen teoria tuli painopistealaksi.

²⁴⁹ Suomalainen Marttaliitto; nimi muutettiin vuonna 1939 muotoon ”Marttaliitto”. (Lähde: Marttaliiton vuosikertomus vuodelta 1939, s. 7).

²⁵⁰ Suomalaisen Marttaliiton edustajakokouksen yhteyteen järjestettiin 23.3.1936 neuvottelukokous kaupunki-, tehdasseutu- ja taajaväkisten yhdyskuntien alueilla toimivien marttayhdistysten edustajille. Kokoukseen lähetti edustajia 29 marttayhdistystä. Päivä alkoi retkeilyllä Lohjan Virkkalaan, missä tutustuttiin Etelä-Lohjan Marttayhdistykseen ja Lohjan Kalkkitechdas Oy:n harjoittamaan neuvontatoimintaan (johtaja Petter Forsström selosti tehtaan kehitysvaiheita ja kotitalousneuvonnan ja marttatyön merkitystä työläisten olojen parantamisessa). Illalla oli neuvottelukokous Helsingissä. Kokouksessa oli läsnä noin 100 henkeä. Ensimmäisessä alustuksessa esiteltiin kotitalousneuvonnan ja opetustyön muotoja ja järjestelyä kaupunki-, tehdas- ja taajaväkisten yhdyskuntien alueilla. Viimeisessä alustuksessa esitettiin toivomuksia toiminnan keskittämisestä ja yhteistoiminnan järjestämisestä. Erikaisen tärkeä ns. kuluttaja-alueilla oli maataloustuotteiden asiallinen mainonta, ei vain kotoisten tuotteiden menekin lisäämiseksi vaan ennen kaikkea palkalla elävien perheiden ravinnon kehittämiseksi terveellisempään suuntaan. – Toiminnanjohtaja, maisteri Elli Saurio oli edustaja Kotieläintuotteiden mainostoimikunnassa. (Lähde: Marttaliiton vuosikertomus vuodelta 1936, s. 5 ja 12–14)

tutkimusprojekti, jossa tutkittiin taloudenhoitoa ”lähinnä teollisuuskeskuksissa” olevissa kotitalouksissa. Projekti tuotti kodin taloustieteeseen sarjan valmiita pro gradutöitä (ks. Taulukko 1, alla):

Huttunen, Riitta	1952	168 lähinnä teollisuuskeskuksissa sijaitsevan kotitalouden vaatevarastot ja vaatteiden hoito
Kiiski, Inkeri ²⁵¹	1952	Ansioemännän ajankäyttö
Luostarinen, Maija	1952	Rahankäsittely ja ostotottumukset 271 lähinnä tehdasyhdyskunnissa sijaitsevassa taloudessa keväällä 1950–51
Vierimaa, Teller-vo ²⁵²	1952	Perheen tulon jakautuminen eri tarpeiden osalle. Tutkimus 111 lähinnä tehdasyhdyskunnissa sijaitsevassa taloudessa keväällä 1950
Eronen, Annikki ²⁵³	1953	Väsämyksen ilmeneminen päivittäisessä kotitaloustyössä
Salomaa, Sirkku ²⁵⁴	1953	Perheenemännän vapaa-aika
Taipale, Sirkka	1953	Lastenhoitoon käytetty aika ja lasten opetustavat 167 lähinnä teollisuuskeskuksissa sijaitsevassa kotiudessa
Åvall, Iiris ²⁵⁵	1953	Asumismuoto ja -tiheys sekä asuntojen mukavuudet 272 lähinnä tehdasyhdyskunnissa sijaitsevassa taloudessa keväällä 1950–51.
Wagner, Helvi ²⁵⁶	1955	279 etupäässä teollisuusseudulla asuvan perheen ruokalista

Taulukko 1:²⁵⁷ Kodin taloustieteen laudaturpiskelijat tutkivat 1950-luvun alussa teollisuuskeskuksissa sijaitsevia kotitalouksia. Taulukossa mainitut laudaturtyöt, kuten muutkin kodin taloustieteen pro gradu -tutkielmat, kuuluvat Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen maatalouskirjaston kokoelmiin.

Professori Saurion tavoitteena oli luoda projektista syntyvistä laudaturtöistä vahva pohja jatkotutkimuksille. Projektiin osallistuvat ylioppilaat keräsivät tutkimusaineistoa usealta teollisuusseudulta. Opiskelijat lähtivät liikkeelle pareittain siten, että Riitta Huttunen ja Maija Luostarinen työskentelivät parina Oulun seudulla²⁵⁸, Sirkka Taipale ja Sirkku Salomaa Kymenlaakson paperitehdasyhdyskunnissa ja ylioppilaat Tellervo Vierimaa ja Iiris Åvall Lohjan kalkkitehtailla. Keräystyö Lohjalla kesti kuukauden.²⁵⁹ Ylioppilas Åvall erikoistui ruotsinkielisiin talouksiin ja ylioppilas Vierimaa suomenkielisiin. Opiskelijat asuivat ja aterioivat Lohjan marttatalolla. Läksiäisjuhlassa kuultiin muun muassa nuorille tutkijoille kirjoitettu runo.

²⁵¹ Aura Inkeri Hämäläinen o.s. Kiiski valmistui maatalous- ja metsätieteiden kandidaatiksi 1953.

²⁵² Joulukuussa 1952 maatalous- ja metsätieteiden kandidaatiksi valmistunut Tellervo Vierimaa laati kodin taloustieteeseen kaksi harjoitustyötä (”Naimisissa olevan naisen suhde ansiotyöhön” ja ”Lasten tulo ja sen käyttö”) ja piti seminaariesitelmän aiheesta ”Peräpohjola, asutusolot ja kotitalous”. (Tellervo Aaltosen o.s. Vierimaan ilmoitus 24.1.2008).

²⁵³ Annikki Hillervo Erosen pro gradu valmistui vuonna 1953, mutta kodin taloustieteen laudaturkokonaisuutta hän ei ehtinyt saada valmiiksi, koska hän kuoli 28.8.1953. Täysin varmaa ei ole, mistä aineistosta opiskelija Eronen laati tutkielmansa (Lähde: Maisteri Sirkku Hintsalan puhelinhaastattelu 23.1.2008).

²⁵⁴ Sirkku Päivikki Hintsalan o.s. Salomaa laudatur-arvosana kodin taloustieteessä valmistui 28.5.1954.

²⁵⁵ Iiris Asta Helena Smalénin o.s. Åvallin tutkielman arvostelivat professorit Antti Mäki ja Elli Saurio.

²⁵⁶ Helvi Inkeri Wagner o.s. Heikkinen käytti tutkimusaineistonaan ylioppilaiden Vierimaa ja Åvall keräämiä aineistoja.

²⁵⁷ Liite 4, Laudaturtutkielmat Sauriolle. – Laudaturtutkielmat n:o 4, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14 ja 24 [Sama taulukko löytyy Väli raportista n:o 1 (Kervinen 2008a), s. 115].

²⁵⁸ Tellervo Aaltonen o.s. Vierimaa, puhelinhaastattelu 12.1.2008. [Vrt. Lähde: KA / SA /6. Kansio, Henkilöitä ja kirjeenvaihtoa/6. Kirjeenvaihtoa (alakohta n:o 30: Professori Sauriolle Oulu Osakeyhtiöstä 25.6.1952 saapunut kirje, jonka aiheeksi on merkitty ”Kotitaloudellinen tutkimustyö yhtiömme alueella”). – Ylioppilaat Eeva-Liisa Siltala ja Hely Talvitie olivat suorittaneet tutkimustyötä Oulu Osakeyhtiön työntekijöiden ym. henkilökunnan keskuudessa.]

²⁵⁹ Aaltonen 2003, s. 45; Tellervo Aaltonen o.s. Vierimaa, puhelinhaastattelu 12.1.2008.

Kodin taloustieteen luentoajat ja luentosalit vaihtelivat. Kevätlukukauden 1957 loppuun saakka professori Saurio luennoi keskiviikkoisin Ritarikatu 6:n luentosalissa mutta lauantaisin, kun Kirkkokatu 4:n luentosali oli vapaa, kodin taloustieteen pääaineluento pidettiin siellä. Lukuvuosina 1957–58 ja 1958–59 professori Saurio luennoi Metsätalolla keskiviikko- ja perjantai-iltoina. Syksyllä 1962 luentopäiväksi tuli perjantain paikalle tiistai, ja tiistain luento pidettiin lihateknologian luentosalissa osoitteessa Hallituskatu 3. Lukuvuosina 1963–64 ja 1964–65 kodin taloustieteen luennot pidettiin Metsätalolla maanantai-iltana ja keskiviikkoiltana. Lukuvuonna 1965–66 professori Elli Saurio palasi virkansa alkuvuosien tapaan eli luennoi aamulla klo 9 alkaen maanantaisin ja tiistaisin. Syksy 1966 ei tuonut tilanteeseen enää muutosta. Kodin taloustieteen opinnot kuulusteltiin

Kuva 5: Laitosrakennus Kirkkokadun ja Meritullinkadun kulmassa. Talo on purettu. Kuva otettu 1967. Alkuperäisen kuvan omistaa Eva Oittila.

Kuva 6: Laitosrakennuksen ”sisartalo”. Kuva, Aila Kervinen 2002.

Kuva 7: Kiinteistö Albertinkatu 44 Helsingissä. B-portaan ovi näkyy kuvassa keskellä. Kuva, Aila Kervinen 2002.

professori Saurion aikana kuukauden kolmantena torstaina. – Kodin taloustieteen opetukseen ja opetuspaikkojen vaihtumiseen vaikutti se, että kodin taloustiede sai oman laitostilan vasta vuonna 1967 maataloustieteellisten laitosten rakennuskompleksin valmistuessa Helsingin Viikkiin. Kodin taloustieteen laitoksen toiminta oli syksyllä 1946 alkanut maanviljelystalouden laitostiloissa osoitteessa Kirkkokatu 4, 3. krs. Talo oli hissitön ja professori Saurion oli hankalaa kiivetä portaita kipeän jalan vuoksi. Tilanteeseen löytyi ratkaisu: kodin taloustieteen laitos toimi vuodet 1959–66 professori Saurion kotona, osoitteessa Albertinkatu 44 B.

Professori Elli Saurion Helsingissä pitämien kodin taloustieteen luentojen aiheita on esitetty alla olevassa taulukossa.

sl 50	Kodin taloudenhoito-oppi Kodin taloustieteen teoreettisia peruskysymyksiä	kl 51	Kulutuksen lait
sl 51	Kodin taloudenhoito-oppi Kotitalouden laskelma-oppi	kl 52	Kodin taloudenhoito-oppi Koti ja perhe teollistuvassa yhteiskunnassa
sl 52	Kodin taloussuunnitelma	kl 53	Kuluttajan markkinaoppi Ajankäyttö kotitaloudessa
sl 53	Kodin taloustieteen alkeiskurssi Aikabudjetit	kl 54	Kodin taloudenhoito-oppi Kulutuksen teoriaa
sl 54	Kodin taloustieteen alkeiskurssi Määräbudjetit	kl 55	Kulutuksen teoriaa
sl 55	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 56	Kotitalouden laskentaoppi
sl 56	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 57	Kulutuksen teoriaa
sl 57	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 58	Yksilö- ja kotiuspääoma
sl 58	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 59	Kulutus talusteoriassa
sl 59	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 60	Kulutus talusteoriassa
sl 60	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 61	Koti ja perhe teknologisen kehityksen valossa
sl 61	Kodin taloustieteen alkeiskurssi	kl 62	Kuluttajan markkinaoppi
sl 62	Kodin taloustieteen peruskurssi Kulutuksen teoriaa	kl 63	Kodin taloustieteen peruskurssi Kulutuksen teoriaa
sl 63	Kodin taloustieteen peruskurssi	kl 64	Kulutuksen teoriaa
sl 64	Kodin taloustieteen peruskurssi	kl 65	Kuluttajan taloussuunnitelma
sl 65	Kodin taloustieteen peruskurssi	kl 66	Kuluttajan taloussuunnitelma
sl 66	Kodin taloustieteen peruskurssi	kl 67	Kuluttajan taloussuunnitelma

Taulukko 2²⁶⁰: Kodin taloustieteen luentoaiheet professori Saurion virkakaudella 1950–66. Syyslukukausi on merkitty "sl" ja kevätlukukausi "kl". Osasta luentoja on tallenteita opiskelijoiden muistiinpanoina Elli Saurion yksityisarkistossa.

Luentoaiheiden systemaattinen kahtiajako näkyy. Syyslukukauden aiheet kiteytyivät vähitellen kodin taloustieteen alkeis- tai peruskurssiksi ja kevätlukukausien aikana professori Saurio opetti kulutuksen teoriaa. Tiedekunnan opinto-ohjelmassa lukuvuodelle 1966–67, jolloin kodin taloustieteen luennoija vaihtui kesken lukuvuoden, on tieto kevätlukukauden 67 luentosarjasta ”Kuluttajan taloussuunnitelma”. – Professori Elli Saurion virkakausi päättyi syyslukukauden 1966 lopulla.

Kodin taloustieteessä tehtiin 108 laudaturtutkielmaa vuoden 1966 loppuun mennessä²⁶¹ ja kulutusta tutkittiin niissä ahkerasti. Kulutus on selväpiirteisesti aiheena laudaturtoissa, joiden luettelomero em. liitteessä on 7, 8, 9, 16, 18, 26, 29, 35, 40, 47, 53, 62, 70, 72, 74, 80, 95. Kulutus voidaan kuitenkin määritellä suppeammin tai laajemmin. Suppeasti määriteltynä kulutus voisi tarkoittaa markkinahintaisten hyödykkeiden hankkimista oston kautta. Laajassa mielessä kulutusta on myös kotitaloustuotannon kulutus tarpeiden tyydyttämiseksi ja hyvinvoinnin tuottamiseksi. Laura

²⁶⁰ Taulukot 1 ja 2 löytyvät myös käsikirjoituksesta: Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 84–87.

²⁶¹ LIITE 4, Laudaturtutkielmat Sauriolle.

Harmajan näkemyksen mukaan kulutus oli hyvin kattava käsite, koska kaiken taloustoiminnan päämääränä oli juuri kulutus ja kulutusta oli hyödykkeiden lopullinen ja välitön käyttäminen ihmisten elämäntarpeiden tyydyttämiseen, siis syöminen, juominen, vaatteiden pitäminen, huoneissa asuminen, huvitteleminen yms.²⁶² Noin 75 vuotta myöhemmin Heinonen ja Raijas antoivat kuluttamiselle yhtä laajan määritelmän kuin Laura Harmaja määritellesään kuluttajaekonomian oppiaineeksi, jossa tarkastellaan yksittäisiä kuluttajia ja kotitalouksia taloustieteen näkökulmasta unohtamatta kontekstia eli yhteiskuntaa. Keskeisellä sijalla ovat yhtäältä kestävän kehityksen tavoitteet ja toisaalta kuluttajien hyvinvointi, joka on myös kulutusaktiviteettien tavoitteena. Kulutus on väline hyvinvoinnin saavuttamiseksi. – Heinosen ja Raijaksen mukaan taloudellisen toiminnan yleisenä päämääränä pitäisi olla viime kädessä kotitalouksien hyvinvointi.²⁶³ Tutkimuksen näkökulmasta – josta näkökulmasta 50-luvun ja 60-luvun kodin taloustieteen laudaturtutkielmatkin on pyritty laatimaan – kulutus on moniulotteinen tutkimuskohde ja sitä on luontevaa lähestyä monitieteisesti:

Yhteiskuntatieteelliset tutkimusmenetelmät luokitellaan määrällisiin ja laadullisiin. Kuluttajaekonomiassa sovelletaan näitä molempia. Kuluttajaekonomian opetuksessa ja tutkimuksessa sovelletaan talous- ja yhteiskuntatieteiden tutkimusotteita. Sovellettavia teorioita ja tutkimusmenetelmiä on omaksuttu monenlaisista traditioista. Keskeisiä käsitteitä ovat: kuluttaja, kulutus ja kuluttajuus sekä kotitalous, perhe ja voimavarat.²⁶⁴

Historia selittää kuluttajaekonomian monitieteisyyden, sillä kuluttajaekonomian juuret ovat 1) kotitaloustieteissä, 2) kansantaloustieteessä, 3) markkinoinnin tutkimuksessa ja 4) sosiaali- ja käyttäytymistieteissä. Lisäksi kuluttajaekonomialla on kytkentöjä oikeustieteisiin (esim. perhe- ja kuluttajaoikeus, velkasääntely), elintarviketieteisiin (ruoan kulutus, ruokakulttuuri) ja kasvatustieteeseen (kuluttajakasvatus). Viestinnän ja teknologiatutkimuksen rooli korostuu nykyisin, kun kulutusta toteutetaan yhä enemmän median välityksellä. Kulutuksen levitessä yhä uusille elämäalueille on alettu puhua kuluttajakansalaisista. Kulutus lisäksi globalistuu. Globaalin kulutuksen ideologia voidaan nähdä eräänä konsumerismin muotona. Konsumerismin merkitys on vaihdellut jossain määrin kontekstin mukaan. Sillä voidaan tarkoittaa esim. näyttävän kulutuksen ideologiaa tai kulutukseen suuntautuneen yhteiskunnan moralioppia, joka syntyi modernin kulutusyhteiskunnan myötä protestanttisen etiikan ja itsekieltäytymyksen vastapainoksi. Näkemyksen mukaan kulutus tarjoaa väylän vapauteen, valtaan ja onneen.²⁶⁵

²⁶² Harmaja 1931d, s. 869.

²⁶³ Heinonen & Raijas 2005, s. 7 ja 15. – Jos kotitalouksien hyvinvointia pidetään kaiken taloudellisen toiminnan päämääränä, ensiksikin käsite ”hyvinvointi” joutuu huomion keskipisteeksi. Toisaalta huomio alkaa kohdistua yksittäiseen taloustoimijaan, onhan kotitalouksien joukossa pienin jakamaton yksikkö juuri yhden hengen kotitalous.

²⁶⁴ Heinonen & Raijas 2005, s. 7. – Kuluttajaekonomian omia tutkimusotteita, teorioita ja menetelmiä ei mainita.

²⁶⁵ Heinonen & Raijas 2005, s. 8–9, 14 ja 18. – Käsiteparin kulutus–hyvinvointi sisältö vastannee pitkälti sanaparin konsumerismi–onni sisältöä. Onnen (onnellisuuden) suhde inhimilliseen hyvinvointiin lienee aika yksioikoinen. Loogisinta lienee liittää onnellisuus hyvinvointiin siten, että ovat toisistaan positiivisesti riippuvaisia. Oudolta kuulostaisi väite, että kulutuksella tavoiteltaisiin sellaista hyvinvointia, johon liittyisi onneton olo. Kummallista olisi myös ajatella

3.4. Kulutustutkimusta pyrittiin lisäämään

3.4.1. Kulutus tutkimussuunnitelmissa

Suomalaisen yhteiskunnan nopea teollistumiskehitys kiinnosti professori Sauriota. Maaliskuun 3. päivänä 1955 hän anoi Alli Paasikiven säätiöltä apurahaa tutkimukselle, joka koski teollisuuskeskuksissa elävien perheiden elintason vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus oli tarkoitus toimeenpanna kodin taloustieteen laitoksessa professori Saurion johdolla, tutkijoina kodin taloustieteen laudaturarvosanaa suorittavat opiskelijat. Säätiö myönsi apurahan, tosin anottua pienempänä. Apurahan käyttöä koskeva selonteko viivästy, ja säätiö joutui pyytämään professori Sauriolta selvitystä tutkimuksen etenemisestä.²⁶⁶

Lokakuussa 1957 professori Saurio haki apurahaa Suomen Kulttuurirahastolta nelihenkiselle tutkimusryhmälle. Tutkimuskohteena oli Suomen oma ainutlaatuisen nopea teollistumisprosessi ja tutkimusaiheena ”Teollistumisen vaikutus perheeseen”.²⁶⁷ Professori Saurio – tutkimusryhmän jäsenen – aikoi lähestyä teemaa yksityistaloudellisesta näkökulmasta. Ryhmän muut jäsenet edustivat kansantaloudellista, psykologista sekä eettillis-uskonnollista näkökulmaa.

Syyslukukaudella 1957 alkoi kodin taloustieteen laitoksella laitoksen ensimmäinen lisensiaattiseminaari²⁶⁸. Tähän ilmeisesti ainoaksi jääneessä jatkotutkimusseminaarissa oli nimilistan mukaan neljä osallistujaa: Marjatta Turkka, Eino I. Alitalo, Leo Salovaara ja A. Karsten. Marjatta Turkan nimen kohdalla on aloitusmerkintänä 11.10., mutta kenenkään osallistujan kohdalla ei ole lopetusmerkintää. Kenttärovasti Alitalo allekirjoitti tutkimussuunnitelmansa 31.12.1957²⁶⁹. – Valitettavasti tämä ainoa lisensiaattiseminaari, joka professori Saurion aikana kodin taloustieteen laitoksella koottiin, hajosi ilman konkreettisia tuloksia; jatkotutkimuksia ei valmistunut.

ns. hyvinvoinnin toteutuvan ihmisellä täysin onnen (onnellisuuden) tunteesta riippumatta. (korostus kirjoittajan). (Onnen tunteesta, ks. LIITE 6, Jatkotutkimusideoita).

²⁶⁶ KA/SA/1. Kansio, Saurion todistuksia ym. /3. Väitöstutkimus ja apurahat/B Apurahat/Vuosi 1955 (Alakohtat 1, 7 ja 8) ja Vuosi 1956 (alakohta n:o 1), Kirjeet Alli Paasikiven säätiöstä. – Kotitalousneuvos Katri Laine oli Alli Paasikiven säätiön hallituksen jäsen vuodesta 1952.

²⁶⁷ KA/SA/1. Kansio, Saurion todistukset ym. /3. Väitöstutkimus ja apurahat/B Apurahat/Vuosi 1957 (alakohta n:o 1, tutkimussuunnitelma Suomen Kulttuurirahastolle).

²⁶⁸ KA/SA/8. Kansio, Opetus ja oppilaat B/3. Kurssit kodin taloustieteessä (alakohta n:o 1). – Tieto löytyy vihkosta ”Luennot ja seminaariharjoitukset 1950–1959”.

²⁶⁹ KA/SA/7. Kansio, Opetus ja oppilaat A/3. Oppilaiden tutkimussuunnitelmia (alakohta n:o 1, Alitalo). – Rovasti Alitalo piti professori Saurion hautajaistilaisuudessa tammikuussa 1967 siunauspuheen tekstinään Psalmi 39: 3–14. (Lähde: Professori Elli Saurion viimeinen matka. 1967. Kotitalous 1/1967, s. 5–6).

Kevätlukukaudella 1958 seminaariharjoitukset alkoivat 22.1. ja päättyivät 16.5. Osallistujia oli kymmenen. Listalla, jossa annetaan tieto seminaariesitelmien aiheista, on 11 nimeä. Eino I. Alitalo kirjasi nimensä viimeisenä. Hän puhui 16.5.1958 aiheesta "Talous ja moraalit". Helinä Ollikkala esitelmöi 15.5.1958 "Maailman ravintotaloudesta". Vain näiden kahden kohdalle on kirjattu esitelmän pitoaika. MMK Marjatta Turkan tutkimussuunnitelma ei ole säilynyt, mutta lukuvuoden 1958–59 aikana Turkka osallistui kodin taloustieteen laitoksessa pidettyyn seminaariin ja esitteli aiheen "Lapsi- ja perhelisät". Seminaarin osallistujien pro gradu -töiden valmistumisajankohdasta päätellen kyseessä oli lähinnä laudaturseminaari tai ehkä tätä seminaaria voitaisiin nimittää sekaseminaariksi, sillä kuudesta osallistujasta puolet oli jo valmiita kandidaatteja. Seuraavaan listaukseen on merkitty osallistujan nimi, hänen tutkimusaiheensa ja hänen kandidaattitutkintonsa valmistumisajankohta:

1. Marjatta Turkka	Lapsi ja perhelisät	26.5.1955
2. Helvi Wagner	Toiminta yliopistollisessa keskussairaalassa yliemäntänä	9.12.1955
3. Kyllikki Korpi	Palveluselinkeinoista	18.12.1958
4. Luise Siegfried	Huonekalujen kustannuksista	8.10.1959
5. Raili Haveri	Kunnalliskodin johtajana	31.5.1958
6. Eva Oittila	Yliopistollisen keskussairaalan pesulan kustannukset	17.12.1959

Muutamat kodin taloustieteen laitokselta 1950-luvulla valmistuneet kandidaatit tekivät tutkimussuunnitelman jatkotutkimusta varten. Joulukuun 20. päivänä 1955 tutkimussuunnitelman laatinut MMK Eila Merikallio oli valmistunut maatalous- ja metsätieteiden kandidaatiksi toukokuussa 1955. Pro gradun aiheena oli ollut "Perheenemännän reaalipalkka". MMK Merikallio, joka oli 1955–56 toiminut kodin taloustieteen laitoksen tutkimusassistenttina, suunnitteli kulutusaiheista jatkotutkimusta. Tutkimusaineisto olisi käsittänyt 538 työläis- ja toimenhaltijaperhettä, joista 166 perhettä oli Helsingistä. Marjatta Rehell ja Helvi Wagner, jotka allekirjoittivat tutkimussuunnitelmansa 27.12.1956, olisivat kohdistaneet tutkimuksensa Helsingissä, Turussa ja Oulussa sijainneiden suursairaaloiden keittiöihin. Myös MMK Taimi Kyyrö laati jatkotutkimussuunnitelman joulukuussa 1956 tutkimusaiheenaan "Suomalaisen ruokalistan muutokset toisen maailmansodan jälkeen". Hänen 5.4.1956 valmistuneen pro gradu -työnsä nimi oli ollut "Viljelijäperheiden ruokausjärjestelmä", ja tutkielmasta oli annettu arvosana magna cum laude approbatur. MMK Kyyröllä oli cum laude ravintokemiassa ja mikrobiologiassa approbatur.²⁷⁰

²⁷⁰ KA/SA/7. Kansio, Opetus ja oppilaat A/3. Oppilaiden tutkimussuunnitelmia (alakohdat 3, 4 ja 5: Kyyrö, Merikallio ja Wagner ym).

3.4.2. Leo Salovaara kulutustutkijana²⁷¹

Niiden henkilöiden joukossa, jotka vuosina 1950–66 valmistuivat kodin taloustiede pääaineenaan, oli maisteri Leo Salovaara monessa mielessä ainutlaatuinen. Hän oli ensiksikin ainoa mieshenkilö, joka mainittuna ajanjaksona suoritti kodin taloustieteen laudaturin professori Sauriolle ja hän oli varsin iäkäs valmistuessaan syksyllä 1956 Helsingin yliopistosta maatalous- ja metsätieteiden kandidaatiksi kodin taloustiede pääaineenaan. Kolmanneksi maisteri Leo Salovaara jäi ainoaksi, joka professori Elli Saurion virkakaudella tarjosi kodin taloustieteeseen väitöstutkimusta.

Kuva 8: Professori Elli Saurio. Juhlakuva. Elli Saurion yksityisarkiston kuvakokoelma.

Kuva 9: VTT, MMM Leo Salovaara. Alkuperäisen kuvan omistaa Matti Salovaara.

Leo Salovaara (1908–87) oli professori Elli Sauriota vain kahdeksan vuotta nuorempi ja yhteistyö, joka oli alkanut heidän välillään 50-luvun alkupuolella opettaja-oppilas -suhteena, jatkui eri muodoissa professori Saurion virkakauden loppuun asti. Maisteri Salovaara toimi kodin taloustieteen laitoksella vt. assistenttina²⁷² ja kodin taloustieteen kesäopetuksessa Lappeenrannassa hän ohjasi kansantalouden kirjukurssia 1960-luvun alussa.²⁷³ Vuonna 1968 VTL Salovaara väitteli valtiotie-

²⁷¹ Alaluku 3.2.3. perustuu Väkiraporttiin n:o 1: Kervinen 2008a, s. 128–139.

²⁷² LIITE 3, Assistentit.

²⁷³ Lappeenrannan kesäyliopiston ohjelma 1962, s. 14 ja vast. ohjelma 1963, s. 16. – Lappeenrannan kesäyliopistoa ylläpiti Itä-Suomen Yliopistoseura r. y. ja vuonna 2000 tämä seura järjesti Etelä-Karjalan kesäyliopiston 45. toimintavuoden. Itä-Suomen Yliopistoseura järjesti ensimmäisestä kesästä (1956) lähtien kesäyliopiston luennot, harjoitukset ja tutkinnot yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa. Kun Lappeenrannassa 24.6.1956 juhlittiin kesäyliopistotoiminnan

teellisessä tiedekunnassa ja haki tämän jälkeen toisella hakukierroksella kodin taloustieteen professori Sauriolta vuoden 1966 lopussa auki jäänyttä virkaa.²⁷⁴ Tohtori Leo Salovaara sai koeluennon aiheen kodin taloustieteen professorin virkaa varten väitöstutkimuksestaan. Hän nimittäin anoi lupaa saada luennoita aiheesta ”Subjekttiivisen elintason käsite ja sen käyttäminen taloudellisessa tutkimuksessa”.²⁷⁵

Itsenäisyys ja luova omintakeinen älykkyys saattoivat olla sitä vastaavuutta, mikä kiinnitti professori Saurion tukemaan monin tavoin maisteri Salovaaraa. Professori Saurio oli taloustieteiden pioneereja, sillä kun hän väitteli kansantaloustieteessä vuonna 1947, hänestä tuli ensimmäinen taloustieteissä Suomessa väitellyt nainen ja myös kodin [kotitalouden] taloustieteen professorina hän oli uranuurtaja Euroopassa. Itsenäiseen toimintaan pystyi myös Leo Salovaara, sillä hän oli lukenut ylioppilaaksi yksityisoppilaana ja hän uskalsi hakeutua opiskelemaan naisvaltaista tieteenalaa kodin taloustieteen laitoksen opiskelijajoukon miespuolisena ”ainokaisena”.

Professori Elli Saurio ja VTM Leo Salovaara tapasivat ensimmäisen kerran ehkä vuonna 1953, jolloin professori Saurio antoi maisteri Salovaaralle suosituksen Suomen Kulttuurirahaston apurahaan varten²⁷⁶. VTM Leo Salovaaran väitöskirjakäsikirjoitus, jota hän tarjosi Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan syksyllä 1955, kuitenkin hylättiin.²⁷⁷ Professori H. E. Pipping, joka oli antanut asiassa lisälausunnon, oli suosittanut VTM Salovaaralle ”keskittymisen hyvettä” ja esim. tutustumista kotitaloustyöhön (”kvinnornas hushållsarbete”).²⁷⁸ Niinpä VTM Salovaara meni uudelleen tapaamaan professori Sauriota ja keskusteluista oli tuloksena se, että Salovaara aloitti sisäänottokiintiön ulkopuolisena opiskelijana kodin taloustieteen opinnot syksyllä 1956. Julkinen päätös VTM Leo Salovaaran suorittamasta MMK -tutkinnosta annettiin 25.10.1956.

alkamista, paikalla oli valtiovallan edustajana [metsäpolitiikan professorina toiminut] ministeri Eino Saari. Kodin taloustieteen opetus alkoi Lappeenrannassa kesällä 1957 ja professori Elli Saurio piti tällöin luentosarjan aiheesta ”kotiusekonomia”. Professori Saurio lienee jäänyt ainoaksi naisprofessoriksi, joka luennoi Lappeenrannan kesäyliopistossa vuosina 1956–66. (Lähteet: Etelä-Karjalan kesäyliopiston ohjelma 2000, s. 3; Tieteellisen kasvatuksen lisäksi on siirryttävä enemmän käytännön opetukseen. Yliopistollisten kesäkurssien avajaiset eilen Lappeenrannassa. Etelä-Saimaa 148/1956, 25.6.1956, s. 1 ja 6; Lappeenrannan Yliopistollisten Kesäkurssien ohjelma 1957, s. 8; Nimim. ”Vilja”: Hallituksella ei olisi kassakriisiä, jos kaikissa perheissä olisi kukkaro emännän taskussa. Etelä-Saimaa 26.6.1957, s. 5).

²⁷⁴ M-m td 18.9.1969-6 § (Kodin taloustieteen kiinteä ylimääräisen professorin virka julistetaan uudelleen haettavaksi); 20.11.1969-14 § (Esitetään yliopiston kanslerin kirje n:o 116/192, 18.11.1969 ja sitä seuranneet hakemukset kodin taloustieteen professorin virkaa varten); 18.9.1969-Liite A §:ään 6; Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 198–202 (Luku ”Toisella hakukierroksella tohtori Honkanen, Saarsalmi ja Salovaara”).

²⁷⁵ M-m td 15.10.1970-16 §; 29.10.1970-21 §; 15.10.1970-Liite §:ään 16. – Kulutukseen liittyi myös viranhakija Meeri Saarsalmen koeluento: ”Varainkäyttö suomalaisen kuluttajan taloudessa”. (Lähde: M-m td 29.10.1970-22 §).

²⁷⁶ KA / SA/6. Kansio, Henkilöitä ja kirjeenvaihtoa/5. Leo Salovaara (alakohta n:o 5, Professori Saurion 19.1.1953 kirjoittama suositus VTM Leo Salovaaralle).

²⁷⁷ Valtiotiet. td 1.10.1955-11 §; 29.10.1955-1 §; 12.11.1955-10 §; 7.4.1956-14 §; 22.9.1956; 7.4.1956-Liitteet (A ja B) §:ään 14; 22.9.1956-Liite A §:ään 10.

²⁷⁸ Valtiotiet. td 22.9.1956-Liite A §:ään 10.

Kodin taloustieteen laitoksella elettiin kriisiajan tunnelmissa syksyllä 1956. Keväällä 1956 professori Saurio oli tehnyt yliopiston kanslerille kantelun kodin taloustieteen kohtelusta yliopistolla.²⁷⁹ Asia eteni virkaopettaissa. Helsingin kotitalousopettajaopiston muuttamista kotitalouskorkeakouluksi kaavailtiin mutta aie kaatui – Sysiharjun mukaan – riittämättömään suunnitteluun:

Lisäksi teki [Helsingin kotitalousopettajaopiston] säätiön hallituksen jäsen, kansanedustaja Aune Innala 16.2.1956 lakiasia-aloitteen opiston valtion haltuun ottamisesta. Kouluhallituksen, lähinnä kansakoulunopettajien valmistuksesta vastaavan kouluneuvos Alfred Salmelan toivomuksesta muotoiltiin tämä aloite ehdotukseksi laiksi Helsingin kotitalouskorkeakouluksi. Vedottiin siihen, että ylioppilaspohjainen opettajanvalmistus on tarkoitus laajentaa kolmivuotiseksi, jolloin opetusta voitaisiin pitää korkeakoulutasoisena, kun lisäksi otettaisiin huomioon yhden vuoden käytännöllinen harjoittelu ja opetusharjoittelu. Kiireellä kouluhallituksessa, ilman virallista yhteyttä säätiöön valmisteltu lakiehdotusteksti ei kuitenkaan ehdottanut opettajakuntaan korkeampia kuin yp. ja ap. lehtorin virkoja. Eduskunta käsitteli lakialoitetta 17.12.1956 maatalousvaliokuntansa 30.11.1956 suorittaman valmistelevalle käsittelyn pohjalta. Valiokunta oli kuullut ainoana asiantuntijoina kotitalousneuvos Katri Lainetta maataloushallituksesta ja kouluhallituksesta kouluneuvos Alfred Salmelaa.²⁸⁰

Mikäli kotitalouskorkeakoulu olisi toteutunut, kotitaloustieteet Helsingin yliopistolta olisi voitu siirtää sinne. Muistettakoon, että tämäsuuntainen ehdotus oli sisältynyt professori P. E. Simolan jättämän eriävän mielipiteen muodossa jo keväällä 1944 valmistuneeseen ja yliopistollista kotitalousopetusta koskeneeseen konsistorin komitean mietintöön.

VTM Leo Salovaaran kodin taloustieteeseen jättämä laudaturtyö "Markkinahyödykkeiden ja kotiushyödykkeiden suhteellinen osuus kulutuksessa" ja hänen kaksi jatkotutkimustaan olivat selvästi kulutustutkimusta. Teollistumisen ja lisääntyvän ansiotyössä käymisen vaikutukset kuluttajaperheen toimeentuloon ja elintasoon kiehtoivat Salovaaraa tutkijana. Tähän ongelma-alueeseen puuttuvaa, ensimmäistä jatkotutkimusyritystään hän oli syksyllä 1955 tarjonnut yliopistolle otsikolla "Työvoiman uusintatuotannon taloudelliset edellytykset teollistuvassa yhteiskunnassa". – Teollistumisen vaikutukset yksityistalouksiin kiinnostivat hyvin paljon myös professori Sauriota.

Professori Elli Saurio esitteli 50-luvulla maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle kaksi laajaa MMK Leo Salovaaran laatimaa jatkotutkimuskäsikirjoitusta. Ensimmäinen niistä, "Työvoima kodin talouden tuotoksena ja tämän vaikutus väestön elintasoon", oli väitöskirjan käsikirjoitus. Se esiteltiin tiedekunnalle samassa tiedekuntakokouksessa, jossa VTM Salovaaran MMK -tutkinnosta annet-

²⁷⁹ KA / SA/5. Kansio, Kodin taloustiede tieteenä/5. Elli Saurion kantelu 1956.

²⁸⁰ Sysiharju 1995, s. 191. – Kotitalouskorkeakoulu-käsite ilmestyy lähteisiin 1940-luvulla ja asiaa pohtivat myös kotitalousalan keskeiset vaikuttajat päätellen siitä, että FM Laura Harmaja nimitti vuonna 1942 Helsingin Kasvatusopillista talouskoulua korkeakouluksi: "Kuinka on selitettävä, että Kasvatusopillinen talouskoulu ja Käsityöseminaari nyt taas näyttävät jäävän lapsipuolen asemaan? ... Eiköhän syynä ole se, että nämä molemmat korkeakoulut on pantu niin mitään sanomattoman, jopa alentavan otsikon alle kuin "Sekalaiset menot". (Lähde: Harmaja 1942, s. 579).

tiin julkinen päätös.²⁸¹ Työtä ei kuitenkaan ehditty tarkastaa ennen erään tärkeän määräajan umpeutumista: tohtorinväitös ilman edellä käypää lisensiaatintutkimusta voitiin suorittaa vain 20.12.1956 asti. VTM Salovaaran oli siis toimitettava maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle lisensiaatintyö, mikäli yhä tahtoi väitellä ko. tiedekunnassa. Sinnikäs Salovaara sommitteli uuden tutkimuksen ja professori Elli Saurio esitti sen lisensiaatintutkimuksena maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle tarkastettavaksi helmikuussa 1957. Työlle oli annettu nimeksi ”Kriittinen analyysi kulutus- tutkimusten mahdollisuudesta kuvata elintasoja ja siinä tapahtuneita muutoksia. Tiedekunta hylkäsi uuden käsikirjoituksen 12. syyskuuta 1957 kahdeksalla äänellä kuutta ääntä vastaan.²⁸²

Toukokuussa 1957, jolloin MMK Leo Salovaaran lisensiaatintyö oli ollut käsittelyn alaisena maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa, professori Saurio oli antanut asiasta pyydetyn lausunnon.²⁸³ Lausunnossaan, jonka oli allekirjoittanut 2.5.1957, professori Saurio valitteli maisteri Salovaaran lisensiaatintutkimuksen disposition hajanaisuutta sekä sanonnan vaikeatajuisuutta ja kömpelyyttä mutta sanoi tämän aiheutuneen siitä, että lisensiaatintyö oli supistettu muoto jo valmiina olleesta väitöskirjatekstistä. Lisensiaatintutkimuksen sisällön työn ohjaaja professori Saurio luonnehti kiittävin sanoin tieteen kannalta arvokkaaksi: tutkimuksen muotoa voitiin arvostella mutta päätelmissä oli järkeä. Aikaisemmissa kulutustutkimuksissa huomio oli kiinnitetty yksinomaan elinkeinoista saadun tulon jakautumiseen eri tarpeiden osalle. Salovaaran tutkimuksessa lähdettiin ensi kerran siitä käsityksestä, että yksilön ja perheen tulo muodostuu elinkeinosta saadun tulon ohella kodissa ns. palkattomalla työllä synnytetystä tulosta, kotiustulosta. Professori Saurion mukaan tämä Salovaaran oivallus oli merkittävä, ei vain kodin taloustieteen, vaan myös kansantalouden kannalta.

Elinkeinoelämän ja kotitalouksien yhteenkuuluvuuden Salovaara osoitti maan omasta talouselämästä ottamallaan havaintoesimerkillä: Suomen kansantaloudessa tuotantoprosessi osoitti tendenssiä supistua kodin piirissä ja laajentua kodin ulkopuolella. Päinvastainen ilmiö taas oli tuotantoon osallistuvan pääoman siirtyminen markkinataloudesta yksityistalouteen investoinneiksi kotiuspääomaan ja siten kotiustyön tuottavuuden lisääntymiseen. – Syntyi kilpailu pääomista elinkeinoelämän ja kotiustuotannon välillä, joista vm. pääomanmuodostussektoria oli aikaisemmin pidetty kulutuksena. Professori Saurio kiitti Salovaaran ansiokasta yritystä löytää menetelmä yhdenmukaisen

²⁸¹ M-m td 25.10.1956-§:t (4 ja 69).

²⁸² Tiedot Salovaaran jatkotutkimusten kohtaloista selviävät myös professori Elli Saurion omasta selonteosta, jonka tämä jätti 19. joulukuuta 1957 pidetyssä tiedekuntakokouksessa tiedekunnalle pöytäkirjaan liitettäväksi. Tiedekunta ei enää ottanut professori Saurion selostusta huomioon, koska asia oli tuossa vaiheessa jo käsitelty tiedekunnassa. Professori Saurio esimerkiksi kertoi ”jo elokuun [1956] kokouksessa” ilmoittaneensa, että hänellä oli esitettävänä VTM Leo Salovaaran väitöskirja ”Työvoima kotitalouden tuotoksena ja tämän vaikutus väestön elintasaan”. (Lähde: M-m td 19.12.1957-23 §; 19.12.1957-Liite n:o 72 §:ään 23).

²⁸³ M-m td 9.5.1957-22 §; 9.5.1957-Liite n:o 159 §:ään 22.

mittavälineen kehittämiseksi kotiustuloa ja elinkeinotuloa varten. Mittavälineen puuttuminen oli estänyt esim. kotiustulon yhdistämisen kansantulolaskelmiin. Professori Saurion mukaan Salovaaran tutkimus lupasi uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa sekä teorian että sovellusten alalla:

Muotoa koskevaa arvostelua ei voi kohdistaa päätelmiin, joissa kirjoittaja on varsin kirkkaasti kohta kohdalta esittänyt kulutustutkimuksiin kohdistetun kritiikkinsä sekä esittänyt ohjelmakohdat, joita hänen käsityksensä mukaan kulutustutkimuksissa tulisi seurata. Päätelmiin voin puolestani yhtyä. Tekijä on tutkimuksellaan tuonut taloustieteen piiriin uuden näkökulman, josta elinkeinojen ja kotien taloudellista toimintaa tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Tämä lisä on teoreettisesti erittäin ansiokas.²⁸⁴

Maisteri Leo Salovaaran jatkotutkimukset hylättiin maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa mutta hylkääminen aiheutti jälkimaininkeja. Vaikuttaa esim. siltä, että professori Saurio alkoi epäillä tiedekunnan jäsenten hyväntahtoisuutta opinnäytteiden tieteellistä tasoa arvioitaessa. Hän alkoi nimittäin syksyllä 1957 ilmoittaa eriävän mielipiteensä annettaessa kodin taloustieteen opiskelijoille arvosanoja suoritetuista opintokokonaisuuksista ja poikkeuksetta hän esitti oppilailleen ehdotettua korkeampia arvosanoja. Professori Saurion kriittisistä kannanotoista oppilasarvosteluun nähden taltioitui useita esimerkkejä tiedekunnan pöytäkirjoihin.²⁸⁵ Tämän lisäksi hän anoi konsistorilta, että kodin taloustieteen ylimääräisen professorin virka muutettaisiin kodin taloustieteen varsinaiseksi professorin viraksi. Professori Saurio perusteli anomustaan seuraavasti:

Aiemmin kodin taloustieteen kiinteä ylimääräinen professori kuului samaan palkkaluokkaan kuin varsinaiset professorit, mutta on myöhemmin jäänyt yhtä palkkaluokkaa alemmaksi.

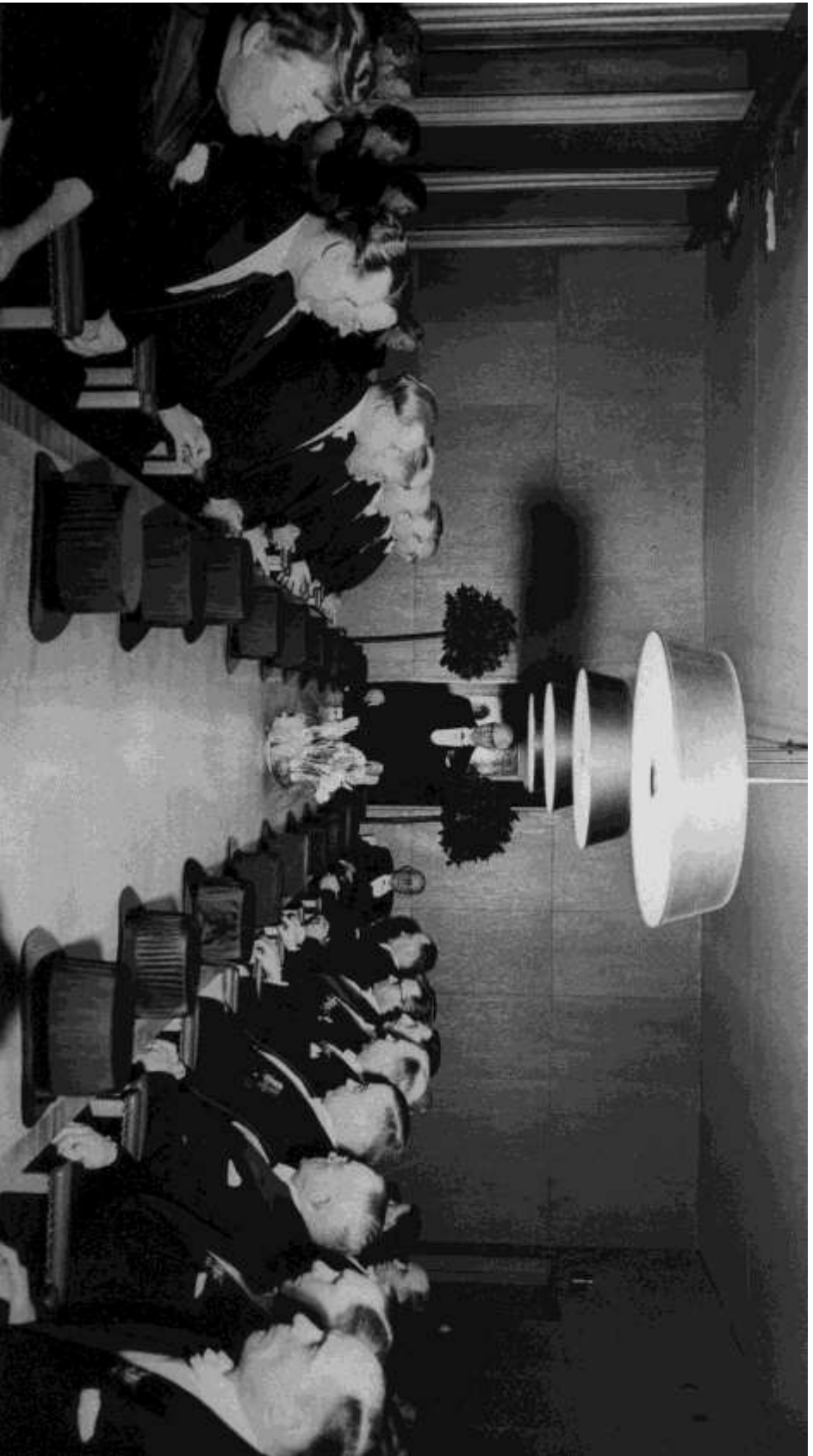
Anomuksesta on Saurion yksityisarkistossa kaksi, eri tavoin päivättyä versiota. Päiväykset ovat 13.11.1957 ja 15.11.1957.²⁸⁶

Maisteri Salovaaran näkemyksen mukaan ”kulutus” oli laaja käsite, sillä kokonaiskulutus koostui kodin ulkopuolelta hankitusta reaalityulosta ja reaalityulosta, joka hankitaan kodin piirissä tapahtuvalle tuotannolle. Salovaara piti tutkimuksensa suurena ongelmana sitä, että siinä liikuttiin traditionaalisen kansantalousteorian ulkopuolella eli alueella, jolle oli ominaista taloudellisen toiminnan rahalla mittaamattomuus. Kotitaloustuotannosta puhuttiin harvoin taloustieteiden piirissä ja itse asiassa kansantaloustieteen teoriaa olisi ollut tarpeen laajentaa, jos kotitaloustuotannon olemassaolo olisi täysin otettu huomioon. Salovaara etsi jatkotutkimuksissaan empiiristen aineistojen avulla uutta teo-

²⁸⁴ M-m td 2.5.1957-Liite n:o 159 §:ään 22.

²⁸⁵ M-m td 14.11.1957-§:t (2 ja 14); 28.11.1957- §:t (3–4, 6, 27); 31.5.1958-§:t (3, 5–6, 14). – Lisäksi prof. Elli Saurio anoi konsistorilta, että kodin taloustieteen kiinteä ylimääräinen professorin virka muutettaisiin tämän oppiaineen varsinaiseksi professorin viraksi. Prof. Saurio perusteli anomustaan seuraavasti: ”Aiemmin kodin taloustieteen kiinteä ylimääräinen professori kuului samaan palkkaluokkaan kuin varsinaiset professorit, mutta on myöhemmin jäänyt yhtä palkkaluokkaa alemmaksi”. Anomuksesta on Saurion yksityisarkistossa kaksi kappaletta, päiväyksillä 13.11.1957 ja 15.11.1957. (Lähde: KA / SA/29. Kansio (Esityksiä tiedekunnalle 1955 –).

²⁸⁶ KA / SA / 29. Kansio (Esityksiä tiedekunnalle 1955 –).

Kuva 10: Ylimääräisen professori Elli Saurion paikka oli virkaniimikkeestä johtuen aina tiedekunnan kokouspöydän alapäässä.

Kuva on Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan juhlah kokouksesta 20.1.1955 klo 18.00, jolloin olivat läsnä; dekaani, prof. Erkki Laitakari, professorit Eino Saari, Erkki Kivinen, Lauri Paloheimo, K. U. Pihkala, Matti Jalava, Onni Pohjakallio, Unto Vartiovaara, Th. Wegelius, Valter Keltikangas, Paavo Roine, Nils Westermarck, Antti Mäki, S. E. Mულamäki, Vilho Lihtonen, Juhani Paatela ja Esko Kangas, ylim. professori Elli Saurio sekä vt. professori Matti Hietaranta. Kunniavieraan, Suomen Akatemian esimiehen, professori A. I. Virtasen ja rouva Virtasen lisäksi olivat läsnä opetusministeri Kerttu Saalasti, kansleri P. Myrberg, rehtori P. Ravila, vararehtori H. Pipping, emeritusprofessori E. Lönnroth, R. Pihkala, U. Saalas ja K. Teräs-vuori, ent. professori K.T. Jutila ja henkilökohtaiset professorit H. Järnefelt ja P. Saarnen, apulaisprofessori V. Holopainen ja vt. apulaisprofessori K. I. Virtanen sekä vierailijoiden ja tiedekunnan jäsenten rouvat. Alkuperäinen kuva on ollut maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan pöytäkirjan liite.

riaa. Tutkimusprosessi oli tietyllä tavalla avoin: kulutustutkimuksiin liittyviä ilmiöitä ja taloudellisia asiayhteyksiä analysoitiin mutta mihinkään ennakolta asetettuun tulokseen ei pyritty.²⁸⁷

Salovaara tähtäsi yksilön subjektiivisen elintason mittaamiseen ja käytti siitä symbolia ”E”. Subjektiivinen elintaso ”E” voi olla korkeampi, samantasoinen tai alhaisempi kuin yksilön objektiivinen eli mitattavissa oleva elintaso ja kotitaloustuotannon mittaaminen kuului subjektiivisen elintason mittaamisen välttämättömiin edellytyksiin. Salovaaran mukaan ”E” koostui kolmesta eri tarvealueesta, jotka kaikki edellyttivät määräsuuruista reaalitytöä tullakseen tyydytetyiksi. Kyseiset tarvealueet: säästö- taso, perhetaso ja kulutustaso merkitsivät yksilölle taloudellisen aktiviteetin motiivia ja saattoivat hänen työ- ja pääomapanoksensa tuottavaan työhön.²⁸⁸

Mielenkiintoista on verrata kulutustutkija Leo Salovaaran 1950-luvulla ja 1960-luvulla kirjoittamia tekstejä kulutustutkija Liisa Uusitalon vuonna 1978 kirjoittamaan artikkeliin ”Kulutuksen laadullisten piirteiden tutkimisesta”. Tutkijoiden käyttämät käsitteet ovat erilaiset mutta entäpä jos he puhuvat samasta ilmiöstä? Salovaara näkee subjektiivisen elintason subjekteiksi kaikki ne yksilöt iästä ja sukupuolesta riippumatta, jotka omatoimisesti kykenevät hallitsemillaan tuotannontekijöillä hankkimaan E:nsä eli subjektiivisen elintasonsa edellyttämän tulovirran. ”E” on toisaalta motiivin kaltainen: se synnyttää taloudellista aktiviteettia ja vasta tämä taloudellinen aktiviteetti on havaittavissa esim. hyödykkeiden kotitaloudessa tapahtuvana tuotantona.²⁸⁹

Uusitalo käy läpi kulutukseen liittyviä teorioita ja kirjaa kulutuksen aiheuttamia sosiaalisia ongelmia. Materiaalisen kulutuksen kasvun asettaminen hyvinvoinnin mittariksi on kyseenalaista, sillä ympäristöriskejä syntyy ja kulutuksen asettaminen elämän tavoitteeksi saattaa aikaansaada passiivisen elämäntavan ja pinnallisten arvojen yleistymistä. Kulutuksen jatkuva määrällinen ja laadullinen ekspansio on taloudellisen kasvun prosessissa keskeinen. Toisaalta Riesmanin mukaan ulkoapäin ohjautuneisuus on nykyajan länsimaiselle persoonallisuudelle vallitsevin [käyttäytymisen] muoto. – Voitaisiko ajatella, että subjektiivisen elintason määrittäminen yksilön toimivaksi motiiviksi vastaisi suurin piirtein ihmisen sisältäpäin ohjautuvuutta? Vaihtoehtona olisi tällöin ihmisen ulkoapäin ohjautuvuus, jossa ihminen saa valmiita toimintamalleja ulkopuolisilta auktoriteeteilta. Mainonta ja mielipidejohtajat vaikuttavat kulutus-, säästö- ym. taloudellisiin päätöksiin. Naapurien elämäntapa

²⁸⁷ LIITE 4b, Salovaara 19.3.2001, s. 18; Salovaara 1968, s. 12–13 ja 68.

²⁸⁸ LIITE 4b, Salovaara 19.3.2001, esim. s. 17, 19–20; Salovaara 1968, esim. s. 195–196. – ”Perhetaso”, ”säästö- taso” ja ”kulutustaso” taloudellisen aktiivisuuden motiivina voitaisiin ehkä muuntaa ilmaisuksi: Yksilö tekee säästö- ja kulutus- päätöksiä sekä päättää esim. perheen perustamisesta ja perheen koosta.

²⁸⁹ LIITE 4b, Salovaara 19.3.2001, s. 18 ja 20; Salovaara 1968, s. 27 ja 67.

voi olla mallina elämäntapavalinnoille. Onko siis ulkopäin ohjautuvuus tulossa yhä tavallisemmaksi länsimaissa – maailmassa, jossa hyvinvoinnin mittarina pidetään kvantitatiivista talouskasvua?²⁹⁰

Maisteri Leo Salovaara katsoi jatkavansa tutkimuksillaan kuuluisan elintasotutkijan Hugo E. Pippingin työtä. Professori Pipping, joka oli yhdistellyt siihenastisen keskustelun kulutuksesta teorioidensa perustaksi, oli pitänyt erittäin vaikeana, jopa suorastaan mahdottomana, kehittää menettelyä subjektiivisen elintason mittaamiseksi. Salovaara taas oletti mahdolliseksi mitata subjektiivinen elintaso eräiden sosiaalisten ryhmien osalta. Salovaara toisin sanoen haastoi tutkija H. E. Pippingin. Pippingin elintasoteorian ja markkinatalouden järjestelmän välillä vallitsi ristiriita. Tästä havaitsemastaan ristiriitakohdasta lähtien Salovaara kehitti Pippingin elintasoteoriaa eteenpäin ja Salovaaralla oli työssään todennäköisesti ohjaajansa tuki puolellaan.²⁹¹

3.4.3. Kuluttajapsykologia tieteenalan kasvuvisioissa

Kotitaloustieteiden perustamiselle Suomeen oli saatu esikuva Yhdysvalloista. Siellä kotitaloustieteiden ainevalikoima oli laaja ja kotitaloustieteet oli usein organisoitu erillisiksi tiedekunniksi tai korkeakouluiksi [college]. Professori Saurio teki 50-luvulla toistuvasti määrärahaehdotuksia uusia kotitaloustieteellisiä virkoja varten, sillä hän toivoi kotitaloustieteiden pääsevän kasvun alkuun myös Suomessa. Tiedekunnassa ehdotuksia ei kannatettu. Professori Elli Saurion esitykset monista uusista viroista saattoivat hyvinkin tuntua maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan jäsenistä suurel- lisilta ottaen huomioon sen, että jo kolmannen kotitaloustieteen eli kodin teknologian perustamiseen kului aikaa parikymmentä vuotta ja koko sen ajan kodin teknologian alaan kuuluva opetus sisältyi kursseina kodin taloustieteen ja ravintokemian approbatur-opintokokonaisuuteen.

Professori Elli Saurio tavoitteli suurta kotitaloustieteiden ryhmää kodin taloustieteen laajentami- sen kautta. Lokakuussa 1955 hän laati maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle oman ehdotuksen kodin taloustieteen tutkintovaatimuksiksi.²⁹² Ehdotus sisälsi asunto-opin, vaatetusopin, kone- ja työopin, sosiaalipsykologian sekä yleisen kodinhoidon alkeiskurssit approbatur-tasolla. Cum laude - tasolla opetus jakautui perhetaloudelliseen, laitostaloudelliseen, kodinhoito-opilliseen, kasvatusopil- liseen ja opetusopilliseen suuntaan. Laitostaloudellisella suunnalla vaadittiin kuluttajan markki-

²⁹⁰ Uusitalo 1978, s. 95–98. Sivulla 98 viittaus teokseen D. Riesman: *The lonely crowd. A study of changing American character*, New Haven/ London 1961.

²⁹¹ LIITE 4b, Salovaara 19.3.2001, s. 18, 22–23 ja 27; Salovaara 1968, s. 22, 53 ja 67.

²⁹² LIITE 5, Saurion tutkintovaatimusehdotus.

naopin kurssi tai teos. Kasvatusopillisella ja opetusopillisella suunnalla psykologian peruskurssi joko vaadittiin tai se oli vaihtoehtona. Kasvatusopillisella suunnalla oli mahdollista suorittaa kuluttajapsykologiasta kirjatentti.

Määrärahaehdotukset, joita professori Saurio 50-luvulla teki, noudattelivat professorin oman tutkintovaatimusehdotuksen linjaa. Ehdotukset kokivat – asia miedosti ilmaistuna – vastatuulta tiedekunnan istunnoissa. Silloista tilannetta kuvaa hyvin eräs tapahtumasarja lokakuun lopusta 1958. Tiedekunnassa oli käyty keskustelua vuoden 1960 menoarvioon pyydettyistä viroista ja toimista ja professori Elli Saurio oli tehnyt taas tiedekunnalle seitsemää uutta vakinaista opetusvirkaa koskevan esityksen. Uudet oppiaineet olisivat olleet laitosekonomia, suurkeittiötekniikka, kotius- ja laituskoneoppi, asunto-oppi, vaatetusoppi, perhepsykologia ja kotitalouspedagogiikka. Professori Saurio merkitsi 27. lokakuuta 1958 muistikirjaansa, että virkaehdotus tai -ehdotukset on tehty. Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan sidottuihin pöytäkirjoihin professori Saurion ehdotuksista ei jäänyt tällä kertaa suurtakaan merkkiä. Kun pöytäkirjaluonnos tarkastettiin, tiedekunnan notaari merkitsi suoritettujen toimenpiteiden luonnokseen lauseella: ”Pykälä 59 poistettiin pöytäkirjan tarkastuksessa 13.11.1958”. Professori Saurio kirjasi 13. marraskuuta 1958 muistikirjansa sivuille tiedon tiedekunnalle esittämiensä seitsemän uuden kotitaloudellisen opetusviran kohtalosta: ”Tiedekunta päätti poistaa pöytäkirjasta. Tarkastuksessa on poistettu pöytäkirjasta.”²⁹³

Kuva 11: Kotitalousylioppilaiden opiskelijajärjestön 10-vuotisjuhla 21.3.1957. Henkilöt vasemmalta: professori Unto Vartiovaara, professori Mary Brown Allgood, professori Nils Westermarck ja – mahdollisesti – tohtori Anitra Karsten. Alkuperäisen kuvan omistaa lehtori Eva Oittila.

Kuva 12: Kotitalousylioppilaiden opiskelijajärjestön 10-vuotisjuhla 21.3.1957. Henkilöt alkaen oikealta: professori Nils Westermarck, professori Mary Brown Allgood, professori Unto Vartiovaara, opiskelija Eva Oittila, professori Aimo T. Nikolainen, professori Doris Myers (USA), ja dekaani, professori Erkki Laitakari. Alkuperäisen kuvan omistaa lehtori Eva Oittila.

²⁹³ M-m td 30.10.1958-§:t (9, 55 ja 58); KA / SA/5. Kansio, Kodin taloustiede tieteenä/5. Elli Saurion kantelu 1956 [Professori Saurion muistiinmerkinnät on talletettu kantelun liitteen n:o 39 yhteyteen]; Kervinen 2008a (Väliraportti n:o 1), s. 71–72 ja 81. – Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan pöytäkirjoissa on 50- ja 60-luvuilla useita tarkastusvaiheissa poistettuja asiakohtia. Kaikkien tyhjäksi merkittyjen pykäläiden alkuperäistä sisältöä ei liene mahdollista selvittää.

Kodin taloustieteen laitokselle ei myönnetty määrärahaa kuluttajapsykologian [tai perhepsykologian] kurssia varten, mutta juuri kuluttajapsykologian dosenttuuri saatiin kodin taloustieteen laitokseen kyseisen laitoksen ensimmäiseksi dosentuuriksi.²⁹⁴ FT Anitra Linnea Christina Karsten haki kuluttajapsykologian dosentiksi Helsingin yliopistoon. Tohtori Karstenin hakemuskirjelmä esitettiin maatalous-metsätieteelliselle tiedekunnalle 23. maaliskuuta 1956 ja tiedekunta pyysi asiassa lausunnon psykologian professori, FT Kai von Fieandtiltä ja määräsi toiseksi lausunnon antajaksi professori Elli Saurion.²⁹⁵

Kuluttajapsykologian dosentille tarvittiin opetusala ja kodin taloustieteen professori Elli Saurio laati tiedekunnalle perhepsykologiaa koskevan määrärahaehdotuksen syksyllä 1957. Perhepsykologia olisi ollut kodin taloustieteen opetusta täydentävä uusi apuaine, jonka opetus olisi alkanut psykologian peruskurssina kevätlukukaudella 1958 ja jatkunut syksyllä 1958 varsinaisena perhepsykologian kurssina. Virkaehdotuksen mukaan perhepsykologian kurssilla olisi käsitelty perhepsykologian, kuluttajanpsykologian ja kodinpidon (home management) aloihin liittyviä psykologian käsitteitä ja peruskysymyksiä. Professori Saurio liitti ehdotukseen aikamerkinnän 28.10.1957. Ehdotus pääsi mukaan tiedekunnan pöytäkirjoihin mutta puutteellisin käsittelymerkinnöin.²⁹⁶ FT Anitra Karstenin koeluentoaihe kuluttajapsykologian dosentuuria varten oli "Barn som köpare". Luento hyväksyttiin mutta itse anomus joutui 29.11.1956 jatkokäsittelyyn. – Ajankohtana, jolloin tohtori Karsten anoi kuluttajapsykologian dosentuuria, maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnan yhteensä 25 dosenttia käsittävässä dosenttikunnassa oli vain yksi nainen: MMT Armi Kaila.²⁹⁷

Lausunnossaan professori Elli Saurio korosti hakijan kansainvälistä uraa ja pätevyyttä alallaan. Tohtori Karstenilla oli ollut mainospsykologinen toimisto Berliinissä vuosina 1929–36 ja hän oli suorittanut psykologisia tutkimuksia teollisuuslaitosten markkina- ja mainososastoille. Vuonna 1936 hänet oli kutsuttu dosentiksi vastaperustettuun Hohere Reichswerbeinstitutin ja samalla laitokseen liittyvän *Werbewissenschaftliches Forschungsinstitutin* johtajaksi. Tässä tehtävässä hän oli ollut toisen maailmansodan alkamiseen asti. Kuluttajapsykologian dosenttuurin kannalta oli tärkeää erityisesti se, että tohtori Karsten oli tieteellisissä julkaisuissaan keskittynyt perhetalouteen:

²⁹⁴ Tietoja kodin taloustieteen laitoksen ensimmäisestä dosentista on Väkiraportissa n:o 1 (Kervinen 2008a), s. 65–72.

²⁹⁵ M-m td 23.2.1956-23 §.

²⁹⁶ M-m td:n pöytäkirjaliite syksyltä 1957: "Liite n:o 34/b/II" [merkintä on puutteellinen; määrärahaehdotus on käsitelty mahdollisesti 31.10.1957 tai 14.11.1957].

²⁹⁷ M-m td 22.11.1956-§:t (2–3 ja 4); 29.11.1956-§:t (16–17); 22.11.1956-Liite n:o 57 §:ään 4 (prof. von Fieandtin lausunto) ja liite n:o 58 §:ään 4 (prof. Saurion lausunto).

Perhetalouden kannalta erittäin mielenkiintoinen on Karstenin Saksassa suorittama alustava tutkimus kysymyksestä, mikä merkitys lapsella on kuluttaja-ostajana. Tutkimus on julkaistu nimellä "Kinder kaufen ein", *Gebrauchsgrafik* 1933. Tutkimus viittaa siihen, että lapsilla todennäköisesti on paljon suurempi vaikutus perheen elintasotavoitteisiin ja ostopäätöksiin kuin tähän mennessä on totuttu ajattelemaan. Probleemi on varsin nykytärkeä tämän hetken suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa nopea säätykierto on käynnissä.²⁹⁸

Lausuntonsa lopuksi professori Saurio totesi tohtori Karstenin tutkijatoiminnan edustaneen lähinnä juuri kuluttajapsykologian alaa, vaikka tutkimustyö oli suoritettu liiketalouden eikä kodin talouden puitteissa. Professori Saurio oli havainnut, että tohtori Karstenin tarkastellessa kahta vastapuolta, myyjää ja kuluttaja-ostajaa, näkökulmaan sisältyi suorastaan lähtökohtana perheen ja yksityisen ihmisen tarpeiden tyydytys, mikä ajattelu luonnollisesti oli – professori Saurion näkemyksen mukaan – ainoa terve lähtökohta myös liiketaloustieteessä. Professori Saurio piti hakijaa pätevänä kuluttajapsykologian dosentiksi ja vahvasti myönteisen arvionsa niukoin sanoin lisälausunnossaan:

Tiedekunnan minulle osoittaman, 7.12.1956 päivätyn kirjelmän johdosta ilmoitan kunnioittaen, että pidän tohtori A. Karstenia hänen julkaisujensa perusteella pätevänä kuluttajanpsykologian dosentiksi, kuten lausunnostani käy ilmi.²⁹⁹

Kun FT Karstenin dosentuurianomus otettiin huhtikuun alussa 1959 tiedekunnassa taas jatkokäsittelyyn, oli kulunut runsas kolme vuotta siitä, kun FT Karsten oli tehnyt anomuksensa. Vertailun vuoksi: tohtori Niinivaara oli vuonna 1957 todettu päteväksi elintarvikekemian dosenturiin yliopistoon ja nimitetty tähän toimeen muutamassa kuukaudessa³⁰⁰. Huhtikuun alussa 1959 tiedekunta vihdoinkin yksimielisesti totesi FT Anitra Karstenin päteväksi ja esitti hänen nimittämistään kuluttajapsykologian dosentin toimeen.³⁰¹

Professori Elli Saurio opetti kodin taloustiedettä paitsi Helsingin yliopistossa lukukausien aikana myös kesäyliopistoissa. Hän luennoi kodin taloustieteen kursseja Lappeenrannan kesäyliopistossa 1957–66, Seinäjoella vuonna 1961 perustetussa Etelä-Pohjanmaan kesäyliopistossa alkaen kesästä 1963 ja viimein myös Kokkolassa kesällä 1966 Keski-Pohjanmaan edelliskesänä perustetussa kesäyliopistossa. Kodin taloustieteen kesäopetus oli erityisesti kotitalousopettajien suosima täydennyskoulutusmuoto. Kotitalousylioppilaille osallistuminen kesäopetukseen oli hankalampaa, sillä lomajat kuluivat pakolliseen harjoitteluun.

²⁹⁸ M-m td 22.11.1956-Liite n:o 58 §:ään 4.

²⁹⁹ M-m td 7.2.1957-12 §; 7.2.1957-Liite n:o 130 §:ään 12.

³⁰⁰ Toukokuussa 1957 tiedekunnassa oli esitetty MMT P. F. Niinivaaran tiedekunnalle osoittama kirjelmä, johon hän oli liittänyt mukaan ansioluettelonsa julkaisuluetteloineen ja julkaisunsa ja jossa hän anoi, että tiedekunta esittäisi hänet nimitettäväksi elintarvikekemian dosentiksi Helsingin yliopistoon. Asiantuntijalausuntojen antajiksi tiedekunta määräsi professorit Vartiovaaran ja Roineen. (Lähde: m-m td 2.5.1957-17 §).

³⁰¹ M-m td 2.4.1959-13 §. – Dosentti Karsten luennoi perhepsykologiaa Lappeenrannan kesäyliopistossa heinäkuussa 1959. (Lähde: Lappeenrannan kesäyliopiston ohjelma 1959, s. 10).

Kuva 13: Lappeenrannan kesäyliopisto 1965. Professori Carin Boalt Lundin Teknillisestä Korkeakoulusta opetti toiminnallista asutosuunnittelua heinäkuussa 1965. (KA /SA / Valokuvat).

Kuva 14: Lappeenrannan kesäyliopisto 1965. Professori Carin Boalt demonstroi.

Professori Elli Saurion luennoimat kodin taloustieteen kurssit Lappeenrannan kesäyliopistossa noudattelivat Helsingin yliopiston tutkintovaatimuksia, sillä opetuksen oli tarkoitus olla arvosanoihin johtavaa. Professori Saurion pitämät kodin taloustieteen pääaineluennot olivat seuraavat:

Kesäyliopiston toimintakausi	Kodin taloustieteen opetus	Kurssinimi
25.6.–31.7.1957	26.6.–5.7.1957	Kotiusekonomia
23.6.–31.7.1958	23.6.–5.7.1958	Eläkö taloudellisesti ³⁰²
23.6.–31.7.1959	1.7.–31.7.1959	Kodinpito-oppia
27.6.–30.7.1960	27.6.–16.7.1960 18.7.–30.7.1960	Kodin talouden alkeiskurssi a) Kuluttajan markkinaoppi (joka toinen päivä) b) proseminariharjoitukset (joka toinen päivä)
26.6.–31.7.1961	26.6.–15.7.1961 17.7.–29.7.1961	Kodinpito (teemat: asunto, vaatetus, ruoka) Elintaso (teemat: aika, raha)
25.6.–10.8.1962	25.6.–7.7.1962 9.7.–28.7.1962	Elintalouden perusteet Seminaariharjoitukset
24.6.–31.8.1963	24.6.–13.7.1963	Kodinpito
22.6.–15.8.1964	22.6.–30.6.1964 1.7.–11.7.1964	Kulutuksen teoriaa Proseminariharjoitukset
28.6.–5.8.1965	28.6.–10.7.1965 12.7.–17.7.1965	Kodin taloustieteen peruskurssi ³⁰³ Proseminariharjoitukset
27.6.–30.7.1966	7.7.–20.7.1966	Kulutuksen teoriaa

Taulukko 3: Professori Elli Saurion Lappeenrannan kesäyliopistossa vuosien 1957–66 aikana pitämät kodin taloustieteen luentosarjat.³⁰⁴

³⁰² Samalla kun Kotitalous-lehden toimitus selosti kodin taloustieteen professori Elli Saurion 23.6.–5.7.1958 pitämän luentokurssin aiheen "Eläkö taloudellisesti?" se ilmoitti, että kurssiin liittyisi samanniminen oppikirja, jonka oli tarkoitus ilmestyä syksyyn -1958 mennessä. (Lähde: "Lukijat keskusteleivat" -palsta. Kotitalous 4/1958, s. 115)

³⁰³ Kodin taloustieteen peruskurssin luennot olivat kaksi kertaa päivässä: klo 9–12 suomeksi ja klo 16–19 ruotsiksi. – Kevätlukukauden 1965 aikana maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa käsiteltiin professori Elli Saurion määräraha-anomus, jossa esitettiin määrärahan myöntämistä ap. assistentin saamiseksi viideksi kuukaudeksi kodin taloustieteen laitokselle kotitalousopettajille järjestettävää kaksikielistä jatko-opetusta varten. (Lähteet: M-m td 21.1.1965-34 §; 4.3.1965-15 §; 21.1.1965-Liite A §:ään 34; 4.3.1965-Liite A §:ään 15).

³⁰⁴ Lappeenrannan kesäyliopiston opinto-ohjelmat 1957–1966.

Kesäyliopistojen puitteissa professori Elli Saurion oli mahdollista kokeilla opetuksen kehittämisideoitaan käytännössä. Täysin uudenlaisia kursseja kokeiltiin kodin taloustieteen tukikursseina. Ohjelman erikoisuuksia olivat kuluttajapsykologia 1950-luvun lopulla ja esperanto 1960-luvulla. Omalaatuiset kurssinimet ”Kotiusekonomia”, ”Kodinpito” ja ”Elintalouden perusteet” sisältävät Suomen Akatemian kielilautakunnan kotitalousalaa varten kehittämät uudissanat ”kotius” ja ”kodinpito” sekä professori Saurion keksimän käsitteen ”elintalous”.³⁰⁵ Professori Elli Saurio velvoitti kodin taloustieteen pääaineopiskelijat käyttämään uudissanoja esimerkiksi laudaturtöissään mutta sanat eivät juurtuneet suomalaiseen yleiskieleen ja niiden käyttö hiipui kodin taloustieteessäkin professori Saurion virkakauden jälkeen.

Kuva 16: Lappeenrannan kesäyliopisto. Kesäkuu 1964. Esperanton kurssin lopettajaiset. Edessä vasemmalla professori M. Mustakallio, rva Marke Setälä ja rva Mustakallio. Kolmannella penkkirivillä istuu vaalea-asuinen professori Saurio. Alkuperäisen kuvan omistaa Irja Miettinen.

Kuva 15: Lappeenrannan kesäyliopisto. Kesäkuu 1964. Esperantistit tri Vilho Setälä (vasemmalla) ja pastori Andreo Cheh avaamassa esperanton kurssi. Alkuperäisen kuvan omistaa Irja Miettinen.

³⁰⁵ Suomen Akatemian kielilautakunnan kokouspöytäkirjat; KA/SA/6. Kansio, ”Kirjeenvaihtoa” / Kohdat 7–9 (professori Saurion ja Suomen Akatemian Kielilautakunnan edustajan välistä kirjeenvaihtoa). Sana ”kotius” oli esillä kokouksessa 7.11.1955 ja 19.11.1956. Jälkimmäisessä kokouksessa professori Hakulinen, joka oli ehdottanut ”kotius”-sanaa, mainitsi sanojen hushäll, Haushalt käännoksenä sanan ”kodinpito”, jota professori Saurio piti sopivana merkitykseen home management. – Kodintutkimuslaitos olisi kuulunut tämän terminologian mukaan ”kotiudentutkimuslaitos”. Professori Saurio ehdotti 13.3.1958 uudissanoja ”elintalous” ja ”elintulo”. Jälkimmäinen sana olisi tarkoittanut tuloa, jolla eletään vastakohtana yrittäjätulolle. ”Elintalous” puolestaan olisi tarkoittanut sitä taloudellista toimintapiiriä, jossa eletään ja tyydytetään tarpeita, vastakohtana elinkeinot. Kielilautakunta, jonka puolesta Matti Sadeniemi kirjoitti 17.4.1958, jäi epäröivälle kannalle: ”Viime kokouksessaan Suomen Akatemian kielilautakunta otti esille ehdottamanne uudistermit elintalous, elinpääoma ja elintulo. Oltiin sitä mieltä, että vaikka sanat muodollisesti näyttävät kelpovolisilta, lautakunta ei voi lausua mitään niiden tarkoituksenmukaisuudesta tai suotavuudesta, koska se ei tunne niiden tarkkaa sisällystä eikä koko sitä käsitejärjestelmää, johon ne niveltäytyvät.” Vrt. ”Toimiessaan kodin taloustieteen professorina Elli Saurio esitti, että kotitaloudellisesta yksiköstä käytettäisiin termiä kotius - ja ruokataloudelle termiä ruokaus. Saurion keksimiä termejä käytettiin oppiaineessa vain hänen professorinkautenaan ja termit eivät vakiintuneet yleiseen kielenkäyttöön. (Lähde: Heinonen & Raijas 2005, s. 19. Viittaus: Honkanen 1967, s. 230).

Kesällä 1965 FK Ursula Wallberg Ruotsin kuluttajavirastoa (Statens Konsumentråd) luennoi 28.6.–2.7. aiheesta ”Konsumentforskning som underlag för upplysning”. Yhden kurssiviikon kurssi vastasi tutkintovaatimusten kohtaa 4 (kuluttajan markkinaoppi) tai osasuorituksena kohtaa 11 tai 22. Kulutustutkimusten alueella Ruotsissa oltiin pitemmällä kuin Suomessa. Professori Saurio oli helmikuussa 1965 lähettänyt kirjeen rouva Wallbergille kuluttajavirastoon Tukholmaan.³⁰⁶ Asiaa oli ollut Lappeenrannassa kesällä 1965 pidettävä luentosarja ruotsalaisesta kuluttajatutkimuksesta. Professori Gustav Elfving luennoi ruotsiksi kuluttajamatematiikkaa 5.7.–10.7. klo 13–15 yhden opintoviikon (kurssiviikon) kurssina, joka vastasi kohtaa 5 (samaa aikaan luennoi kuluttajamatematiikan kurssin suomeksi LuK Risto Vehviläinen). Kuulijakuntaa oli kursseilla runsaasti, sillä kurssit suoritaneitakin oli paljon. Esimerkiksi kodin taloustieteen peruskurssin (kolme kurssiviikkoa) suoritti menestyksekkäästi 38 henkeä ja FK Wallbergin yllä mainitun kurssin 41 henkeä.³⁰⁷

3.5.3. Tavoitteena kotitalouden tutkimuslaitos

Kodin taloustieteen professori Elli Saurio laati 1950-luvun puolivälissä korkeimman kotitalousopetuksen ja kodin tutkimuslaitoksen yhdistämistä koskevan suunnitelman, jonka lähetti ministeri Kerttu Saalastille³⁰⁸, sosiaaliministeri Tyyne Leivo-Larssonille, yliopiston rehtori Paavo Ravilalle, Kotitalouskeskuksen hallitukselle ja Maatalousnaisten Keskuksen johtokunnalle. Suunnitelma koski kodin tutkimuslaitoksen luomista, ja professori Saurio piti ajankohtaa asialle otollisena, sillä kodin taloustiede ei vielä ollut saanut Helsingin yliopistoon omia opetustiloja, ja Suomessa ei ollut kodin tutkimuslaitosta, vaikka sellainen oli esimerkiksi kaikissa muissa Pohjoismaissa. Professori Saurio ehdotti suunnitelmassaan kodin taloustieteen opetuksen ja kodin tutkimuslaitoksen toiminnallista yhdistämistä: oli perustettava yksi valtion laitos, johon alan yliopisto-opetuksen ja tutkimuksen lisäksi otettaisiin tutkimuksen tuloksia käytäntöön soveltava ja tiedottava elin. Kansanedustajat Hamara ja Nurminen veivät professori Saurion suunnitelmaa eteenpäin tekemällä helmikuussa 1956 lakialoitteen, joka koski kodin tutkimuslaitoksen perustamista valtionlaitoksena Helsingin yliopiston yhteyteen³⁰⁹, mutta aloite torjuttiin.

³⁰⁶ KA / SA/6. Kansio, ”Kirjeenvaihtoa” / Kohdat 10–11.

³⁰⁷ Lappeenrannan kesäyliopiston arkisto: 1) Kesän 1965 opintosuunnitelma 29.3.1965; 2) Professori Elli Saurion (13.7.1965) ja FK Ursula Wallbergin (2.7.1965) laatimat oppilastilastot; 3) Lappeenrannan kesäyliopiston vuoden 1965 toimintakertomus 31.12.1965, laatijana sihteeri Arvi Luukka; Lappeenrannan kesäyliopiston ohjelma 1965, s. 28.

³⁰⁸ KA/SA/5. Kansio, Kodin taloustiede tieteenä/5. Elli Saurion kantelu 1956 (liite n:o 3, Kirje opetusministeri K. Saalastille ym. 7.12.1955: ”Toivon, että saisin esitellä Teille Suunnitelmani”).

³⁰⁹ Lakialoite n:o 47/1956, allekirjoittajina 17.2.1956 Irma Hamara ja Elli Nurminen. – Professori Elli Saurio kirjoitti kodin tutkimuslaitosta koskevasta suunnitelmasta lehtiartikkeleita: Saammeko kodin tutkimuslaitoksen? [Kansamme

Eduskunnalle jätetty lakialoite (n:o 47/1956) oli ehdotus laiksi kodin tutkimuslaitoksesta. Irma Hamara ja Elli Nurminen olivat allekirjoittaneet ehdotuksen 17. helmikuuta 1956. Aloite sisälsi muistuman maisteri Laura Harmajan tekemästä pioneerityöstä. Harmaja oli kirjoittanut erillisten koe- ja tutkimuslaitosten tarpeeseen tuotteiden laadun selvittämiseksi ja Hamaran ja Nurmisen mukaan kodin tutkimuslaitos tai -laitoksia oli jo Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa, Länsi-Saksassa ja Yhdysvalloissa.³¹⁰

Kotitalouden tutkimuslaitoksella olisi ollut monia tehtäviä. Sen olisi tullut tutkia 1) kotitaloudessa käytettäviä erilaisia markkinatuotteita (koneet, laitteet, työvälineet, astiat, vaatteet, huonekalut jne.), 2) kotitaloudessa käytettäviä erilaisia työ- ja valmistusmenetelmiä (ruoanlaitto, pesu ja muu puhdistus, vaatteiden valmistus ja kunnossapito jne.), 3) asuntoa (asunnon tarkoituksenmukaisuus, kodin kauneusarvot), 4) kodin taloudellisia kysymyksiä, 6) perhesosiologiaa ja -psykologiaa, 6) kotitalousopetusta ja -neuvontaa sekä 7) suurtalouksien kuten ravintoloiden, hotellien, eineskettiöiden, kouluruokaloiden, lasten- ja vanhainkotien jne. piiriin kuuluvia kysymyksiä.

Lakialoitteessa n:o 47/1956 ehdotettiin kodin tutkimuslaitos liitettäväksi Helsingin yliopiston yhteyteen.³¹¹ Aloitteentekijät Hamara ja Nurminen huomauttivat, että liittämisen seurauksena yliopisto voisi käyttää laitosta sekä tutkimus- että opetustarkoituksiin. Hallinnollisesti kodin tutkimuslaitos olisi ollut luonnollisinta saattaa opetusministeriön alaisuuteen, johon korkein kotitalousopetus yliopiston yhteydessä jo ennestään kuului. Hamaran ja Nurmisen mukaan maan nopea teollistuminen ja muut suuret yhteiskunnalliset muutokset aiheuttivat kodin tutkimuslaitoksen tarpeen. Koska kotitalousopetus haarautui usean ministeriön vastuulle³¹² ja neuvonta jakautui moniin eri järjestöihin, kodin tutkimuslaitos olisi toiminut ammatillisesti kokoavana ja myös ammattikuntaa yhdistävänä elimenä. – Toivomusaloitteet 144/1956 ja 246/1957 tehtiin molemmat määrärahan osoittamiseksi kodintutkimus-, opetus- ja tiedotuslaitoksen rakentamiseen.

Vuonna 1956 tehty lakialoite n:o 47 kodin tutkimuslaitoksesta ei ollut suinkaan ensimmäinen laatuaan. Östenson ym. olivat tehneet vuonna 1952 toivomusaloitteen (84/7.2.1952) kotitalouden tutkimuslaitoksen perustamisesta. Saman vuoden huhtikuussa allekirjoitettiin mietintö kysymyksestä ”Kotitalouteen liittyvä koe- ja tutkimustoiminta ja sen tulosten hyväksikäyttö”. Mietinnön allekir-

talous (Puolueeton taloudellinen kuukausijulkaisu, julkaisija Suomen Pankki) 1/1956, s. 4–5, 19, 23], Korkeimman kotitalousopetuksen ja kodin tutkimuslaitoksen yhdistäminen (Kotitalous 1/1956, s. 5–8.

³¹⁰ Heinonen 1998, s. 104. Viittaus: Laura Harmaja 1928, s. 37–38, 42–43 ja 51.

³¹¹ KA / SA/5. Kansio ”Kodin taloustiede tieteenä” / 4. (Kodin taloustieteen perustamisen jälkeen tapahtuneita kotitaloustieteiden kehittämissyrityksiä), kohta n:o 7.

³¹² Brander-Wallinin ym. toivomusaloite (96/1951) koski kotitalousopetusasiain keskittämistä yhdelle ministeriölle.

joittivat valiokunta IX:n puolesta Lyydia Kantala (pj) ja Marjatta Turkka. Valiokunnan jäseninä olivat Holma, Kivioja, Kukkonen, Linkomies, Luostarinen, Määttä, Pättiniemi, Uotila ja Virkki. Valiokunta kuuli asiantuntijoina professoreita Rurik Pihkala ja Paavo Roine. Valiokunta esitti edustajakokouksen hyväksyttäväksi mm. valtion pysyvän arvovaltaisen toimikunnan perustamista. Tämä toimikunta esim. harkitsisi, oliko erityisen kotitaloudellisen tutkimuslaitoksen perustaminen tarpeellista ja mahdollisesti laatisi esityksen ja suunnitelman siitä.³¹³

Kotitalouden tutkimuslaitos olisi vallan mainiosti voitu perustaa Helsingin ulkopuolelle. Lappeenrantaan ehdotettiin. Kesäyliopistotoiminnan alkaminen oli yleensä ennakoitua korkeakoulun perustamista kyseiseen kaupunkiin ja itäisessä Suomessa ei vielä 1950-luvulla ollut yliopistoja tai korkeakouluja. Professori Saurio ja koneopin luennoija, FT Veikko Havanto Lappeenrannan kesäyliopistosta allekirjoittivat 9. lokakuuta 1959 kotitaloudellisen tutkimuslaitoksen tarpeellisuutta ja tällaisen laitoksen mahdollista sijoittamista Lappeenrantaan koskevan lausunnon, joka oli osoitettu Itä-Suomen Kulttuurikomitealle.³¹⁴ Vuoden 1962 maaliskuussa professori Saurio luonnosteli raha-asia-aloitteen Eduskunnalle ja esitti siinä Eduskunnan hyväksyttäväksi toivomuksen, että hallitus ottaisi vuoden 1963 tulo- ja menoarvioon 20 miljoonan markan suuruisen määrärahan Lappeenrannan kaupunkiin perustettavan kotitaloudellisen tutkimuslaitoksen alkusuunnittelua ja perustamistoimenpiteitä varten:

Ajatus Lappeenrannasta sijoituspaikkana oli syntynyt Lappeenrannan Kesäyliopiston piirissä ja Itä-Suomen Kulttuurikomitea oli jo liittänyt suunnitelman kotitaloudellisesta tutkimuslaitoksesta valtioneuvostolle tekemäänsä esitykseen, joka koski Itä-Suomen yliopiston perustamista Lappeenrantaan. Suunnitelman mukaan tutkimuslaitoksessa olisi kahdeksan osastoa, joista neljä teknillistä ja neljä taloudellista. Edellisen ryhmän tutkimusosastot koskisivat kodin ja laitosten koneita, keittiötekniikkaa, asuntoa ja vaatekäsittelyä. Jälkimmäisen ryhmän osastot olisivat keskittyneet kodinpidon, psykologian, laitosekonomian ja kotitalouskasvatukseen ympärille.³¹⁵

Alustavat suunnitelmat kotitaloudellista tutkimuslaitosta varten oli jo laadittu, sillä raha-asiainaloitteeseen liittyi organisaatio- ja toimintasuunnitelma Lappeenrantaan perustettavaa kotitalouden tutkimuslaitosta varten.

³¹³ Tieto Valiokunta IX:n mietinnöstä löytyy lähteestä SA/5. (Kodin taloustiede tieteenä) / 4. Kodin taloustieteen kehittämisyrittäjiä (kohdat 5. ja 11). – Samasta lähteestä (kohta 6) löytyy kuusisivuinen teksti, jonka otsikkona on ”Kotitalouden tutkimuslaitos”. Laatija on todennäköisesti professori Elli Saurio. Ensimmäisillä sivuilla on sulkuihin sijoitettu välihuomautukset ”prof. Roine yhtyi täysin käsitykseeni” ja ”Ella Kitunen olisi sopiva toiminnan alkajaksi”. Kirjoitusajankohtana Helsingin Kotitalousopettajaopistossa vallitsi vielä tilanahtaus. Kirjoittaja mainitsee nimittäin sivulla 4 opiston ”surkean aseman”.

³¹⁴ KA / SA/5. Kansio (Kodin taloustiede tieteenä) / 4. Kodin taloustieteen kehittämisyrittäjiä (kohta 6).

³¹⁵ KA / SA/5. Kansio (Kodin taloustiede tieteenä) / 4. Kodin taloustieteen kehittämisyrittäjiä (kohta 7). – Aloitteessa mainitaan raha-aloitteet n:o 164/1961 ja n:o 165/1961. Näihin molempiin on käsin kirjattu hylkäyspäätös.

4. YHTEENVETO

LÄHTEET

Arkistolähteet:

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA)

- opiskelijamatrikkelit
- konsistorin pöytäkirjat
- maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan pöytäkirjat ja tutkintovaatimukset
- valtiotieteellisen tiedekunnan pöytäkirjat
- historiallis-kielitieteellisen osaston pöytäkirjat
- yliopiston opinto-ohjelmat ja toimintakertomukset

Kansallisarkisto (KA)

- Elli Saurion yksityisarkisto (SA)
- Marttaliiton arkisto / Marttaliiton vuosikertomukset 1936, 1939

Lappeenrannan kesäyliopiston arkisto (LPRA)

- Lappeenrannan kesäyliopiston opinto-ohjelmat 1957–1966.
Itä-Suomen Yliopistoseura r. y. Lappeenranta.
- Etelä-Karjalan kesäyliopiston ohjelma 2000.
Itä-Suomen Yliopistoseura r. y. Lappeenranta.

Sanoma- ja aikakauslehdet, aikakauskirjat:

Eesti Kool	1936	
Emäntälehti	1934, 1955	
Etelä-Saimaa	1956, 1957	
Helsingin Sanomat	1976, 1988, 2011	
Kansan Työ	1962	
Kotiliesi	1942, 1957	
Kotiseutu	1913	
Kotitalous	1959, 1961, 1965, 1967, 1971 1976, 1978, 2000	
Kotitalousopetus	1938, 1950	
Kuluttajatietoa	1986	
Maataloustieteellinen Aikakauskirja	1967	
Scandinavian Journal of Nutrition	1997	
Sosiologia	1978	
Suomalainen Suomi	1952	
Yliopistolehti	1986	

Muut painetut lähteet:

Helsingin yliopiston opinto-ohjelmat ja toimintakertomukset.

Komiteanmietintö 1930:2.

Korkeimman maatalous- ja metsäopetuksen kehittämistä harkitsemaan asetetulta komitealta
Maatalousyliopistokomitean mietintö n:o 1. Helsinki.

Komiteanmietintö 1932:8.

Korkeimman maatalous- ja metsäopetuksen kehittämistä harkitsemaan asetetulta komitealta.
Maatalousyliopistokomitean mietintö n:o 2. Helsinki.

Komiteanmietintö 1954:14. Korkeamman puutarhaopetuksen järjestämiskomitean mietintö. Helsinki.

Suomen Asetuskokoelmat 1946, 1947, 1969

Painamattomat lähteet:

Laudaturtutkielmat: Lappi, L. 1972, Kotitaloustieteitä opiskelleet maatalous- ja metsätieteiden kandidaatit.
Kodin taloustieteen laudaturtutkielma. Helsingin yliopisto.

Väliraportit 1–3: Kervinen, A. 2008a, Kodin taloustieteen laitoksen toiminta 1946–72.

(KA / SA / 37. Kansio) 2008b, Aineksia Elli Saurion elämäkertaa varten.

2010. Kodin taloustiede – taloustieteiden paradigmanmuutoksen airut.

Tutkimuskirjallisuus:

Aaltonen, Tellervo. 2003. Se alkoi yli 50 vuotta sitten... Sivut 44–46 julkaisussa Kotitalous metsän ja pellon välissä. Kuluttajaekonomistit ja teknologit 1953–2003. Toimituskunta: Minna Autio, Katri Jakosuo, Riitta Koskinen. – Teksti perustuu Tellervo Aaltosen pitämään puheeseen, joka pidettiin 16.12.1996 Viikissä kuluttajaekonomian 50-vuotisjuhlissa.
Ahlström, Antti. 1997. Finnish nutrition and research 50th anniversary of nutrition education at Helsinki University. Pages 111–116 in <i>Scandinavian Journal of Nutrition</i> , Volume 41.
Alanko, Tyyne. 1931. Kotitalousopisto. Sivut 764–767 teoksessa <i>Emännän tietokirja</i> , II osa. Porvoo. WSOY.
Anon. 1967 (otsikolla ”Professori Elli Saurion viimeinen matka” ³¹⁶). <i>Kotitalous</i> 1/1967, s. 5–6.
Aulanko, Marja & Vepsäläinen, Taina. 1994. Kodin teknologian yliopisto-opetusta 25 vuotta. Helsingin yliopisto. Maa- ja kotitalousteknologian laitos. Kodin teknologian julkaisuja 30. Helsinki.
Canth, Minna. 1884. Naiskysymyksestä. Osat I–III. Valvoja s. 169–176, 288–303 ja 492–491.
Halonen, Tero. 2008. Maasta ja puusta pidemmälle. Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan historia. I osa: Hyödyn aikakaudesta vuoteen 1945. Vammala.
Halonen, Tero. 2010. Maaseutuopistoista yliopistoon. Maatalous- ja metsätieteiden tutkimus- ja opetustoiminnan akademisointumisprosessi Helsingin Yliopistossa vuoteen 1945. (vk.)
Harmaja, Laura. 1916. Perheen tulot ja menot. Vähäväkisten tilikirja. Porvoo. WSOY.
Harmaja, Laura. 1924. Merkkitapaus Suomen naisten ja kotien kohottamistyössä. Suomen Naisyhdistys 40-vuotias. <i>Kotiliesi</i> 4/1924, s. 74–76.
Harmaja, Laura. 1931b. Kotitalousbudjetti. Artikkelit s. 751–753 teoksessa <i>Emännän tietokirja</i> . Osa II. Porvoo. WSOY.
Harmaja, Laura. 1931d. Kulutus. Artikkelit s. 869–872 teoksessa <i>Emännän tietokirja</i> . Osa II. Porvoo. WSOY.
Harmaja, Laura. 1942. Lapsipuolen asemaanko jälleen? <i>Kotiliesi</i> 20/1942 (Lokakuu II), s. 579.
Harmaja, Laura. 1946. Kotitalous kansantalouden osana. Julkaisija: Kansantaloudellinen Yhdistys. Kansantaloudellinen käsikirjasto. Porvoo. WSOY.
Heikonen, Matti. 1993. AIV. Isänmaan aika. Artturi Ilmari Virtanen tieteen ja isänmaan asialla. M. Heikonen ja Kirjayhtymä Oy. Hämeenlinna.
Heinonen, Visa – Raijas, Anu – Hyvönen, Kaarina – Leskinen, Johanna – Litmala, Marjukka – Pantzar, Mika – Römer-Paakkanen, Tarja – Timonen, Päivi. 2005. Kuluttajaekonomia, kotitalous ja kulutus. WSOY.
Heinonen, Visa & Raijas, Anu. 2005. Kuluttajaekonomia: kotitalous ja kulutus. Sivut 7–23 teoksessa Heinonen, Visa – Raijas, Anu – Hyvönen, Kaarina – Leskinen, Johanna – Litmala, Marjukka – Pantzar, Mika – Römer-Paakkanen, Tarja – Timonen, Päivi. 2005. Kuluttajaekonomia, kotitalous ja kulutus. WSOY.
Heinonen, Visa & Raijas, Anu. 2005. Kuluttajaekonomian tulevaisuudennäkymiä. Sivut 178–190 teoksessa Heinonen, Visa – Raijas, Anu – Hyvönen, Kaarina – Leskinen, Johanna – Litmala, Marjukka – Pantzar, Mika – Römer-Paakkanen, Tarja – Timonen, Päivi. 2005. Kuluttajaekonomia, kotitalous ja kulutus. WSOY.
Heinonen, Visa. 1998. Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. <i>Bibliotheca Historica</i> 33. Helsinki.
Heinonen, Visa. 2005. Kotitalousekonomian juuret – oppihistoriallisia näkökulmia. Sivut 24–46 teoksessa Heinonen, Visa & al. 2005. Kuluttajaekonomia. Kotitalous ja kulutus. WSOY.
Helenius, Ralf. 1980. Kuluttajan maailma. Sivut 5–16. Teoksessa: <i>Kuluttajat-Konsumenterna r.y.</i> 1980. Kuluttajan käsikirja. Helsinki.
Jokelainen, Aili. 1978. Kotitaloustutkimuksen kehityspiirteet ja kodin teknologian tutkimus. <i>Kotitalous</i> 4/1978, s. 132–134.
Jonasson, Felix – Kivialho, Akseli – Kivialho, K. 1931. Hämeen lääni. II osa sarjasta Suomen maatilat, tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maataloista, osat I–V. Porvoo: WSOY.
Kannila, Helle. 1944. Minna Canthin ajatuksia naisten kasvatuksesta. <i>Kotitalousopetus</i> 1/1944, s. 10–12.
Karhu, Ulla. 1990. Kuluttajatutkimuskeskus. Kuluttajatietoa (Elinkeinohallituksen julkaisu) n:o 3/1990 (teemanumero: Uusi kuluttajahallinto), s. 20–21.
Karttunen, Sievä. 1950. Kotitalouden korkeakouluopetuksen voittokulku. <i>Kotitalousopetus</i> 1/1950, s. 1–4.
Kennedy, Ada & Vaughn, Cora. 1947 [1939]. <i>Consumer Economics</i> . Printed in the USA. The Manual Arts Press.
Kervinen, Aila. 2000. Alma Martin. Viron ensimmäinen kotitaloustieteilijä. <i>Kotitalous</i> 6/2000, s. 18–19.
Kervinen, Aila. 2004. Rohkeasti liiketaloutta, arasti kotitaloutta. <i>Tiedepolitiikka</i> 3/2004, s. 51–57.
Kervinen, Aila. 2005. Kansantaloustieteen piiristä kadonnut väitös. Tiedehenkilö Saurion tapaus. <i>Kansantaloudellinen aikakauskirja</i> 2/2005, s. 231–245.
Kivinen, Erkki & Laitakari, Erkki. 1958. Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan vaiheita 50-vuotiselta taipaleelta. <i>Silva Fennica</i> 95.

³¹⁶ Kotitalous -lehden (n:o 1/1967) sisällysluettelossa tämän artikkelin kirjoittajaksi on merkitty Eino I. Alitalo.

Kivinen, Erkki. 1957. Talous-, puutarha- ja maanviljelysaineiden opetuksesta Turun akatemiassa. <i>Maatalous</i> 7–8 / 1957, s. 157–160. Eripainos 1957, Forssa Kirjapaino Oy, Forssa.
Korpi, Kyllikki. 1961. Kotitalouden akateemiset opinnot Suomessa. <i>Kotitalous</i> 1/1961, s. 63–66.
Kotitalouden Kandidaatit 20 vuotta. 1953–1973. 1973. Toimituskunta: Leena Airaksinen, Leena Packalén, Maija Riihi-järvi, Riitta Tainio. Painomies Oy.
Laiho, Irma. 1993. Ylimmästä hengenviljelystä tutkijaputkeen. Tutkijankoulutuksen valtiollinen doktriini Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Koulutussosiologian tutkimuskeskus, Raportteja 13. Turun yliopisto. Turku
Lampinen, Aino. 1947. Emännän ajankäyttö yliopistollisena väitöskirjana. <i>Emäntälehti</i> 5/1947, s. 111–113.
Leskinen, Johanna. 1996. Kodin taloustieteestä kuluttajaeconomiksi. Sivut 6–8 <i>Kotitalous- ja ravitsemustieteiden opiskelijoiden ainejärjestölehdessä Oikosulku</i> .
Lähdeoja, V. 1969. Maataloushallituksen 75-vuotistaival. Helsinki. Maataloushallitus.
Martin, Alma. 1936. Soome kodumajandusliku hariduse korraldusest. <i>Eesti Kool</i> 1/1936, lk. 39–41.
Packalén, Leena. 1976. Kodin taloustiede. Skandaali 30 vuoden takaa. <i>Helsingin Sanomat</i> 18.5.1976, s. 16.
Palsanen, Eila. 1957. Amerikkalaista esitystaitoa kotitalousylioppilaille. <i>Kotiliesi</i> 1957, s. 422–423
Pihkala, Rurik. 1943. Maanviljelyksen taloustiede ³¹⁷ . Osa I. Porvoo. WSOY.
Pohjakallio, Onni. 1952. Elämästä ja sen ilmenemismuodoista. Laajenevan yksilöllisyyden laki. <i>Suomalainen Suomi</i> 8/1952, s. 452–456. Eripainos, Forssan Kirjapaino Oy, Forssa.
Pulma, Panu. 1984. Työtehoseuran kuusi vuosikymmentä. Työtehoseura r. y. 1924–1984. Työtehoseuran julkaisuja 260. Mänttä. Työtehoseura r.y.
Salovaara, Leo. 1968. Elintaso ja kotiustulot kansantaloudessa. Kriittinen analyysi kotius- ja markkinatuotannon sekä niiden antamien tulojen asemasta elintason määrääjänä. Väitösk.
Salovaara, Leo. 1968. Elintaso ja kotiustulot kansantaloudessa. Kriittinen analyysi kotius- ja markkinatuotannon sekä niiden antamien tulojen asemasta elintason määrääjänä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
Saurio, Elli. 1943. Kotitalouskeskus kotitalouden ammatillisena edeltäjänä. Kotitalouskeskuksen vuosikertomus 1941–42, s. 7–12. Helsinki.
Saurio, Elli. 1962. Kodin taloustiede. Pienoisartikkeli s. 1170 teoksessa Otavan Iso Tietosanakirja. <i>Encyclopedia Fennica</i> . Neljäs osa. Keuruu. Otava.
Sipilä, Martti. 1946. Maatalouden työajan käyttö ja työntutkimus. Suomen Maataloudellisen Seuran julkaisuja n:o 66. <i>Acta Agralia Fennica</i> . Helsinki. Maanviljelystalouden väitöskirja Helsingin yliopistossa. Helsinki
Sysiharju, Anna-Liisa – Pihlajamäki, Kylli – Castrén, Inga-Brita – Honkanen, Helmiiriitta. 1997. Työtytöt. Naisten vapaaehtoinen työpalvelu 1941–1945. Helsinki. Oy Edita Ab.
Sysiharju, Anna-Liisa. 1995. Naisasian tytär – muuttuvien kotien tuki 1891–1990. Vuosisata kotitalousopettajien koulutusta Helsingissä. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia n:o 148. Forssa.
Tammivuori, Kristian. 1990. Kuluttajahallinto uudistuu – miksi ja miten. Kuluttajatietoa (Elinkeinohallituksen julkaisu) n:o 3/1990 (teemanumero: Uusi kuluttajahallinto), s. 2–4.
Tudeer, Maija. 1934. Mitä uusimman elinkustannustutkimuksen tulokset voivat opettaa kotitalousväelle. Sivut 13–17 julkaisussa Alanko, Tyyne. 1934. Maataloushallituksen alaisten kotitalousoppilaitosten opettajien neuvottelupäivät. Helsinki. Valtioneuvoston Kirjapaino.
Uusitalo, Liisa. 1978. Kulutuksen laadullisten piirteiden tutkimisesta. <i>Sociologia</i> 2/1978, s. 93–101.
Varjonen, Seppo. 1990. Bruttokansantuotteen harhat. <i>Hyvinvointikatsaus</i> 1/1990, s. 22–25.
Vesikansa, Jyrki. 1995. Leipuriinpojan perintö. Huhtamäki Oy 1920–1995. Keuruu. Otava.
Voipio, Aino. 1931. Kotitalousopettajaopisto. Sivut 760–764 teoksessa <i>Emännän tietokirja</i> , II osa. Porvoo. WSOY.
Voipio, Aino. 1931. Kotitalousopisto. Sivut 764–767 teoksessa <i>Emännän tietokirja</i> , II osa. Porvoo. WSOY.
Västi, Anna-Liisa. 1990. Kuluttajahallinnon kehitysvaiheita. Kuluttajatietoa (Elinkeinohallituksen julkaisu) n:o 3/1990 (teemanumero: Uusi kuluttajahallinto), s. 4–5.
Väyrynen, Gun & Väyrynen, Olavi. 1980. Kuluttajan lakitietoa. Sivut 41–70 teoksessa <i>Kuluttajat-Konsumenterna r.y.</i> 1980. Kuluttajan käsikirja. Helsinki.
Väänänen, Marjatta. 1980. Aino Luostarinen. Artikkelit s. 184–194 teoksessa: <i>Työtä ja tuloksia. Suomalaisia vaikuttajajansia</i> . Juva. WSOY.

³¹⁷ Kodin taloustieteen tutkintovaatimuksiin kuuluivat Maanviljelyksen taloustieteestä sivut 1–103 ja 200–262.

LIITTEET 1–6³¹⁸

LIITE 1: Elli Saurio kirjoittajana ja puhujana

LIITE 2: Kodin taloustieteen tutkintovaatimukset 1947–70

LIITE 3: Kodin taloustieteen laudaturtutkielmat 1948–66

LIITE 4: Kodin taloustieteen laitoksen assistentteja

LIITE 5a: Salovaara-tutkielman esipuhe vuodelta 2001 (alla)

LIITE 5b: Salovaara 19.3.2001

LIITE 5c: Tietoja Salovaaran tutkimuksista

LIITE 6: Professori Elli Saurion tutkintovaatimusehdotus 1955

LIITE 7: Jatkotutkimusideoita

³¹⁸ [11.8.2012: Liitetekstit tuodaan mukaan mahdollisesti myöhemmin.]